

Juli 2020

43_b

Sarah Van Praet

Identificeren en aanpakken van problemen of misbruiken bij politieselectiviteit.

Een actieonderzoek naar problematische praktijken en mechanismes van politieselectiviteit in de politiezone Schaerbeek-Evere-Sint-Joosten-Node (PolBruNo).

Eindrapport

Promotor
Carrol Tange

Direction opérationnelle de criminologie

Operationele directie criminologie

Nationaal Instituut voor criminalistiek en criminologie

Institut National de criminalistique et de criminologie

Het NICC wenst uitdrukkelijk de andere partners in dit actie onderzoek te danken voor hun vertrouwen en vlotte samenwerking: Unia die dit onderzoek financierde en de politiezone Brussel Noord die ons volledige toegang gaf tot het onderzoeks- en actieterrein.

Aan alle politie-actoren die ik observeerde, interviewde of kort ontmoette, en heel in het bijzonder aan de brigades die bij de actiefase betrokken waren: ik waardeer ten stelligste jullie bereidheid om jullie inzichten en bedenkingen over het politiewerk te delen. Dank voor jullie openheid en warme welkom, zonder jullie was deze analyse niet mogelijk geweest.

Sarah Van Praet

Inleiding

Dit onderzoeksproject komt voort uit het antwoord van UNIA op een verzoek van de politiezone PolBruNo om een opleidingstraject inzake etnische profilering uit te stippelen. Dit traject heeft de vorm aangenomen van twee reflectiedagen met de officieren van de zone. De reflectiedagen boden een forum om het onderwerp te bespreken. Naar aanleiding van deze reflectiedagen contacteerden UNIA en PolBruNo het NICC teneinde een onderzoeksproject te ontwikkelen om dit vormingsproces verder te trekken van het kader naar de basis. Tijdens hun ontmoeting hebben de drie partners van gedachten gewisseld over het voorwerp van het onderzoek met als doel “het initiële project te herpositioneren en het voorwerp van het onderzoek te laten evolueren naar een situatie die zowel voordeel biedt aan de onderzoeker als aan de betrokken practici” (Bednarz, Rinaudo & Roditi, 2015, par. 18 - Onze vertaling). In onze specifieke configuratie dient er ook een voordeel voor de sponsor van het onderzoek te worden toegevoegd. Zo werd er vanaf het ontwerp van het onderzoek door de verschillende partners op gelet om alle voorwaarden tot het slagen van het onderzoek te verzamelen. Er werd rekening gehouden met de politieke en professionele gevoeligheid van de term “etnische profilering” bij de basis, ook al hadden de reflectiedagen ervoor gezorgd dat het kader achter het onderzoek stond en zij de uitvoering ook mee zouden ondersteunen. De projectpartners hebben er uiteindelijk voor gekozen om het onderwerp ruimer te kaderen dan etnische profilering, wegens de gevoeligheid, maar meer nog om een principiële reden: plaats laten aan een waaier van modaliteiten van de politie selectiviteit zodat bewuste en/of onbewuste praktijken en mechanismen mee in de scope van het onderzoek vallen. Om die redenen werd er gekozen voor een actieonderzoek rond politie selectiviteit. Het is een neutralere en vooral bredere term, die positief of negatief kan worden geïnterpreteerd, afhankelijk van de noden van de analyse.

Tijdens de ontmoetingen met de projectpartners is gebleken dat een actieonderzoek de meest relevante manier is om dit soort problemen aan te pakken. Het onderzoek gebeurt samen met de directie en, voor zover mogelijk, alle politiemensen van de zone die betrokken zijn bij het project. Het onderzoek moet tegelijk de situatie objectiveren en de basis leggen voor een veranderingsproces, met name via de invoering van recurrente feedback aan de verschillende beroepscategorieën die betrokken zijn bij de samenwerking en bij de implementatie van een verandering. Het doel van een actieonderzoek bestaat er niet alleen in kennis op te bouwen en een reflectie aan te vatten over de individuele of collectieve praktijken, maar ook om er via dat proces een impact op te hebben.

In het verlengde van de bekommernissen die PolBruNo en UNIA tijdens de trainingen hebben geanimeerd, werd er voor de onderzoeksvraag vertrokken vanuit een verbreding van de notie van profilering naar die van selectiviteit: in welke mate kunnen problematische praktijken en/of mechanismen van politie selectiviteit concreet worden waargenomen in de dagelijkse uitvoering van processen en taken in deze politiezone (onderzoeksfase); en zo ja, welke

antwoorden kunnen geformuleerd worden die uitgetest kunnen worden (actiefase) en eventueel veralgemeend kunnen worden?

Vanwege het inductieve karakter van de gekozen aanpak werd de onderzoeksvraag geleidelijk aan verduidelijkt. De aandacht is bijgevolg gericht op het interventieproces, waarbij op het relatieve belang van de individuele politiepraktijken, met name met betrekking tot een mechanisme, wordt gefocust. Dat laatste is het tot nu toe onopgemerkt gebleven resultaat van een interventieproces dat van nature selectief is, maar waarvan het onderzoek (met medewerking van de agenten van de politiezone) heeft aangetoond dat het problematisch kan worden (of zelfs misbruik kan maken) wanneer aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. Dat scheefgetrokken mechanisme kan er dan toe leiden dat politieoptredens als problematisch aanzien kunnen worden, door de agenten, hun oversten, de onderzoeker of door degenen die er het onderwerp van zijn. In dit opzicht heeft dit mechanisme soortgelijke effecten als etnisch profileren, die mogelijks etnisch kunnen zijn en bewust door de politie worden opgelegd aan de geviseerde bevolkingsgroepen, terwijl het de individuele wil van de politieagent en de strategie van de politiezone ruimschoots overstijgt.

Het begrip selectiviteit staat centraal in dit actieonderzoek. Deze term verwijst naar tal van studies, met name die van Monjardet (1996). De studies benadrukken dat het politiewerk intrinsiek wordt gekenmerkt door een (tweeledig) selectieproces dat politiemensen ertoe brengt om te bepalen waar hun interventie betrekking op heeft, evenals de modaliteiten van hun interventie. Hun individuele keuzes, die sterk beïnvloed worden door de specifieke beroepscultuur, zijn hierbij belangrijk, maar het proces is complexer dan enkel gefundeerd op individuele keuzes. Een groot aantal institutionele en organisatorische factoren weegt immers evenzeer op het selectieproces. Het is dan ook een dergelijk complex proces dat op bepaalde punten aanleiding kan geven tot problematische vormen van selectiviteit. Deze problematische vormen van selectiviteit kunnen het gevolg zijn van een eerder bewuste keuze, wat dan gedefinieerd kan worden als een profilering, in het bijzonder als etnisch profileren. Het problematische aspect kan echter ook opduiken op eerder onvrijwillige of onbewuste wijze, zodat het eerder gedefinieerd kan worden als het (perverse) product van de combinatie van verschillende factoren.

Het problematische karakter van selectiviteit kan dus ook liggen in de effecten van de selectiviteit, zelfs als deze niet voortkomen uit een wil of een keuze (die individueel of organisatorisch kan zijn) om bepaalde delen van de bevolking te viseren (profilieren) aan de hand van specifieke (bijvoorbeeld etnische) kenmerken. De vraag is dan hoe dit problematische karakter moet worden gedefinieerd. Naar welk kader verwijst het? Een groot deel van de uitdaging, maar ook van de mogelijke kracht van een collaboratieve methodologie, is net daar te vinden. We hebben niet van tevoren bepaald wat de aard van het probleem zou moeten zijn. We baseerden ons hiervoor op Hulsman's concept van de probleemsituatie (1981, 1986), een begrip waarmee hij de betrokkenen de mogelijkheid wil teruggeven om samen de probleemsituaties te construeren. In dit onderzoek betekent dit concreet dat de deelnemers,

politieagenten van verschillende niveaus en diensten samen met de onderzoeker, gevraagd werden zelf te construeren wat zij als problematisch beschouwen binnen deze politieselectiviteit. Door dergelijke collaboratieve methode binnen een actieonderzoek, en in het bijzonder door het opstellen van een gedeelde diagnose, hebben we samen gedefinieerd wat op bepaalde momenten een probleem vormde en vanuit welke hoek of lezing dat probleem bekeken moest worden.

Sommige problematische vormen van selectiviteit kunnen vormen van misbruik zijn wanneer er sprake is van flirten met of overschrijden van de grenzen van het toelaatbare in de selectiviteit van de politie. Het gevolg van het zojuist genoemde complexe proces en de problematische effecten ervan, kan zijn dat met name in de ogen van de bevolking het een buitensporige en zelfs onrechtmatige selectiviteit wordt. Het kan dan ervaren en gezien worden als een vorm van etnische profilering. Deze combinaties van organisatorische en professionele factoren, maar ook van deze percepties, komen in het hele rapport gedetailleerd aan bod.

De resultaten van dit actieonderzoek beperken zich dus niet tot de resultaten van de actie die voorgesteld en uitgerold werd (dit wordt besproken in punt 3), al was het maar omdat de analyse van de problematische praktijken en mechanismen van politionele selectiviteit is blijven doorlopen, ook tijdens de actiefase. Tijdens observaties die plaatsvonden tijdens de actie, met name tijdens de minder actieve momenten tussen de interventies, alsook tijdens de vergaderingen, werd de analyse zoals wij die dan op punt hadden samen met de politiemensen besproken. Dit analyseproces (waarvan de resultaten in punt 2 worden gepresenteerd) is dus niet afgerond aan het einde van de gedeelde diagnose. Met name het gedeelde aspect is nog versterkt tijdens de actiefase. Dit is een kenmerk van actieonderzoek: “Het traditionele onderzoeksproces volgt een lineair pad, terwijl het actieonderzoek een cyclische benadering volgt” (Roy & Prévost, 2013, p. 134, Onze vertaling).

Door deze onderzoeksaanpak, die hopelijk ook op andere politiediensten toegepast kan worden, en door het goede verloop van het onderzoek, vormen constructieve ontmoetingen tussen de politiemensen van PolBruNo, de medewerkers van UNIA en de onderzoekers van het NICC op zich een bemoedigend resultaat. Het is het bewijs dat het mogelijk en relevant is voor de betrokken actoren om niet alleen samen te reflecteren, maar ook om samen een actie te ondernemen die vertrekt vanuit de dagdagelijkse realiteit van de politie, die met alle actoren samen gevoerd wordt, reflectief is en plaatsvindt met respect voor de eigenheid en competenties van elkeen. De actie die uitgetest werd, is op zich een derde resultaat. In punt 1 (waarin het kader en de fasen van dit onderzoek worden beschreven) zullen we de belangrijkste kenmerken ervan presenteren en in punt 4 komen we op de actie terug. We gaan met name dieper in op de voorwaarden voor een eventuele veralgemening ervan naar andere politiediensten. Het opzetten van een actie die voor alle projectpartners zinvol is, die door het werkveld geaccepteerd wordt, materieel mogelijk is en zelfs aangemoedigd wordt, zorgt voor de voortzetting van het proces dat door dit actieonderzoek is aangevat. Voor de onderzoeker op dit actieonderzoek ging het afronden van dit rapport in dat opzicht gepaard met de

aanhoudende wens om het cyclische aspect van het actieonderzoek verder door te trekken en terug te keren naar de politiezone om dit proces voort te zetten.

1 Een actieonderzoek, een op samenwerking gebaseerde aanpak

Het onderzoek is tot stand gekomen via een partnerschap tussen UNIA, de politiezone PolBruNo en het NICC. Het was de bedoeling dat de methode sterk verankerd zou zijn in de praktijk om te streven naar een co-constructieproces tussen de onderzoekster en de politiemensen. “Bij deze aanpak vindt dit co-constructieproces plaats binnen een gestructureerde reflectie, een interpretatiezone die gedeeld wordt tussen onderzoekers en practici, waar de argumenten en middelen van beiden aangewend worden en waar de practici in samenwerking met onderzoekers een bepaald onderwerp in verband met die praktijk verduidelijken. Vanuit het onderzoeksperspectief gaat het om de centrale verzamelplaats van de gegevens. Het is ook in deze ruimte dat de practici die deelnemen aan dit coöperatief onderzoek, door de vragen die deze interacties doen rijzen, ertoe worden aangezet zich op professioneel vlak te ontwikkelen” (Bednarz et al., 2015, par. 14, Onze vertaling). Daaruit volgt dat dit onderzoek in en met de praktijk tot stand komt. Daarom is het belangrijk om het kader te situeren waarin het onderzoek plaatsvindt, want het kader is ook een projectpartner. Voorts moet ook worden benadrukt dat de lokale politiezones in België over een vrij grote manoeuvreerruimte beschikken om een structuur tot stand te brengen die bij hen past en bij de organisatie van de verschillende functies of nog bij de uitrusting van de politiediensten. Om een minimale dienstverlening aan de hele bevolking te garanderen, werden in de federale normen zeven functies bepaald: buurtwerk, opvang, interventie, politiebijstand aan slachtoffers, lokale opsporing en onderzoek, handhaving van de openbare orde en verkeer. Deze functies moeten bestaan, maar de organisatie van het werk wordt bepaald door de politieraad (voor de meergemeentezones) of door de gemeenteraad (voor eengemeentezones). Voor een beter begrip van dit rapport is het belangrijk dat we eerst enkele kenmerken van de politiezone duiden alsook de onderzoeksmethode.

1.1 Kader

Het grondgebied van de politiezone bestaat uit drie gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Schaarbeek, Evere en Sint-Joost-ten-Node. Het is een van de grootste politiezones van België wat het aantal personeelsleden betreft: ongeveer 940 medewerkers. De zone bestrijkt het dichtstbevolkte deel van het noorden van het Gewest. De politiezone telt 198.042 inwoners (op 1 januari 2016), bijna zeventien procent van de bevolking van het Brussels Gewest. De bevolking is fundamenteel multicultureel, met hoge percentages niet-Belgen in de drie gemeenten en vooral in Sint-Joost-ten-Node. De bevolking is relatief jong en kampt met werkloosheid, armoede en krappe woonoppervlakte, vooral in Sint-Joost-ten-Node en in laag-Schaarbeek. De nabijheid van het Noordstation en een groot aantal FOD's in de zone, alsook de onmiddellijke nabijheid van de NAVO, maken er het ideale vertrekpunt of bevoorrechte doorgang van vele betogingen van. Bovendien is de noord-zuidas van de

hoofdstad het traject bij uitstek voor alle grote bijeenkomsten die een aanzienlijke politiecapaciteit vereisen om de openbare orde te handhaven.

De politiezone wordt soms, bij wijze van boutade, maar niet helemaal, voorgesteld door de verantwoordelijken als “de beste zone van het land en de buurlanden”, en dit om zowel het dynamisme van de zone als zijn pioniersrol in het op punt zetten van een politie die dicht bij de bevolking staat, te benadrukken. Na de hervorming van de Belgische politie werd de politiezone in het leven geroepen en georganiseerd door de eerste korpschef, David Yansenne. Hij overleed onverwacht in 2013, maar blijft een referentie in vele discussies, vooral door zijn gehechtheid aan het concept van de “gemeenschapsgerichte politiezorg”. Dit concept was de leidraad bij de organisatie van de politiezone. De structuur van de politiezone stoelt op drie basisprincipes: territorialisering, decentralisatie en deconcentratie (Smeets & Strebelle, 2000; Tange, 2000; Van den Broeck & Eliaerts, 1994). Deze principes hebben de politiezone ertoe gebracht te kiezen voor politiekantoren waarvan het grondgebied niet overeenkomt met de grenzen van de gemeenten, maar met de grenzen van de wijken. Zo zijn er vijf politiekantoren in de politiezone, die elk alle functies vervullen en de klok rond bereikbaar zijn om de bevolking een toegankelijke politiedienst binnen de wijk te garanderen.

Bovendien wordt sinds de oprichting van de politiezone bijzondere aandacht besteed aan een geest van culturele openheid en worden politiemensen en burgerpersoneel ingeschakeld die de culturele diversiteit van de bevolking van de politiezone weerspiegelen. De politiezone voert een actief beleid om politiemensen met verschillende achtergronden aan te trekken. Elk jaar wordt er een veertiendaagse georganiseerd met voorlichtings- en opleidingsactiviteiten voor de politiemensen. De thema's wisselen jaarlijks af tussen diversiteit en slachtofferhulp. Binnen de politiezone worden meerdere projecten van verschillende omvang opgezet, zowel door mensen binnen als buiten de politiezone. We vermelden er een paar die relevant zijn voor het onderwerp van dit rapport: de politiezone heeft een handvest met de eigen waarden opgesteld en beschikt over een netwerk dat zich intern bezighoudt met diversiteitsvraagstukken, bruno@ttitudes genaamd. Dit netwerk organiseert regelmatig excursies rond herdenking en bewustwording in Auschwitz. Sinds enkele jaren werkt de politiezone samen met UNIA, waarbij politiemensen opleidingen volgen en reflectiedagen houden. Dit actieonderzoek is trouwens voortgekomen uit die samenwerking. Veel politiemensen van de politiezone hebben al de opleiding Holocaust, politie en Mensenrechten in Kazerne Dossin gevolgd¹. Een van de commissarissen van de zone is er een van de opleiders. Bovendien zijn de politiemensen eraan gewend stagiairs, thesisstudenten en onderzoekers te ontvangen.

1.2 Methode

Het doel van een actieonderzoek bestaat er niet alleen in kennis op te bouwen en een reflectie op gang te brengen over individuele of collectieve praktijken, maar ook, via dit proces, een impact te hebben op die praktijken. In dit geval strekte het onderzoek ertoe een verandering

¹ Voor meer informatie: <https://www.kazernedossin.eu/NL/Onderwijs-vorming/Politie/Opleidingen/Opleiding-Holocaust,-politie-en-Mensenrechten>.

teweeg te brengen in een element van politionele selectiviteit dat door de deelnemers, zowel practici als onderzoekers, als problematisch of zelfs beledigend wordt beschouwd. Om dat element te identificeren, werd er samen met de politiemensen eerst een gedeelde diagnose van de problematische aspecten van de politionele selectiviteit opgesteld. Deze gedeelde diagnose maakt het mogelijk te bepalen welke praktijkcategorieën beïnvloed worden door problematische vormen.

In dit perspectief zijn we het onderzoek begonnen met een verkenning om een algemene kennis van de processen van politionele selectiviteit en de specifieke verschijningsvormen in de politiezone PolBruNo op te bouwen, teneinde tot een gedeelde diagnose te komen. De gedeelde diagnose heeft tot doel via de analyse van de organisatorische en contextuele elementen de middelen en hefboomen voor verandering te identificeren. Op basis van die analyse kan een actie worden voorgesteld om de praktijken te veranderen. De analyse wordt “gedeeld” met ten minste de leidinggevendenden die de conclusies ervan valideren (Couix et al., 2015; Penven, 2013). In het kader van dit onderzoek is vanaf het begin gekozen voor de optie om *bottom-up* te werken en de politiemensen op het terrein zoveel mogelijk te betrekken bij de diagnose.

De inhoud van de diagnose moest samen met de politie van meet af aan worden opgebouwd. Zoals in de inleiding vermeld, hebben de politie en de onderzoeker door middel van de gezamenlijke aanpak samen bepaald wat het probleem was, door de verschillende lezingen te kruisen. Hulsman's concept van de probleemsituatie (1981, 1986) was hierbij onze bron van inspiratie. Deze benadering stelt voor om samen de als problematisch beschouwde situaties te construeren, zonder dat er onmiddellijk toevlucht gezocht moet worden tot een moreel, strafrechtelijk of enige andere vorm van vooraf vastgesteld kader. Het kompas dat ons door deze oefening heeft geleid, is de manier waarop we de vraagstelling voorstelden aan de politiemensen. We hebben de vraagstelling als volgt geherformuleerd: “Welke problemen zie je in de relatie tussen de politie en de bevolking in termen van wat de interventie interesseert en hoe ze daarop reageert?”. Doorheen de verschillende aangewende methoden hielden we een lijst bij van gerapporteerde of geobserveerde (kritische) incidenten. Voor elk van deze incidenten hebben we geprobeerd om (1) zoveel mogelijk informatie te vergaren over hoe de situatie onder de aandacht van de politie kwam; (2) het verhaal van de situatie samen te vatten; (3) de modaliteiten van de interventie te beschrijven, met inbegrip van de motieven voor deze modaliteiten; (4) eventuele problemen te identificeren die door de politieagenten, hun management of door de onderzoekster aan de orde zijn gesteld². Om toegang te krijgen tot deze incidenten hebben we drie methoden gebruikt: interviews (1), observaties (2) en groepsanalyses (3).

Eerst hebben we gesprekken gevoerd met verschillende leidinggevendenden. Zodoende konden we op een vrij eenvoudige wijze vertrouwd geraken met de politiezone en haar werking,

² Wat betreft onze persoonlijke blik op het problematische aspect hebben we veel aandacht besteed aan de opmerkingen, blikken en andere reacties van de direct betrokken personen of getuigen, maar ook aan onze eigen intuïtie. In kwalitatief onderzoek is de onderzoeker zelf het belangrijkste meettoestel (Olivier de Sardan, 2008).

begrijpen wat volgens hen de selectiviteitsproblematiek binnen de politiezone is, en tevens afspraken maken over de observaties op het terrein. Tegelijkertijd hebben we van de gelegenheid gebruikgemaakt om de dagelijkse en wekelijkse operationele vergaderingen bij te wonen.

We hebben naar een vrij breed begrip van de werking van de politiezone gestreefd. Zo hebben we gesprekken gevoerd met de korpschef, de operationele coördinator, de directeurs van de directies (administratieve politie, gerechtelijke politie, buurtpolitie, verkeerspolitie, operationele eenheden en overlegassistenten), maar ook met functies en cellen die andere kennis van de politiezone verschaffen, zoals het kabinet van de korpschef, de secretaris van de politiezone, de bijzondere rekenplichtige, de strategische analisten, opleiding en interne zaken. Deze verscheidenheid aan contacten heeft concrete elementen opgeleverd over de organisatie en werking van de politiezone.

Tijdens de voorbereiding van onze observaties hebben we ook gesprekken gevoerd met de commissarissen van de twee politiekantoren waarop we onze waarnemingen hebben toegespitst, alsook met de directie van Koban³, dat deel uitmaakt van een van die politiekantoren. De gesprekken verstrekten eveneens een meer lokaal perspectief op de organisatie binnen de politiekantoren. Bovendien bezorgden de directies van de politiekantoren ons waardevolle informatie over het werkgebied van het politiekantoor, de huidige problemen, de grote problemen uit het verleden en de (ideale) behandeling van de opkomende problemen. We hebben met hen eveneens het profiel van de politiemensen in de politiekantoren besproken. In deze fase hebben we ook verschillende regelmatige strategische en operationele vergaderingen kunnen bijwonen.

In een tweede fase hebben we meer dan 400 uur observaties uitgevoerd bij de verschillende eerstelijnsfuncties van de politie. Deze waarnemingen waren geconcentreerd in twee politiekantoren en in enkele eerstelijnsdiensten van de politiezone (de gecentraliseerde diensten). Aangezien er binnen het onderzoek geen tijd was voor langdurig veldwerk in de vijf politiekantoren, hebben we ervoor gekozen te focussen op politiekantoren die op een aantal punten verschillen.

In een derde fase werden vergaderingen georganiseerd volgens de methode van de groepsanalyse, die ernaar streeft de onderzoekers en actoren bijeen te brengen om samen te reflecteren over de praktijken van die laatsten en daarover kennis op te bouwen. Niet alleen hun praktische maar ook hun reflectieve vaardigheden worden benut. Het is de bedoeling om de vaardigheden van de actor (die betekenis geeft aan zijn actie) te integreren in een onderzoeksproces. De groepsanalyse is een onderzoeksmethode die focust op praktische gevallen (en op relaties die er ontstaan) die aangereikt worden door de deelnemers (die rechtstreeks te maken hebben met die praktijken en niet alleen “betrokkenen” of “deskundigen” zijn). Het proces is gebaseerd op het idee van een conflictueuze samenwerking

³ Koban is een politiekantoor met wijkagenten die in één straat en op één plein werken. In tegenstelling tot de politiekantoren van de politiezone oefent het niet alle politiefuncties uit.

(bijvoorbeeld met de mogelijkheid om te besluiten dat men het over een bepaald punt niet eens is) binnen een proces dat bewust strak omlijnd is om deze dynamiek op gang te brengen (Van Campenhoudt, Chaumont & Franssen, 2005).

Toen we de verschillende eerstelijnsfuncties op dezelfde datum wilden bijeenbrengen, beseften we hoe moeilijk dat was wegens de verschillende uurroosters van de diensten. Daardoor werd het ingewikkelder om analysevergaderingen te houden. Bijgevolg hebben we geplande operationele vergaderingen bijgewoond en eenmalig omgevormd tot een groepsanalyse. In elk politiekantoor (vier tot zes wijken per politiekantoor) zijn er immers voor elke wijk “uitgebreide buurtteams”. Deze transversale vergaderingen worden bijgewoond door de agenten die verantwoordelijk zijn voor de wijk, de interventies, het verkeer, de slachtofferhulp, de dienst sociale- en milieuwetgeving, de dienst jeugdzorg, de lokale recherche, de directie van het politiekantoor, de brigade beveiliging van het openbaar vervoer en de hulpbrigade (een brigade die ondersteuning biedt bij interventies in geval van agressie). De buurtteams komen elke zes weken bijeen in dezelfde samenstelling. Gemakshalve werden de analysevergaderingen georganiseerd aansluitend op de vergaderingen van drie teams uit verschillende wijken.

Trouw aan de methode van de groepsanalyse wilden we terugkeren naar deze operationele vergaderingen van de uitgebreide buurtteams om met hen de door de onderzoekers uitgevoerde analyse van de convergenties en divergenties te bespreken. We hebben ons drie keer aangemeld tijdens de latere vergaderingen van de uitgebreide buurtteams maar moesten telkens weer constateren dat deze vergaderingen duidelijk veeleer functies dan mensen bijeenbrengen. Daardoor waren de aanwezigen niet dezelfde personen als dewelke de eerste groepsanalysevergadering bijwoonden. Na drie pogingen hadden we het idee laten varen om terug te keren naar een nieuwe groepsanalysevergadering. Tijdens de waarnemingen konden we echter de elementen die we uit de methode van de groepsanalyse hadden onthouden, met een groot aantal deelnemers bespreken. Dat bracht ons ook bij dat indien we tijdens de geplande actie met een groep politiemensen wilden werken, we deze actie in de bestaande organisatie van het werk moesten plannen, en deze meer in termen van functies moesten opzetten dan in termen van individuen. Aan het einde van de groepsanalyse en na de analyse van de eerste resultaten van de interviews en observaties, kon een diagnose opgesteld worden en konden de implicaties daarvan voor het onderzoek worden nagegaan. Deze diagnose werd besproken met het management van de politiezone en in het kader van het begeleidingscomité. We hernamen de verschillende elementen van deze diagnose die leidden tot het voorstellen van specifieke actie.

Na dit veldwerk in de politiezone besloten we ons opnieuw te focussen op de literatuur. Dit kan op een “zijstap” lijken van het spanningsveld van problematische praktijken of mechanismen van selectiviteit. Het doel hiervan was dan ook om een zekere afstand te nemen die ons toeliet om de ontstaansomstandigheden van de selectieproblemen beter te identificeren en een

actieplan te formuleren dat een antwoord kan bieden op de problemen die langzaamaan aan het licht kwamen tijdens het onderzoek.

Op basis van de analyse van de exploratieve fase en de literatuur werd een welomschreven actie gekozen en gemotiveerd die focust op de interventiebrigades en meer specifiek op de patrouilles. In plaats van te streven naar “eenvoudige” resultaten door middel van “verandering”, werd er besloten dat de focus van deze actie zou liggen op de inzet en het experimenteren van een proces door ons te beroepen op een specifiek mechanisme: de intervisie⁴. Dat proces moest gericht zijn op het versterken van een transparante aanpak, die nauw aansluit bij het idee van een procedurele justitie in combinatie met aandacht voor de organisatorische justitie. Zodoende legt het proces de nadruk op het benutten van de kennis en het reflectievermogen van de bij de interventie betrokken politiemensen. Dat stelt de politiemensen dan weer in staat om praktijken of initiatieven die vanuit het oogpunt van de procedurele justitie interessant zijn, te identificeren, te verspreiden en te bespreken.

De voorgestelde intervisie kreeg de vorm van vergaderingen binnen de gebruikelijke organisatie van de interventie: de brigades. Brigades zijn de kleinste werkeenheden, bestaande uit negen tot veertien politiemensen. Een van hen is het hoofd van de brigade, de brigadechef, die verantwoordelijk is voor de dagdagelijkse organisatie van het werk van de brigade. Minstens één, soms twee tot drie agenten, waaronder meestal de brigadechef (maar niet noodzakelijkerwijs), nemen de wachtdienst op. De wachtdienst blijft op het politiecommissariaat om processen-verbaal te acteren, verhoren op het bureel af te nemen, de mensen die naar het onthaal komen met klachten of meldingen te woord te staan, contact op te nemen met de magistraten, zich over de gearresteerde personen te ontfermen en vele andere taken binnen het politiecommissariaat uit te voeren. Andere politiemensen vormen patrouilles van twee tot drie agenten per politievoertuig. 's Nachts moet één persoon van de brigade aan het onthaal van het commissariaat plaatsnemen. De vijf politiecommissariaten van PolBruNo zijn immers 24 uur op 24 geopend.

Tijdens deze actiefase hebben we vier brigades in vier verschillende commissariaten geobserveerd tijdens minstens twee dagdiensten (7-19 uur) en twee nachtdiensten (19-7 uur) om hun realiteit beter te begrijpen en de vergaderingen te kunnen animeren door te verwijzen naar concrete en actuele aandachtspunten. Aansluitend aan deze observaties hebben we minstens drie nieuwe nachtdiensten gevolgd. Tijdens deze nachtdiensten werd getracht om de intervisie-vergaderingen te houden. De keuze om deze tijdens de nachtdienst te houden was bovenal een praktische keuze: het liet ons toe deze vergaderingen te houden in een rustig politiebureau waar quasi alleen de brigade aanwezig was. Na 2 uur 's nachts vermindert bovendien het aantal hoogdringende oproepen (uitgezonderd tijdens sommige weekends of wanneer het heel mooi weer is). Zo kon de intervisie plaatsvinden zonder al te veel in te grijpen in de organisatie van het basiswerk. Deze actie leidde naast de intervisievergaderingen dus ook

⁴ Intervisie is een vorm van overleg tussen collega's, in een werkcontext. Intervisie wordt meestal georganiseerd in een eenvoudig formaat en structuur en binnen een kort tijdsbestek. Vertrouwelijkheid is een belangrijk principe. Deze techniek wordt gezien als een belangrijke trigger voor ervaringsleren (Lippmann, 2013).

tot nieuwe intensieve observaties. In totaal liepen wij tijdens deze fase gedurende iets meer dan 420 uur (inclusief vergaderingen) mee met de interventiebrigades.

2 Van een analyse van selectiviteit in het politieoptreden naar de identificatie van een problematisch mechanisme

Tijdens dit actieonderzoeksproject hebben we, in samenwerking met politiemensen, kennis geproduceerd over politionele selectiviteit en meer algemeen over de (vele) problemen die daaraan kunnen worden gekoppeld. De verschillende methoden en de vele discussies die gedurende deze tweejarige samenwerking plaatsvonden, hebben geleid tot een gezamenlijke diagnose. Concreet betekent dit dat iedereen steeds werd uitgenodigd om een bijdrage te leveren en inzichten op problemen te delen. Om dit te doen, hebben we de verschillende stadia van deze analyse geleidelijk aan met de verschillende politiemensen gedeeld. Dit betekent echter niet dat er systematisch naar een algemene consensus is gezocht of dat zulke consensus zou bestaan. Er werd getracht de verschillende visies en inzichten van alle betrokken actoren mee te nemen in de analyse. Dit neemt niet weg dat dit uiteindelijk onze analyse is, waarbij wij zelf de structuur en de theoretische opties bepaalden, of nog kozen voor een bepaalde presentatie van de resultaten. Er wordt hier dus afgeweken van de chronologie van de uitvoering van het project en de analyse.

Er is voor gekozen om (in punt 2) eerst de belangrijkste resultaten van de analyse te bespreken. Die lieten ons toe om een problematisch mechanisme van politionele selectiviteit naar voren te brengen, dat verstopt zat in het ordinaire selectieproces van het politiewerk. Pas hierna gaan we dieper in op het actie-aspect van het project. Deze actie heeft uiteindelijk als doel elementen van een antwoord op dit probleem aan te reiken (te beginnen met de modaliteiten van de actie zelf).

Punt 2 is verdeeld in twee delen. Eerst lichten we de selectieprocessen in het algemeen toe die een centrale plaats hebben binnen de interventie (en a priori niet problematisch zijn). Wij proberen zo om de lezer die minder vertrouwd is met de politieorganisatie en haar realiteit een beeld te geven van de factoren en processen die hierbij een rol spelen (2.1)⁵. Eenmaal deze kenmerken en beperkingen gepresenteerd zijn, is het gemakkelijker te begrijpen hoe dergelijke processen en factoren kunnen interfereren en zo het in het tweede deel van dit punt (2.2) belichte problematische mechanisme kunnen produceren.

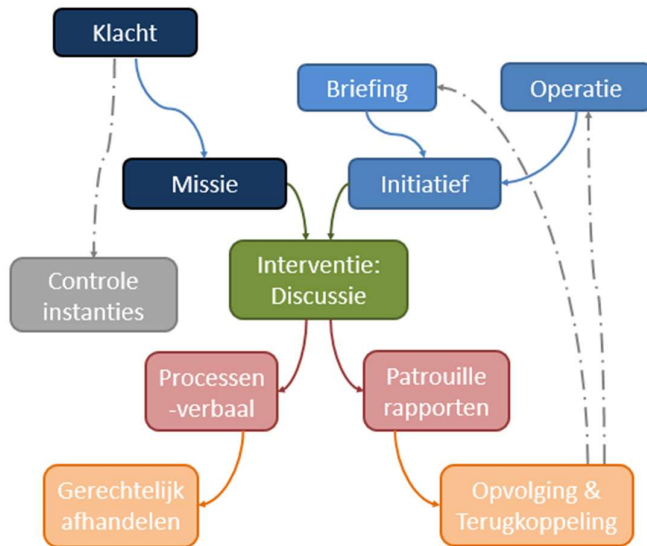
2.1 Tweeledig proces van politionele selectiviteit

We beginnen deze analyse met het overlopen van het proces van politionele selectiviteit (dat zelf een onderdeel is van de complexe organisatie van de interventie door politie). Deze selectiviteit bepaalt of de politiemensen zich interesseren in een bepaalde situatie, hoe de

⁵ De geïnteresseerde lezer raden we aan de scriptie van Caroline De Man (2015) te lezen. Deze treedt meer in detail over het verloop van de interacties tussen politiemensen en bevolking in de openbare ruimte.

eerste acties zullen verlopen tijdens een interventie en hoe ze zich zullen opstellen tijdens deze interventies. Dit proces is organisatorisch: het is het resultaat van de organisatie van de interventiedienst, van andere diensten die een impact kunnen hebben op het werk, maar ook van beslissingen die onder de verantwoordelijkheid van het management vallen of verwijzen naar de algemene organisatie van het personeel.

Onderstaand schema geeft de belangrijkste elementen weer die invloed hebben op zowel de situatie waarbij een interventie zal plaatsvinden als hoe deze interventie afgehandeld zal worden.

We beginnen met het eerste stadium van de selectie, dat zijn de blauwe kaders van het diagram. Dan kijken we naar de interventie als dusdanig (het groene kader). Er zijn twee soorten competenties betrokken bij zowel de beslissing al dan niet in te grijpen als bij de modaliteiten van deze interventie. Sommige zijn van de orde van “*knowhow*”, andere van “*knowhow-to-be*” (*life skills*, sociale vaardigheden). Op die manier

bespreken we wat politiemensen doen, vooral aan het begin van de interventie waar vele keuzes worden gemaakt. Daarnaast bespreken we ook, en misschien vooral, wat deze keuzes beïnvloedt, vooral dan wat betreft de keuzes tijdens de afhandeling van de tussenkomst. De interpersoonlijke vaardigheden, meningen, houdingen en gedragingen van de politiemensen ten opzichte van het publiek zijn van bijzonder belang. Deze interpersoonlijke vaardigheden zeggen veel over de manier waarop taken in een professionele omgeving worden uitgevoerd.

Tot slot kijken we naar wat er na de interventie gebeurt (de rode vakken) en naar de controle-instanties (het grijze vakje).

Hoewel dit rapport op het dubbele proces van politiselectiviteit focust, visualiseert het schema ook wat er na de interventie gebeurt (de rode en oranje vakjes) en de controle-instanties (het grijze vakje). We gaan hier niet uitdrukkelijk op in, maar verder in het rapport komen deze stappen terug in de marge van de discussie.

2.1.1 Eerste selectieniveau: het voorwerp/onderwerp van interventie selecteren

Het eerste niveau van het tweeledige proces van politiselectiviteit betreft het voorwerp of onderwerp van de interventie. In het schema zien we twee klassieke bewegingen: er is sprake van reactieve selectie door middel van een missie die wordt opgelegd aan de patrouille na een

klacht en er is sprake van proactieve actie waarbij de politieagent buiten deze klachten om tussenbeide komt, voordat iemand een klacht indient over de situatie. Een dergelijke presentatie zou echter een andere, enigszins intermediaire manier waardoor patrouilleurs zich aan bepaalde situaties interesseren, mislopen. De klachten stromen inderdaad op verschillende manieren naar de patrouilleofficiëren: direct via de missies maar ook indirect – door een vorm van reïncarnatie van de klachten.

Daarom worden drie manieren besproken om situaties te selecteren: (1) selectie opgelegd door een missie; (2) selectie gestuurd door gereïncarneerde klachten; (3) selectie door eigen initiatief.

2.1.1.1 De klacht: een opgelegde selectie

Het viel ons tijdens de observaties op hoe weinig de patrouilleur betrokken is bij de selectie voor het voorwerp en het onderwerp van zijn interventie. Ook vele andere onderzoeken tonen aan dat de meeste interventies plaatsvinden na een klacht. Het CIC⁶ ontvangt een klacht in verband met het grondgebied van de zone en maakt hiervan melding aan de dispatching van de zone aan de hand van een fiche. Ook bellen sommige personen rechtstreeks naar de dispatching om een klacht te melden. Deze input wordt naargelang de hoogdringendheid van het incident behandeld. De dispatching kent vervolgens de missie toe aan een specifieke patrouille, indien mogelijk van het commissariaat waartoe de plaats van het incident behoort. Deze wordt dan naar de plaats van het incident gestuurd.

2.1.1.2 De vele levens van een klacht: een georiënteerde selectie

Zoals aangekondigd: klachten vormen de basis voor missies, maar deze klachten kunnen na behandeling nog een soort tweede leven krijgen wanneer ze via van patrouilleverslagen de basis vormen voor briefings of operaties. We bespreken daarom hoe briefings en operaties het initiatief van de patrouilles sturen.

Een ander deel van de interventies gebeurt naar aanleiding van briefings en in het kader van operaties. Hoewel het geen strikt reactieve interventies zijn, blijft de selectiviteit van de patrouilleur inzake het voorwerp van de interventie op zijn minst sterk gestuurd. De politiemensen worden namelijk door hun leidinggevenden gestuurd naar een bepaalde plek om daar een controle te houden inzake een specifiek fenomeen.

De briefing vindt plaats een kwartier voor de aanvang van de dienst onder leiding van een supervisor⁷. Tijdens de briefing bespreekt de supervisor recente belangrijke interventies. Op

⁶ Het CIC is het communicatie- en informatiecentrum waar alle noodoproepen naar het alarmnummer 101 toekomen binnen het arrondissement Brussel. De *calltakers* aldaar creëren een fiche met de essentiële informatie. Deze fiche wordt elektronisch doorgestuurd naar de politiezone waar de feiten plaatsvinden.

⁷ Supervisors vormen een specifieke functie binnen PolBruNo. Hun voornaamste taak bestaat uit het coördineren van de patrouilles. Het zijn politiemensen met ruime ervaring, in het bijzonder binnen de interventie, die vanuit deze expertise de patrouilles op het terrein bijstaan, maar ook de andere eenheden op het terrein. Gezien hun ervaring binnen interventie zijn zij een referentie aanwezig in het veld voor de brigades in geval van vragen of behoefte aan hulp bij het nemen van beslissingen. Ze luisteren naar de radio en zullen waarschijnlijk op eigen initiatief deelnemen aan missies die ingewikkelder of deliquer lijken te zijn. Deze ondersteuning omvat niet alleen het ter beschikking stellen van materieel, bijvoorbeeld bij verkeersincidenten of voor het afdwingen van de toegang tot een woning, maar ook de organisatie van eerste noodmaatregelen en het verzoeken om versterkingen in geval van grote evenementen of

deze manier geeft hij hieraan de noodzakelijke opvolging. Hij herneemt ook enkele aandachtspunten zoals het OCAD-niveau⁸ met zijn implicaties en enkele beleidsprioriteiten van de zone, alsook bespreekt hij de actuele fenomenen in de zone. Er worden locaties opgesomd die de speciale aandacht vereisen van de brigades met betrekking tot specifieke fenomenen. Tijdens de dienst die hierop volgt, kunnen agenten interventies uitvoeren op eigen initiatief, maar die een antwoord bieden op een van de aandachtspunten tijdens de briefing. Zo observeerden we vaak dat, op aandringen van de supervisor tijdens de briefing, en vaak na herhaling van deze vraag rond 2 uur 's nachts door de zonale dispatching (DPZ) via de radio, op eigen initiatief enkele processen verbaal (pv's) met verkeersovertredingen werden opgesteld. Deze pv's betroffen parkeerinbreuken die ook met een GAS-boete⁹ bestraft konden worden en geen interactie vergden met het publiek. De overtredingen werden via de post toegestuurd.

In andere gevallen ging de politiepatrouille, op vraag van de supervisor tijdens de briefing, in bepaalde straten meer rondrijden teneinde in te spelen op de politionele actualiteit. Het gaat dan bijvoorbeeld om straten waar een piek vastgesteld werd in de aangiftes van inbraken in wagens, om ingangen van gebouwen of straathoeken waar de bewoners verscheidene keren klaagden over drughandel of waar de bewoners werden lastiggevallen, of over moskeeën die een mogelijk doelwit zouden kunnen zijn van een aanslag¹⁰. Tijdens onze observaties waren er al enige tijd geen grote criminele fenomenen meer in de zone. Waar er voorheen periodes waren waarin ze te kampen kregen met specifieke criminele fenomenen, zoals een stadsbende die wel eens tot gewelddaden overging, een reeks gewelddadige overvallen, een reeks gewelddadige confrontaties tussen Turkse en Koerdische groepen, alsook problemen met klanten van de prostitutiewijk die onder invloed van drank en drugs voor problemen zorgden, was er gedurende de twee jaar waarin wij de zone volgden geen specifiek crimineel fenomeen waar de patrouilles rekening mee moesten houden. Daarmee hebben we echter zeker niet gezegd dat alles rustig en vreedzaam is binnen de wijken van de politiezone.

De leidinggevendenden van het zonale niveau alsook van de commissariaten of sommige supervisors organiseren operaties. Zowel dezelfde politionele actualiteit die ook de briefings inspireert als de terugkomende problematieken vormen de aanleiding van deze operaties. Dat kan dan op vraag zijn of in samenwerking met administratieve overheden inzake zwerfvuil en sluikstorten in drukbevolkte wijken bijvoorbeeld, of naar aanleiding van nationale campagnes inzake alcohol. Ook meer lokale analyses van de politiezone of van een commissariaat zelf kunnen hiertoe aanleiding geven. Zo zijn er operaties rond gauwdiefstallen in een winkelstraat

complexe situaties. Ze informeren ook de teams die op het terrein aanwezig zijn (de interventiebrigades, de ondersteuningsbrigade en de veiligheidsbrigade van het openbaar vervoer) aan het begin van elke dienst van 12 uur om de missies en specifieke opdrachten mee te geven en te coördineren.

⁸ Het Coördinatieorgaan voor de dreigingsanalyse (OCAD) bepaalt op basis van een analyse van de beschikbare informatie de waarschijnlijkheid van een dreiging door een terroristische groepering in België. Deze waarschijnlijkheid geeft aanleiding tot een niveau van gevaarlijkheid. Voor een groot deel van de tijd van ons onderzoek was dit niveau 3. Daarna werd het bijgesteld op 2 voor de wijken, terwijl het 3 bleef voor politiebureaus. Dit niveau 3 betekent dat er toch een "mogelijke en waarschijnlijke" dreiging gezien wordt door het OCAD.

⁹ Het politiereglement kan voorzien in gemeentelijke administratieve sancties (GAS) voor bepaalde onbekwaamheden. Zie voor meer informatie bijvoorbeeld: Guillain & Cartuyvels, 2015; Van Gool, 2015.

¹⁰ Dit was een dreiging in de periode na de aanslag op de moskee van Christchurch, Australië; op 15 maart 2019.

tijdens de solden, controles op het gebruik van de gsm achter het stuur en het dragen van de veiligheidsgordel of het correct vervoeren van kinderen in een auto, rond sociale wetgeving, ruimtelijke ordening, het rookverbod en het sluitingsuur voor de horecazaken, enzovoort. Deze operaties zijn specifiek gericht op één fenomeen, of soms zelfs op één zaak, bijvoorbeeld om een specifieke mensenhandelaar in te rekenen.

2.1.1.3 Een selectie door een persoonlijk initiatief

Enkele keren treedt de politiepatrouille tijdens onze observaties volledig op eigen initiatief op. Dat gebeurt wanneer de agenten geconfronteerd worden met flagrante delicten. Denk hierbij aan een politiewagen die patrouilleert in afwachting van een missie. Rond 2 uur 's nachts, op een brede, en gezien het uur volledig lege steenweg, rijdt een bestelwagen flagrant door een rood licht. Zeer laattijdig merkt de bestuurder de politiepatrouille op en stopt, midden op het kruispunt. De bestuurder werd tot stilstand gebracht, gewezen op zijn fout en geïdentificeerd. De wagen werd gecontroleerd en er werd een (positieve) alcoholtest afgenomen.

Echter zullen de agenten ook de situatie controleren wanneer ze tijdens een patrouille "buitengewoon" gedrag observeren. De persoon wordt dan op dat gedrag aangesproken, soms eerder om te verifiëren of er niets verdachts aan de hand is, soms eerder om een persoon die *out-of-place* (zie omtrent deze notie ook: Waddington, 1999) is, te beschermen. Twee typevoorbeelden kunnen aangehaald worden om dit te illustreren. Een interventie die meerdere keren werd aangehaald als een interessante, motiverende en voorbeeldige interventie, zowel door de agenten in kwestie als door collega's, liep als volgt: een patrouille rijdt 's' nachts door een rustige wijk waar recent enkele inbraken plaatsvonden. Plots zien zij een man aan een balkon hangen. Niet wetende of het, volgens de aan ons verstrekte uitleg, om een minnaar gaat die niet ontdekt wenst te worden dan wel om een dief, schijnen zij met de spot van hun politiewagen naar de man terwijl zij via de megafoon vragen wat hij daar doet. Terstond laat de man zich vallen en begint naar de haag te lopen. Ondertussen duikt een tweede man uit het raam om ook de benen te nemen. Beide personen kunnen ingerekend worden. Ze waren inderdaad aan het inbreken in het huis. Hun vingerafdrukken matchen verscheidene andere inbraken. Een ander soort interventie rond het *out-of-place* zijn, is "Unicorn Girl": om 1 uur 's nachts rijdt de patrouillewagen, die wij vergezellen, langs een straat die om dat uur al lang verlaten is. Op het voetpad loopt een persoon gekleed in een multicolore, maar vooral roze onesie met eenhoornkap. De persoon draagt een grote eenhoornknuffel in dezelfde kleuren onder de arm, evenals een assorti rugzak. Deze ietwat uitzonderlijke verschijning wekt de interesse van alle aanwezigen in de auto. Er wordt besloten dat, gezien het uiterlijk, hoewel dit moeilijk zichtbaar is, maar vooral gezien de attributen, het over een jong meisje moet gaan. De agenten vragen zich af of ze niet net weggelopen zou zijn of ergens buitengezet is. De wagen wordt gestopt en een discussie wordt aangeknoopt over wat ze daar doet, waar ze naartoe gaat en hoe oud deze persoon is. Gezien de opgegeven leeftijd merkkelijk hoger ligt dan hoe oud de agenten haar schatten, wordt er overgegaan tot het vragen van haar identiteitskaart. Uiteindelijk gaat het om een twintiger die huiswaarts aan het lopen en is

vriendelijk doch licht ontsteld het aanbod afslaat om haar met de politiewagen naar huis te brengen.

Noch dit “buitengewoon gedrag”, noch de flagrante delicten geven systematisch aanleiding tot een interventie op eigen initiatief. Wanneer de patrouille reeds een missie toegekend kreeg en deze missie dringend is, dan stopt de patrouille enkel bij andere flagrante delicten of situaties die een dringend gevaar vormen voor de openbare orde, zoals bijvoorbeeld een vechtpartij. Ze stellen de DPZ dan meteen op de hoogte van hun oponthoud. Op weg naar een dringende missie stopt de patrouille echter niet voor een wagen of een voetganger die een rood licht negeert, gevaarlijk rijdt of ander “buitengewoon gedrag” vertoont.

Tijdens de patrouilles hebben we nog een andere vorm van “initiatief” vastgesteld. Wanneer de patrouille rechtstreeks wordt aangesproken door mensen kunnen de politiemensen een initiatief nemen als antwoord op dit verzoek. Het gebeurt regelmatig tijdens het patrouilleren dat het publiek de politiemensen aanspreekt om een probleem te signaleren of om raad te vragen. Zeker wanneer een politiepatrouille enige tijd op eenzelfde plaats blijft staan tijdens een interventiedienst of een operatie, is het opmerkelijk hoeveel mensen zij aantrekken, zelfs, in sommige gevallen, wanneer zij in burger zijn. Politiemensen die reeds enkele jaren actief zijn op het grondgebied van een commissariaat, vooral in de meer drukbevolkte wijken, zijn bekende figuren, met of zonder uniform. Deze meldingen gaan vaak over aanslepende problemen, zoals burens die hun vuilnis verkeerd buiten zetten waardoor vossen aangetrokken worden, meldingen dat bepaalde straatlampen niet meer werken, over afvoerpijpen van kebabzaken die een frietgeur veroorzaken in een aanpalend gebouw, over de aanwezigheid van dakloze personen in de ondergrondse garage van een woningcomplex of nog over drughandels die plaats zouden vinden in de ingang van een gebouw. Vaak verwijzen de agenten deze meldingen, klachten of vragen door naar de wijkagent. Andere keren gaat het om vragen omtrent de locatie van een bepaalde dienst, straat of bushalte. In enkele gevallen mondt het aanspreken van de patrouille uit in een klacht die onmiddellijke actie vraagt. In dat geval neemt de patrouille contact op met de dispatching en wordt er via deze weg een interventiefiche opgesteld. Geen interventie kan plaatsvinden zonder fiche. Wanneer een patrouille immers niet officieel bezig is met een fiche kan de brigade op elk moment opgeroepen worden om op een bepaalde fiche te reageren.

Zoals blijkt uit bovenstaande beschrijving, gaan agenten slechts zeer zelden op volledig eigen initiatief over tot interventie. Selectiviteit wordt door de politieagenten, maar ook door de onderzoeker-waarnemer gezien als in grote mate gestuurd door factoren buiten de patrouilleurs. Met name het overwicht van de klachten, zowel direct als na de reïncarnatie via briefings en operaties, is opvallend. Dit kadert voor een stuk in de zeer duidelijke filosofie van de politiezone om zo dicht mogelijk bij de bevolking te staan. Deze oriëntatie alleen verklaart de constatering echter niet. Naar onze mening is het ook het effect van een combinatie van verschillende elementen: het aantal klachten en dus missies, het administratief werk na elke

missie¹¹, het aantal operaties dat wordt georganiseerd tijdens ondersteuningsdiensten (beter bekend als “corvée-dienst”)¹², de vereisten van een goede procedure of het goede verloop van een missie. Alles samen resulteert dit echter in een aanzienlijke werklast voor de patrouilles.

Tijdens de dag- en nachtdiensten van de interventieploegen is het opvolgen van de missies absoluut prioritair. De klachten sturen dus in zeer grote mate de inzet van de agenten tijdens deze diensten. Voor de operaties worden bijna steeds agenten van de interventiedienst ingezet tijdens hun “corvée-shift”. Het opvolgen van de aandachtspunten van de briefing en de tussenkomsten op eigen initiatief vinden slechts plaats wanneer de missie afgerond is, inclusief de rapportage, en wanneer er geen andere missie volgde. Hiervoor heeft een patrouille gedurende de 12 uren van de dienst niet steeds tijd, zelfs ’s nachts niet. Dat heeft ook te maken met de administratie die een missie met zich meebrengt (hier wordt later nog op teruggekomen), maar ook met de lange wachttijden die verschillende types interventies impliceren. Tijdens deze wachttijden zitten de patrouilles “vast”. Zo is er binnen de zone de interessante politiek om elke aangehoudene die naar de politiecel gaat eerst medisch te laten onderzoeken in één van de ziekenhuizen. Deze procedure kan een half uur tot meerdere uren in beslag nemen, afhankelijk van de wachttijden in het ziekenhuis. De Nixon-procedure, de procedure waarbij de politie met een persoon naar een psychiatrische urgentiedienst gaat opdat een psychiater beslist om al dan niet tot een dwangopname over te gaan, is een andere veelvoorkomende missie die soms meerdere uren in beslag neemt. Ook het takelen van een voertuig kan soms tijd in beslag nemen wanneer de takeldienst reeds elders bezig is of in de file staat. Het instellen van een gerechtelijke perimeter bij branden en verkeersongelukken is nog een voorbeeld van een procedure die tijdrovend is.

Deze waarnemingen kwamen ook in andere onderzoeken terug. Uit wetenschappelijk onderzoek over politie bleek al veel eerder dat politie tijdens het interventiewerk voornamelijk bezig is met andere taken dan criminaliteitsbestrijding. De meeste interventie-opdrachten worden door de politie-actoren gezien als opdrachten die inhoudelijk niet erg lonend zijn en waarbij bovendien lange en zeer bureaucratische procedures uitgevoerd moeten worden. Deze taken vormen wat Ericson (1991) *dirty work* noemt¹³.

¹¹ De administratieve verwerking van interventies -het papierwerk- is tijdrovend, ondanks –volgens sommige omwille van- het gebruik van steeds meer gespecialiseerde software en applicaties. Sommige programma's en applicaties werden in werking gesteld terwijl wij er waren. Het was opvallend dat, afgezien van de tijd die nodig was om ze onder de knie te krijgen, deze nieuwe functies niet altijd tijd bespaarden, en dit niet alleen vanwege de traagheid van sommige computers en de voor de hand liggende problemen die gepaard gaan met het beheer van een groot computerpark.

¹² De ondersteuningsdienst, ook wel “corvée” genoemd is, in deze politiezone, de dienst die de brigade uitvoert tijdens de werkdag tussen dagdienst (7 tot 19 uur) en nachtdienst (19 tot 7 uur). Tijdens deze dienst van 8 à 10 uren ondersteunen de politieagenten de andere brigades: zij zorgen voor de overbrenging van de gearresteerde personen naar het gerechtsgebouw, de overbrenging van de gedetineerden van het gerechtsgebouw naar de gevangnissen (of omgekeerd), de operaties of de beveiliging die door het commissariaat of door de zone worden georganiseerd, of om het administratieve werk af te ronden.

¹³ Voor een overzicht van de belangrijke sociologische literatuur over politie als beroep, zie onder meer Bittner, 2001; Brodeur, 2003; Smeets & Strebelle, 2000; Tange, 2000; Monjardet, 1996; Kane & Reisig, 2014.

Door de drie bewegingen die het eerste niveau van het dubbele proces kenmerken, is het primaat van de klacht bij de selectie van de situaties waarin de patrouilleurs zullen ingrijpen opvallend omdat er mogelijk twee keer gevolgd wordt gegeven aan een klacht: één keer door de verwerking van de klacht in missies en één keer door een bepaalde vorm van reïncarnatie van deze klachten, die aanleiding geven tot een oriëntatie van de initiatieven van de patrouille door middel van briefings en operaties. Maar dit primaat valt des te meer op wanneer het geconfronteerd wordt met de beperkte eigen initiatieven van de patrouille.

2.1.2 Tweede selectieniveau: de wijze van tussenkomen

Na het bespreken van de – grotendeels onvrijwillige – selectie van het object van de interventie, betreft het tweede selectieniveau de interventiemethoden. De selectie van deze modaliteiten vindt plaats in de integratie van de *knowhow* en de *soft skills* van de patrouilleurs. Laat het duidelijk zijn: elke optie is in de eerste plaats een vorm van communicatievaardigheden, maar de verschillende doelstelling heeft invloed op wat er gezegd zal worden en hoe. De keuze wordt gemaakt op basis van het doel van de patrouilleur. De *soft skills* van de patrouilleur bepalen de lezing van de situatie in functie van de politieorganisatie en worden vertaald in houdingen. De selectie van de interventiemodaliteit is het resultaat van dit samenspel.

2.1.2.1 Een waaier aan polyforme *knowhow*

Politieselectiviteit stopt echter niet bij de keuze om zich al dan niet in een situatie te interesseren. De keuzes die agenten maken, betreffen ook wat en hoe er tussengekomen zal worden. Waar we bij het voorgaande zagen dat het initiatief van de agenten zeer beperkt is wegens de hoge werkdruk en de strategische oriëntaties gemaakt door leidinggevendenden, zien we nu dat de patrouille die ter plaatse is, bepaalt hoe ze concreet zal tussenkomen. Globaal genomen kunnen we stellen dat de beslissingen die de patrouille zal nemen bovenal pragmatisch zijn. Dit pragmatisme beoogt het zo snel mogelijk tot een rustige situatie komen, met enkel de protagonisten van het conflict aanwezig, en waarbij de agenten een zicht hebben op de essentie van het conflict en het "profiel" van de protagonisten. Nadat ze een zicht hebben op het kader en de risico's verbonden aan de tussenkomst, zullen de politiemensen trachten om de situatie probleemoplossend aan te pakken. Dit doen ze met de specifieke richtlijnen, die ze tijdens de briefing of op een ander moment van hun leidinggevende hebben meegekregen, in hun achterhoofd, maar voornamelijk met als doel ervoor te zorgen dat de patrouille niet meer terug zal moeten komen voor dit conflict, of toch niet tijdens dezelfde dienst. Het probleem moet dus liefst ter plaatse geregeld worden of, wanneer de situatie dit niet toelaat, zo snel mogelijk tot aan de wacht gebracht worden. De wacht bestaat uit de agenten van de brigade die in het commissariaat blijven en processen-verbaal acteren. Zij zorgen ook voor de administratieve omkadering van de aanhoudingen.

Wanneer de agenten gevraagd werd waarop de agenten zich stoelen om beslissingen te nemen tijdens de tussenkomst verwezen ze naar de lessen "technische en tactische interventie" op de politieschool, naar hun eigen ervaring, en naar de ervaringen van collega's. Ze geven aan ook

rekening te houden met het wetgevend kader en de principes van de politiezone. Regelmatig opperen ze de zorg om niet te moeten verschijnen voor de diensten van de interne controle en het Comité P als element dat bepalend is in wat politiemensen doen of laten.

In wat volgt bespreken we vier terugkerende opties tijdens interventies: het doorverwijzen van de situatie, het analyseren van de situatie, het bemiddelen in de situatie en het beheersen van de situatie. Deze opties hebben een impact op de vorm die de interventiemodaliteit zal aannemen. Laat wel duidelijk zijn dat elke optie in de eerste plaats een uiting is van communicatievaardigheden, waarbij het beoogde resultaat bepaalt wat er gezegd zal worden en hoe. Dit betekent niet dat het exclusieve opties zijn: ze kunnen elkaar volgen in een interventie, afhankelijk van de uitkomst van de ene of de andere, van de reacties van de betrokkenen of van de gebeurtenissen rondom de interventie.

a. Het doorverwijzen van de situatie

Wanneer agenten op straat worden aangesproken, minder wanneer ze een missie toebedeeld krijgen, gebeurt het dat de situatie niet dringend is, hun kennis voorbijgaat of een voornamelijk administratieve afhandeling vergt. In die gevallen sturen ze mensen door naar het commissariaat, raden zij hen aan om de wijkagent te contacteren, of sturen zij hen door naar andere diensten. In sommige andere gevallen wordt er doorverwezen naar andere urgentiediensten zoals de ambulance of de brandweer, zoals bijvoorbeeld tijdens de missie die aangemeld werd als “een persoon in gevaar op de openbare weg”. Het blijkt te gaan over een man in een rolstoel met een lekke band. Omdat hij geen geld had om een taxi te betalen om naar zijn centrum terug te keren en niet zeker wist of het centrum hem op dit late uur nog zou binnenlaten, belde een voorbijganger de politie. De agenten vertellen hen echter dat de afhandeling van deze zaak niet tot hun competenties behoort. Er doet zich een uitzonderlijke situatie voor: de collega’s van de patrouille zijn het niet echt met elkaar eens. Waar de ene wil doorrijden, willen anderen er zich liever van vergewissen dat een andere dienst de man zal verder helpen. Het overtuigende argument is dat de patrouille anders zeker terug zal moeten komen omdat iemand hen belt of omdat de man bestolen zou worden, of erger. De brandweer wordt gebeld. Zij melden dat deze situatie niet tot hun bevoegdheden hoort. De bijstander heeft ook geen geld en had hulp gevraagd aan de veiligheidsdienst van het station, dat tevens meldt dat het hun zaak niet was. De ambulance wordt dan maar gebeld. Ter plaatse aangekomen drukken deze actoren hun ongenoegen uit omdat de persoon geen medische bijstand nodig heeft. De patrouille gaat er echter vandoor, overtuigd dat de ambulance wel hulp zal bieden¹⁴. De situatie werd doorverwezen. Meestal gebeurt het afhandelen van het doorverwijzen wel sneller.

Soms is de opgedragen missie echter minder interessant dan wat zich aanbiedt op straat. Wanneer een andere missie spannender is, meer kans op actie biedt, of toch minder kans op lang wachten, dan zal de patrouille zich hier met veel plezier over ontfermen. Zo wordt een

¹⁴ De ambulance blijkt uiteindelijk geen hulp te verlenen. Enige tijd later passeren wij opnieuw langs dezelfde plek en zien we dat de man nog steeds met zijn lekke band onder de tunnel staat, omringd door mensen. Er is ook een taxi aanwezig.

(jonge) dame die zich onveilig voelt omdat een man roddels verspreidt over haar opdat zij met hem een relatie zou beginnen, met veel aandacht geholpen. Er wordt aan de dispatching gevraagd om een nieuwe fiche te maken voor dit probleem en om de eigenlijke missie “voertuigen voor een garage” waarvoor de patrouille initieel uitreed aan een andere patrouille toe te kennen of deze naar later te verschuiven.

Het kan ook het geval zijn dat er gevraagd wordt om eerst bijstand te verlenen aan een andere patrouille die een adrenaline volle missie toegewezen krijgt, waarvoor er naar mening van een agent beter meerdere patrouilles komen opdagen. Deze evaluatie wordt gemaakt op basis van het type opdracht, de plaats waar er tussengekomen moet worden, omdat de andere brigade bevriend is, of af en toe omdat deze minder competent geacht wordt of ze zichzelf voor dat type probleem alleszins als competenter zien. Daardoor is het mogelijk dat er dan plots meer dan één patrouille ter plaatse komt, wat soms als alarmerend gezien wordt door de betrokken personen. Het gaat dan bijvoorbeeld over vechtpartijen in de Aarschotstraat, over uit de hand gelopen ruzies op café of over meldingen van nog lopende inbraken. Voor al deze voorbeelden is het zo dat de bijstand van andere patrouilles soms zeer nuttig is, maar soms de missie minder spannend is dan eerst aangegeven.

b. Het analyseren van de situatie

Wanneer de politiemensen tussenkomen, is de eerste zorg vaak het creëren van een veilige omgeving. De situatie wordt geanalyseerd met als doel een overzicht te krijgen van de situatie, zowel visueel als door te begrijpen waar het over gaat. Daarom worden vechtersbazen gescheiden, moeten roepende mensen eerst bedaren, en worden verdachten eerst opgelijnd. De politiemensen trachten ook het risico van de situatie te analyseren. Gezien een groot aantal agenten slechts een beperkte anciënniteit in de interventiediensten heeft, worden de identiteiten gecontroleerd. De identiteitsbewijzen worden gevraagd en de gegevens worden doorgegeven aan de dispatching. Daar is er toegang tot de database waardoor er gemeld kan worden of er recent andere tussenkomsten waren die betrekking hadden op dezelfde partijen, een van de partijen eerder problemen heeft gehad met de politie, er andere gerechtelijke antecedenten zijn en of er sprake is van een problematiek van geestelijke gezondheid. Op basis van deze gegevens proberen de agenten een beeld te scheppen van de explosiviteit van de situatie. De supervisor die steeds meeluistert naar de radio kan ook beslissen om zich naar de plaats te begeven. Er kunnen ook andere patrouilles gevraagd worden om zich naar deze interventie te begeven. Gedurende verschillende observaties konden we ook meeluisteren naar de radio. Vooral bij ruzies binnen een koppel, burentwisten, personen die reeds eerder gecolloqueerd werden en bij personen die gekend stonden voor smaad en rebellie of om klachten over politiediensten, werd deze informatie als nuttig aanzien en kon ze een rol spelen in het verdere verloop van de interventie.

Agenten met veel dienstjaren op de teller kennen soms de betrokkenen bij een tussenkomst. Zij hebben bijgevolg kennis van de achtergrond van deze personen waardoor er geen identiteitsdocumenten gevraagd worden. Wanneer er naar aanleiding van tussenkomst geen gedetailleerd document opgesteld moest worden, werd de identiteit niet gecontroleerd.

Wanneer er wel een identiteitscheck plaatsvond, werd er ook gekeken of de persoon in kwestie geseind staat. Zo werd er enkele keren aan een gecontroleerde persoon gemeld dat zijn of haar rijbewijs is ingetrokken. Er wordt hen dan gevraagd om spoedig hun rijbewijs bij een commissariaat in te leveren. Slechts eenmaal konden we waarnemen dat iemand gesignaleerd werd om aan te houden, en dit via een aanhoudingsbevel van Interpol. De persoon werd persoonlijk overgebracht naar het dichtstbijzijnde commissariaat, waar bij gebrek aan informatie besloten werd om hem weer vrij te laten. Naast deze verificaties, laat het opvragen van de identiteitsgegevens de agenten ook toe om de echte identiteit van de personen over te nemen en te vermelden in het interventierapport.

Na het herstellen van de openbare orde en het maken van de risico-inschatting proberen de agenten de eigenlijke situatie te begrijpen. Eerst proberen ze de oproeper te contacteren om een eerst zicht op de situatie te krijgen. De agenten gaan op deze manier bijvoorbeeld na of er sprake is van een conflict en welk soort conflict het dan betreft. Vervolgens worden de betrokkenen geïdentificeerd, namelijk wie de slachtoffers, de verdachten of de getuigen zijn, en wordt er gekeken welke rol zij spelen in de situatie. Er wordt nagegaan of sommige betrokkenen verdachten kunnen identificeren of beschrijven en of er mensen zijn die een klacht willen indienen.

c. Het bemiddelen in de situatie

Als de politie ter plaatse komt, zullen ze meestal eerst en vooral veel praten met de aanwezige protagonisten. Zo proberen ze alle noodzakelijk informatie te verkrijgen om een inzicht in de zaak te krijgen. Ze zullen bepaalde dingen uitleggen en proberen te onderhandelen over de grenzen van de openbare rust. In veel gevallen bestaat een interventie dus uit veel gepalaver teneinde door bemiddeling de openbare rust te laten weerkeren. Naar aanleiding van één van de intervisiebijeenkomsten, na een opmerking van onze kant over dit onderwerp, reageerde een politieagent als volgt: “Communicatie is ons krachtigste wapen.” (in diezelfde zin zie ook Manning, 2008)

Nadat de situatie uitgeklaard is, proberen de agenten een oplossing te vinden. Deze oplossing kan zich bevinden in het respecteren van bepaalde procedures en richtlijnen, zoals bijvoorbeeld in het kader van een inbraak er een verhoor wordt afgenomen van het slachtoffer, met een beschrijving van de schade en eventueel van de dader, de sporen van braak worden onderzocht en de rest van de procedure wordt toegelicht.

Ook buiten het uitleggen van het juridisch-administratief kader verschaffen de politiemensen veel inlichtingen. Zeker agenten met een langere anciënniteit kunnen vaak concrete en kostbare inlichtingen verstrekken over de bestaande diensten. Bij geluidsoverlast veroorzaakt door burens, die niet door de agenten ter plaatse kan vastgesteld worden, wordt er meestal gesuggereerd om bij Leefmilieu Brussel een decibelmonitor te halen om zo de overlast te objectiveren. Bij ouder-kind conflicten kan er verwezen worden naar de gemeentelijke jeugddiensten, huiswerkbegeleiding en andere diensten waarmee de agenten soms in contact komen. Sommige agenten betreuren de soms beperkte kennis over de lokale verenigingen en

zelfs over de specifieke gemeentelijke diensten waarnaar verwezen kan worden. Vaak zijn de agenten er zelf van overtuigd dat hun tussenkomst in dergelijke langdurige sociale conflicten geen soelaas biedt en slecht een uiting is van onmacht. Bij gebrek aan kennis over specifieke organisaties worden oproepers soms wandelen gestuurd met de melding “eens contact op te nemen met de gemeentediensten of de wijkagent”.

Procedures toepassen en allerhande inlichtingen verstrekken, is niet de enige communicatie door de politie. Zoals reeds gezegd is een rechttoe rechtaan doel van de tussenkomst om niet diezelfde dag of nacht terug te moeten komen. Procedures uitleggen kan daarom handig zijn als daardoor de tussenkomst van de interventie afgehandeld is. Doorverwijzen is dan ook niet ideaal wanneer het probleem niet urgent is. In die gevallen moet de situatie toch eerst ietwat gedeblokkeerd worden. Politie mensen treden dan op als scheidsrechters, als bemiddelaars en als sheriffs. Ze geven raad, bepalen limieten en geven aan hoe er met elkaar omgegaan moet worden bij echtelijke twisten, bij ouder-kind conflicten en bij burentwisten.

Zo gaan agenten heen en weer bij (weer een nieuwe) uitbarsting van woede wanneer de burens van een oudere dame in het weekend hun nieuw aangekochte woning verbouwen terwijl de dame wil uitslapen om uiteindelijk te besluiten dat de nieuwe eigenaar niet voor 10 uur begint in het weekend en om 18 uur ophoudt. En er moet beloofd worden dat bij de eerst barbecue de buurvrouw uitgenodigd zal worden.

Een ander voorbeeld dat enkele malen terugkwam tijdens onze intervisievergaderingen (cf. infra, punt 3), betreft een koppel dat zeer regelmatig, minstens één keer elke twee maanden voor de brigade die wij volgden in dat commissariaat, om een politie-interventie vroeg. Zowel tussen de man en de vrouw als tussen de ouders en hun volwassen inwonende dochter lopen de spanningen vaak hoog op. Aan kinderen wordt er uitgelegd dat hun ouders mogen weten waar ze gaan, aan ouders wordt er uitgelegd dat ze dit ook moeten vragen aan hun kind.

Ook bij twisten waarbij beide partners elkaar regelmatig in de haren vliegen, observeerden we enkele malen verwoede pogingen van politiemensen om uit te leggen hoe man en vrouw op een minder conflictuele manier met elkaar kunnen omgaan.

Agenten kiezen er alsnog vaak voor om situaties op te lossen door middel van dialoog in plaats van via sancties. Een extra motivatie hiervoor is dat deze manier vaak een meer definitieve en snellere uitweg biedt. Wanneer een auto voor een garage geparkeerd staat, zullen de politiemensen bijna steeds via de dispatching proberen te achterhalen of de eigenaar in de buurt woont of familie heeft in de buurt. Dan kan de eigenaar vervolgens opgebeld worden. Niet alleen is dat een opportuniteit om deze aan de norm te herinneren, het probleem is ook verholpen. Soms wordt hiervoor de eigenaar enkele straten verder opgezocht. Alles is beter dan wachten op de takelwagen.

De observaties en discussies geven aan dat het doel van de politiemensen is om de missies zo goed mogelijk af te handelen, maar belangrijker nog, om ze zo snel mogelijk af te ronden en dit op een manier waardoor de situatie tot het einde van hun shift zeker niet meer terugkomt. De

onderstaande situatie betreffende een jongen van elf jaar illustreert volgens ons goed dat hoewel er als antwoord op onze vragen vooral gehamerd wordt op het snel afhandelen van een missie als voornaamste drijfveer, de oplossing toch vaak ook de betere optie is voor de betrokken persoon. Deze jongen wordt er door de opvoeders van verdacht die avond brand gesticht te hebben in een vuilbak in de instelling waar hij woont. Omwille van deze feiten is hij uitgesloten uit de instelling. De volgende ochtend wordt de jongen bij de jeugdrechter verwacht die een nieuwe instelling voor hem zal zoeken. De jongen heeft geen ouders die voor hem zorgen, geen andere familieleden waarbij hij één nacht kan logeren. De politiebrigade met nachtdienst treft de jongen aan die verhoord moet worden. Aansluitend stelt zich de vraag waar hij de nacht zal doorbrengen. Ze vinden het niet opportuun de jongen in een open politiecel te laten slapen omdat hij anders de andere gearresteerden zou horen. Deze zijn vaak dronken en maken veel lawaai. De jongen een hele nacht op een stoel in het commissariaat laten zitten, wordt ook niet als wenselijk gezien. Een patrouille besluit dan om eerst naar de instelling te gaan om daar met lichte aandrang te vragen dat de jongen toch niet nog één nacht daar zou kunnen blijven. De politiemensen halen uitgebreid aan dat een nacht in het commissariaat niet wenselijk is voor kleine kinderen. De opvoeders vinden dat het daarentegen een gepaste sanctie is voor het gedrag van de jongen. Daarna gaat de patrouille met de jongen langs de pediatrie urgentiediensten van het Gewest in de hoop daar een bed voor de jongen te vinden. In twee ziekenhuizen wordt hun vraag afgewezen, in het eerste nadat we er eerst een uur op het antwoord hebben gewacht. In het derde ziekenhuis, waar we na middernacht aankomen, mag na enig aandringen, de jongen overnachten. Uiteindelijk is de patrouille gedurende 2,5 uur met deze missie bezig geweest.

Communicatie staat in de meeste tussenkomsten centraal. Dat is een evidente keuze volgens alle agenten met wie ik hierover sprak. In de politiezone waar dit onderzoek zich afspeelt, is communicatie nochtans niet altijd evident. Communicatie vergt idealiter dat de oproeper, de betrokkenen en de agenten een taal delen. Dat is niet steeds zo. Waar de zone poogt om in elke brigade minstens één agent te hebben die ook het Nederlands machtig is, zijn daarmee de taalproblemen zeker niet de wereld uit. Italiaans, Spaans, Pools, Arabisch, Bulgaars, Turks en Engels in het bijzonder zijn talen waarmee de politie regelmatig in contact komt. Gelukkig zijn best wel wat agenten ook andere talen machtig dan het Frans en willen burens of bijstanders soms vertalen. Tijdens een nachtelijke oproep aan het Noordstation omtrent een meisje en een vrouw wiens water gebroken was, werd Google Translate gebruikt om de identiteit en urgentie te bespreken. Meestal helpen “handen en voeten”, maar zeker in meer complexe gevallen wordt een taalbarrière een echte handicap bij een interventie. Als voorbeeld kan de tussenkomst aangehaald worden waarbij een buurvrouw de politie oproept omwille van een conflict bij het koppel wonend onder haar. Ter plaatse bevestigt de vrouw van het koppel dat er een conflict is, geschoeid op de psychologische problemen van haar man. De man spreekt Frans, de vrouw komt uit Scandinavië en spreekt Engels. Eén van de agenten spreekt weliswaar een beetje Engels, maar toch vergt het uitleggen van de procedures omtrent gedwongen psychiatrische hulpverlening een te specifiek jargon.

Onzekerheid over hoe zo'n situaties aangepakt kunnen worden zonder eerst een tolk in te schakelen, alsook ergernis wanneer mensen met een Belgische nationaliteit geen landstaal machtig zijn, geven deze interventies een andere dynamiek. Hoewel er meestal veel moeite gedaan wordt om iets van bijstand te verlenen, worden veel brigades toch voorzichtiger. De oproep zal vaker en vooral sneller doorverwezen worden naar het commissariaat, zeker als de persoon Nederlands spreekt en geen van de patrouillerende agenten zich vlot in deze taal kan uitdrukken. Enkele uitzonderlijke keren wordt een oproep omwille van de taal zelfs "afgewezen" met als reden "niet behorend tot de politiebevoegdheid". Op een nacht, rond 4 à 5 uur, stormde een kortgerokte dame op slippers het commissariaat binnen. Die nacht waren al enkele complexe zaken binnengekomen, waaronder een met familieleden die onthutst te pas en te onpas kwamen vragen wat er zou gebeuren wanneer personen zonder geldige verblijfspapieren aangehouden zouden worden op verdenking van oplichting. De dame sprak beperkt Engels en kwam verward over. De aanwezige politieagent begreep er niets van en stuurde haar terug naar buiten met de melding dat ze iemand moest zoeken die voor haar kan tolken.

Een specifiek element van communicatie dat verschillende malen als opmerkelijk naar voren kwam, is het gebruik van humor. Humor dient om een situatie te ontspannen, om frustraties te beheersen en te laten bezinken. Die frustraties kunnen zowel betrekking hebben op de betrokken personen als op de agenten zelf. In de mooiste voorbeelden laat het agenten toe om via verwijzingen naar voetbaluitslagen, versprekingen of seksualiteit een lach en wat medewerking te bekomen. Een mooi voorbeeld hiervan werd geobserveerd. Bij gebrek aan collega's met meer ervaring vormden twee agenten, een vrouw en een man, die nog maar kort afgestudeerd waren, een patrouille. Ze worden op missie gestuurd naar een "ongewenst persoon"¹⁵ op straat. Ter plaatse gaat het om een persoon die een langdurige ruzie heeft met zijn broer. De persoon heeft verschillende besmettelijke ziektes, mentale problemen, geen vast adres en is, na identificatie, bekend om slaags te geraken met politiemensen. Bij een eerste poging blijkt de man ook best sterk te zijn. De man blijkt echter graag tegen de vrouwelijke agente te spreken en kan zo overtuigd worden om zonder problemen mee te gaan naar het ziekenhuis om gezien te worden door een dokter. Onderweg vertelt de man onder meer dat het de "dag van de schone kontjes" is, en dat het dus een goede dag had moeten zijn. Gedurende de hele interventie zullen de agenten de man er met een kwinkslag aan herinneren wanneer hij wat nerveuzer wordt.

Wat verder opvalt, is dat de het soort humor waar de agenten gemakkelijk hun toegang tot vinden vaak goed valt bij de meeste mensen, zeker wanneer zij veeleer uit arbeidersmilieus afkomstig zijn. Door onze observaties en discussies met politieagenten zijn we tot het inzicht gekomen dat mensen uit een meer welvarende klasse deze vormen van relativerende, ietwat platvloersere, humor helemaal niet waarderen en soms reageren als een stier op een rode lap.

¹⁵ Dit begrip wordt gebruikt door politiemensen om te verwijzen naar een situatie waarin een persoon door een klager of door de politie zelf wordt beschouwd als een verstoring van de openbare orde door een eigenschap of de locatie ervan. Denk aan een persoon die dronken op het trottoir ligt voor een kinderdagverblijf of voor een school wanneer de kinderen aanwezig zijn, of een dakloze die zich in de ingang van een gebouw vestigt om te slapen.

Waar vele mensen die in contact komen met de politie best wat zelfspot hebben, ook in de meest delicate situaties, kan dat bij hen die zichzelf zeer ernstig nemen, tegenvallen.

Al was dat niet het geval in dit voorbeeld. Soms wordt humor gebruikt om de eigen onmacht te beheersen. Agenten schakelen dan over op een taal waarvan verwacht wordt dat de betrokkenen het niet begrijpen. Vooral wanneer de betrokken persoon geen landstaal machtig is, worden er opmerkingen in het Nederlands, soms Frans of Duits gemaakt die bedoeld zijn om collega's te laten grinniken.

Beleefdheid en respect, ook wanneer de tegenpartij dat niet is, is een deel van de communicatie die ook helpt om een interventie snel en met minder risico op een klacht af te werken. Een mooi voorbeeld speelt zich af op een avond waarop een missie gestuurd wordt naar een patrouille van een ander commissariaat inzake een moeder die haar achttienjarige autistische zoon zou willen spreken die net aan hogere studies begon. De vader echter weigert te zeggen of de zoon bij hem is of niet. Enkele tijd later meldt een tweede patrouille dat ze bijstand zal verlenen aan de eerste patrouille. De patrouille van het commissariaat waartoe de straat behoort, is ondertussen klaar met de vorige missie en besluit ook ter plaatse te gaan. Een man in bordeaux kamerjas kijkt vanop zijn balkon naar de twee patrouilles die reeds ter plaatse zijn en weigert op veel vragen te antwoorden of de deur te komen openen. De zoon zou thuis zijn maar slapen. Er wordt geroepen op de man, die lacht en meldt dat hij ondertussen alles filmt. De spanning loopt op. Beide agenten van de patrouille die wij vergezellen hebben meer dan vijftien jaar ervaring op interventie en in de wijken van het commissariaat. Ze stappen meteen naar de collega's die op de deur staan te bonken en vragen hen afstand te nemen. Beleefd maar kordaat spreken ze de heer op het balkon met zijn familienaam aan en vragen hem naar de deur te komen. De heer groet hen beleefd "dag commissaris", komt naar beneden en meldt dat slechts deze twee agenten binnen mogen. Later verhalen de agenten dat zij reeds enkele keren tussenkwamen bij conflicten tussen de echtgescheiden personen. De man kende hen dus, wist dat ze "correct" bleven en ook naar hem luisteren. De agenten wezen ons ook op het belang van de manier van communiceren aan te passen aan de persoon zodoende snel en goed informatie te bekomen.

d. Het beheersen van de situatie

Er zijn echter ook situaties waarbij communicatie tot een minimum beperkt wordt. Hierin staat controle centraal en blijft de interventie steeds op het niveau van het behouden van de orde. Hierbij wordt alleen gecommuniceerd op bevelende wijze. De betrokken verdachten worden opgelijnd, moeten met de handen uit de zakken, zwijgend en op een zekere afstand van elkaar wachten en antwoorden op de bevelen. Deze line-up gebeurde tijdens onze observaties wanneer een groepje personen verdacht of gecontroleerd werd. Dit is echter niet systematisch het geval bij zulke controles, maar vooral wanneer er meer personen zijn dan dat er agenten toezicht houden. Dit is ook het geval wanneer de agenten minder lang binnen de interventiedienst in de zone werken en steeds wanneer een leidinggevende van buiten de interventiebrigade aanwezig is, alsook wanneer de personen op heterdaad betrap worden. Zo was er een oproep van een buurtbewoner die een groepje van acht à tien jongeren van zestien

à zeventien jaar, in donkere jogging, een brommer had zien vandaliseren. Ze zouden nog steeds in de straat rondhangen. De oproep kwam op een zeer rustige dag binnen en vanuit een wijk waar recent enkele problemen waren met jongeren. Vrij snel waren drie patrouilles ter plaatse. Eén patrouille gaat op zoek naar de brommer waarvan de lokalisatie doorgegeven werd. Twee andere patrouilles vinden snel een groepje jongeren dat min of meer overeenkomt met de beschrijving. Bij het naderen van de politiewagen stuiven de jongeren uit elkaar. De agenten slagen er echter snel in zeven van de jongens terug te vinden, die, wanneer ingehaald door de agenten, zonder problemen meegaan. Ze worden opgelijnd op het trottoir, op zekere afstand van elkaar, met hun handen uit de zakken. Er worden slechts weinig vragen gesteld aan de jongeren, behalve dan om hun identiteit op te geven via hun identiteitskaart of via hun naam en geboortedatum. De jongens proberen te achterhalen wat er scheelt, melden dat ze niets misdaan hebben en alleen maar naar de brommer gekeken hebben. Ze worden continu aangemaand tot stilte. De agenten hebben hooguit enkele jaren ervaring en wantrouwen de reactie van de wijk. Uiteindelijk komt de eerste patrouille terug met de melding dat de brommer al enkele weken beschadigd op de hoek staat en de jongens er waarschijnlijk gewoon even rond stonden. De jongeren mogen beschikken.

Het oplijnen van personen geeft een andere dynamiek aan de interventie dan wanneer communicatie centraal staat, ook wanneer het niet uitmondt in een arrestatie zoals in het bovenstaande voorbeeld beschreven. Wanneer de gecontroleerde personen echter geen opvolging geven aan de bevelen dan verloopt de interventie in nog meer spanning. Dan wordt er overgegaan tot het op de grond leggen, fouilleren, onmiddellijk boeien en zo snel mogelijk afvoeren naar het commissariaat. Tijdens een rit rond 2 uur 's nachts blijkt een andere patrouille vlakbij geïnterpelleerd te worden door de caféhouder waar net vier mannen weigerden om te betalen voor hun consumpties en hem met een mes bedreigden. Zij geven dit door aan de andere patrouilles om te kijken of ze geen vier Afrikaanse mannen met leren jassen zien. De agenten die wij observeren, zien op dat moment vier mannen die aan deze beschrijving beantwoorden uit de genoemde straat komen en bevelen hen te blijven staan. Zij melden het ook meteen via de radio. De mannen blijven echter niet staan maar beginnen te lopen. Terwijl de agenten hen achtervolgen, manen ze hen nogmaals aan om te stoppen. Dat bevel wordt niet opgevolgd. Daarop besluiten de agenten hen tegen de grond te werken teneinde hen te arresteren.

2.1.2.2 Soft skills om een gesitueerde houding te selecteren

Gezien de veeleer massale vaststelling dat politieagenten slechts over een beperkte keuze beschikken wegens het belang van interventies op basis van een klacht of van een strategische richtlijn (gegeven tijdens de briefing of aan het begin van een operatie) of eventueel door een situatie van flagrant delict, is het evident dat onze observatie zich verruimde naar de zeer verschillende houdingen van de politieagenten ten opzichte van de bevolking. Uit de analyse van deze houdingen kwamen geen typische categorieën naar boven. Maar toch werd het duidelijk dat er verschillende soorten houdingen zijn die de politiemensen aannemen in verschillende situaties. Deze houding hangt vooral af van hun analyse van de situatie, van het

soort interventie of het type taak die uitgevoerd wordt. De houdingen zijn dus gesitueerd. In de analyse die op verschillende momenten met de politiemensen besproken werd, lijkt ons één vraag centraal te staan: wat is het doel dat zij menen te moeten nastreven tijdens de actie en wat zijn de interventiemethoden en -modaliteiten die ter beschikking staan om dit doel te bereiken? Afhankelijk van hun *soft skills*, de interpersoonlijke vaardigheden van de patrouilleurs, zullen ze zich de ene of de andere houding aanmeten.

Wij stelden op basis van deze insteek een typologie op van drie houdingen die politiemensen kunnen aannemen (en die geobserveerd kunnen worden) met betrekking tot het gebied en de bevolking. Deze houdingen zijn manieren om te kijken naar situaties. De analyse van die situatie heeft een invloed op de manier waarop de interventie verloopt¹⁶. Het opteren voor deze of gene houding maakt dat de politiemensen meer neigen naar één van de vier in het vorige punt geschetste vormen van communicatievaardigheden.

Een eerste houding wordt aangenomen wanneer de aangetroffen situatie door de politiemensen wordt gelezen als een tussenkomst die de wijk (of een straat) en haar bewoners ten goede komt. De tussenkomst vindt plaats in een wijk die de politiemensen goed kennen: ze kennen de bevolking, de winkels, de verenigingen of andere diensten. Deze kennis kan voortspruiten uit een lange diensttijd in deze buurt, maar ook uit persoonlijke banden van de politiemens. Wanneer een politiemens deze houding aanneemt, dan definieert hij of zij het doel van de tussenkomst als het beschermen van de wijk, met zijn of haar eventuele bijzonderheden op het gebied van sociaal netwerk, gewoontes of culturele tradities. Deze lokale sociale codes worden in deze gevallen vaak beheerst door de politiemens. De codes en de lokale kennis zal gebruikt worden om de situatie te beheersen. Binnen deze houding worden mensen van buiten de wijk, of zij die de lokale gebruiken niet kennen of respecteren, gezien als indringers. Als hun aanwezigheid een probleem vormt, zien we dat de aanpak van dit probleem voor de politieagent binnen deze houding – voor zover het niet gaat over een ernstig feit – er eentje is dat ernaar streeft om “de indringer te laten verdwijnen” en zo de (lokale) orde te laten weerkomen.

Een voorbeeld van een dergelijke situatie kan geïllustreerd worden door twee interventies te vergelijken, uitgevoerd door dezelfde brigade. De eerste interventie betreft een zeventienjarig meisje dat in de missie wordt beschreven als een “zigeuner”. Zij probeerde verzorgingsproducten in de voering van haar jas te stelen. De politie legt haar uit dat ze niets te zoeken heeft in de buurt, dat zigeuners “onverbeterlijke dieven” zijn en dat als zij in de buurt zijn, men er zeker van kan zijn dat er iets gestolen wordt. Enige tijd later volgen we toevallig dezelfde patrouille. Weer is er een oproep voor winkeldiefstal. Dit keer is het een vijftienjarige jongen die samen met zijn vriend door de winkeldetective werd betrapt op het stelen van een flesje drank. De patrouilleurs herkennen de jongens als jongeren uit de buurt. De jongens, met Belgische nationaliteit maar elk van een andere afkomst, waren op weg naar een feestje met

¹⁶ We hebben ons gefocust op de evaluatie door de politiemensen van het doel van zijn of haar tussenkomst en van zijn of haar rol tijdens de tussenkomst. De studie van Boussard, Lorient en Caroly (2006) stelt een interessante categorisering voor door politiemensen van de bevolkingsgroepen waarbij tussengekomen wordt.

vrienden. Ze zijn zich ervan bewust dat ze deze alcohol nog niet legaal kunnen kopen. Het discours van de politie ten opzichte van deze jongeren is toch anders en richt zich op de erkenning van hun verlangens en bezigheden. Een ander voorbeeld betreft conflicten tussen mensen tegen de achtergrond van de gentrificatie van een volksbuurt, waar rijkere mensen huizen kopen en ze renoveren. Bij geschillen met de burens over parkeren, lawaai of vuilnis, worden ze door sommige politiemensen gedefinieerd als “linkse *bobos-gauchisten* die niet wisten waar ze aan begonnen” en die ongeschikt zijn voor de buurt en haar gewoontes. In dat opzicht vinden sommige politiemensen dat ze een meer partijdige houding moeten aannemen in het voordeel van de oudere bewoners, vooral omdat de “nieuwere” bewoners andere verwachtingen hebben, die ze proberen op te leggen via de politie, de burgemeester of de media.

Een tweede houding kan worden omschreven als een houding waarin politiemensen van mening zijn dat hun rol erin bestaat om in bepaalde ruimtes de openbare orde te herstellen, of deze ruimtes zelfs “op te ruimen” door een einde te maken aan overlast of delinquent gedrag. Om dit te verwezenlijken, moeten ze optreden tegen een bevolking die wordt beschouwd als respectloos of onbekend met de wet en orde. Deze houding plaatst politiemensen in een polariserende positie van “zij” tegen “ons”. De relatie met de bevolking komt tot uiting in interventies die worden geïnterpreteerd als pogingen om een gebied te “(her)veroveren”. Het optreden van de politie wordt dan ook noodzakelijk geacht om te voorkomen dat de criminaliteit zich ontwikkelt en om duidelijk te stellen wie “baas” is. Een deel van het discours draait duidelijk om respect voor de politie, netheid en orde. Er is ook de wens om het bestuurlijk gezag te laten zien dat er “iets wordt gedaan” om “de wijk op orde te brengen”.

Een voorbeeld van deze houding kan gevonden worden in operaties die ervoor moeten zorgen dat mensen niet blijven hangen op een plein, in een park of op straat. Ze moeten ofwel circuleren, ofwel naar huis gaan. Zo was er een operatie waarbij het objectief was “tonen wie de baas is in de wijk”. Een van de duidelijke doelwitten van de operatie is om zogenaamde *hoodie* jongeren te viseren op een plein waar de burens soms klagen over mensen die rondhangen. Een terugkerend discours in verschillende situaties is dat “deze mensen” geleerd moet worden hoe zich te gedragen in de openbare ruimte, hen “opvoeden”. Een ander soort voorbeeld betreft een veelvoud aan interventies met betrekking tot de weggebruikers en de Brusselse “jungle”. In deze jungle zou niemand zich bekommeren om de verkeersregels: noch de auto's, noch de fietsers, noch de voetgangers. Interventies op het gebied van mobiliteit en naleving van de verkeersregels kunnen voor sommige politiemensen in bepaalde situaties – vooral als ze al enige tijd in de file hebben gestaan – worden gekenmerkt door de wens om de straten op orde te brengen, te organiseren en te bevrijden van elke belemmering voor een vlotte doorgang.

Een derde houding die waargenomen werd in de relaties tussen de politie en de bevolking kan worden omschreven als procedurele houding. Als de politieambtenaar onder de eerste houding zijn rol definieert als bescherming van de wijk, en onder het tweede als de strijd om de wijk

terug te winnen, dan definieert het derde die rol in termen van absoluut ageren volgens de formele procedures. In deze houding staat het “hoe” absoluut voorop en wordt het respect van procedures het doel van de interventie. In bepaalde situaties nemen politiefunctionarissen afstand van een inhoudelijk doel zoals het beschermen van een wijk of het bestrijden van ordeverstoring. Ze hebben het gevoel dat ze er toch zijn om financiële redenen, om een job te hebben en aan het eind van de maand een loon te ontvangen, en dat het daarom best is om te doen wat ze moeten doen (maar niet meer). In deze houding is het de beste strategie om geen golven te maken en zich niet bloot te stellen aan wrok of vraagtekens bij hun werk, bijvoorbeeld door het onderwerp te zijn van een klacht via interne aangelegenheden. Zij moeten zich beperken tot het uitvoeren van de taken die de procedure hen oplegt. Sommige politiemensen leggen uit dat deze houding gerechtvaardigd wordt door het feit dat er uiteindelijk toch geen andere zin is in het werk dat ze doen dan te volgen wat er gevraagd werd te doen.

Een voorbeeld van deze houding kan gevonden worden in taken die op cynische wijze beschreven worden als werk om “het werk van anderen te vergemakkelijken”. Favoriete voorbeelden hiervan zijn het registreren van verzekeringsclaims of het helpen invullen van ongevalsrapporten tijdens interventies waarbij de politiemensen geen getuige waren van de feiten en weinig anders kunnen doen dan uitleggen wat waar ingevuld moet worden, het zelf invullen of vertalen tussen de twee bestuurders. Een gelijkaardige houding werd vastgesteld bij bepaalde politiemensen die een MIVB-controleoperatie moesten begeleiden. Naast het faciliteren van het werk van de inspecteurs, vond de politieagent dat hij moest doen wat hem werd opgedragen, zonder dat hij er een ander doel in zag.

Een vierde en laatste houding wordt gekarakteriseerd door het beeld dat politiemensen van zichzelf en hun werk soms hebben als managers van de “ellende van de wereld”. Politiemensen deelden soms de indruk machteloos te zijn wanneer ze geconfronteerd worden met situaties van bijzonder achtergestelde bevolkingsgroepen, die financiële, relatie-, gezondheids- en huisvestingsproblemen hebben. De politie wijst met de vinger naar het gebrek aan middelen en de gezondheidsrisico's voor de politie zelf als ze met hen in contact komen. Dergelijke interventies worden gezien als nooit eindigend, als Sysifusarbeid. Hoewel dergelijke situaties uiteindelijk buiten de bevoegdheid en de middelen van de politie vallen, zijn er weinig diensten die voor een aantal situaties van openbare orde (gratis) ter plaatste komen. De indruk bestaat in sommige gevallen dat het dan maar aan de politie is om de ellende te “beheren” en minder zichtbaar moet maken. Deze houding gaat gepaard met een aanzienlijk defaitisme, vermengd met een stevige dosis cynisme.

Gezien het zeer veelzijdige karakter van de interventie, die een grote verscheidenheid aan missies en taken op zich neemt, zou een dergelijke verscheidenheid aan houdingen niet verwonderlijk moeten zijn. De politiemensen die bij de interventie betrokken waren, hebben ons echter vaak verteld dat ze zich soms enigszins gedesoriënteerd voelen in deze veelzijdige baan. In de discussies die we gedurende onze hele aanwezigheid in het veld en met name in de groepsanalyses hadden, vertaalde dit gevoel zich in een zoektocht naar een duidelijk doel en

richtlijn in hun interventie, maar meer nog, naar onze mening, in een zoektocht om de waardering te vinden voor de taak die ze hebben om van moeilijke situatie naar moeilijke situatie te gaan en daarbij te trachten excessen te vermijden. Een dergelijke zoektocht heeft met name betrekking op wie gediend is met het werk van de politie. Initieel denken politiemensen dat ze werken aan het behoud van een sociale orde. Sommige aspecten van hun werk maken echter dat politiemensen zich soms vragen stellen bij (het gebrek aan) de opvolging van hun werk door het parket, alsook wat de interferentie van andere belangen betreft, zoals een eventueel financieel belang bij de voorkeur voor afhandeling van problemen via gemeentelijke administratieve sancties, of het weinig initiatief dat soms getoond wordt volgens hun perceptie om oplossingen op langere termijn te vinden voor bepaalde problemen. Dit gevoel van vervaging van zin en doel van hun instelling wordt nog versterkt doordat de media en een deel van het publiek een in hun ogen zeer kritische en zelfs cynische houding aannemen. Dergelijke gesprekken sluiten vaak af met een terugkomende vraag: welke openbare orde moet vandaag door de politie beschermd worden, wie bepaalt de lijnen ervan en volgens welke principes.

Aan het einde van deze beschrijving van het selectiviteitsproces dat het werk van de interventiedienst karakteriseert, is het duidelijk dat een zeer groot deel van de interventies begint met een missie. Meestal wordt deze missie in gang gezet door een verzoek, namelijk een oproep van een persoon aan de politie over een situatie die hij of zij als problematisch ervaart. De politiezone acht het belangrijk de zorgen en problemen van de bevolking ter harte te nemen en moedigt het middenkader dan ook aan om ook buiten de directe missies tijdens operaties terug te komen op (herhaalde) klachten en problemen die door zijn “klanten” aangemeld werden. Andere operaties en briefings zullen de politiemensen vragen om bijzondere aandacht te besteden aan andere fenomenen, zoals dat klachten gepercipieerd worden door de politiehiërarchie of onderwerpen van bijzondere politieke aandacht. Het resultaat is dat – alleszins in de context van onze politiezone-partner waar dit onderzoek over gaat – de manoeuvreerruimte van de patrouilleambtenaren op het gebied van interventie in werkelijkheid bijzonder beperkt is. In feite worden hun acties uiteindelijk sterk geleid door deze missies (op directe wijze, of indirect door er tijdens briefings of in de vorm van operaties op terug te komen). Een ander niveau van selectiviteit komt naar voren naarmate de interventie zich verder ontvouwt. Dit niveau heeft betrekking op de wijze waarop de interventie in de praktijk zal worden uitgevoerd. Het is via een panel van andere keuzes dat de effectieve manoeuvreerruimte van de patrouilles, hun vermogen om met de missies om te gaan, meer in het bijzonder tot uitdrukking komt: wat te doen en hoe het te doen? Vanuit welk oogpunt? Dit aspect van hun werk wordt minder gecontroleerd, behalve via het papierwerk dat sterk omkaderd is door procedures. In geval van klachten vanwege de protagonisten van een interventie aan de interne controle of eventueel aan het Comité P, kan de interventie nog een extra lading administratieve afhandeling kennen. De interne controle van de zone is redelijk berucht binnen de zone om gemakkelijk tot onderzoek over te gaan in geval van een klacht tegen een politieactie. De zone zelf voerde terwijl wij er aanwezig waren, ook een actieve

campagne om de “waarden van de zone”¹⁷ te promoten, te operationaliseren en in het algemeen zo centraal mogelijk te stellen of zo algemeen mogelijk te verspreiden.

2.2 Ontsporing door een overgeolied organisatorisch mechanisme

Het centrale punt van dit actieonderzoek ligt op de identificatie van problematische of zelfs onrechtmatige selectiviteitspraktijken en -mechanismen van de politie binnen een interventiefunctie dat in wezen selectief is. In dit deel van het rapport presenteren we eerst de twee delen waaruit de mechaniek bestaat. Dat stelt ons vervolgens, in een derde deel, in staat om het “problematische” van dit mechanisme te bespreken.

Als we bij het beeld van een mechaniek blijven, kunnen we beginnen bij het raderwerk. Hier wordt het raderwerk gevormd door de politiemensen binnen hun organisatie. De perceptie die zij hebben van hun beroep binnen de gehele organisatie speelt een grote rol in de manier waarop zij hun werk uitvoeren. Om dit aspect uit te diepen, bleek de literatuur rond *organisational justice* vruchtbaar. We komen er in het eerste punt op terug.

De motor is het andere belangrijke onderdeel van de mechaniek: hij beweegt het raderwerk en daardoor komt de motor in actie. Het meer algemene centrale thema van dit onderzoek is de relatie tussen de politie en de bevolking. Dit is de meest essentiële formulering van onze houvast in dit onderzoek. In het kader van dit actieonderzoek was het niet mogelijk om ook te bekijken hoe de bevolking ten opzichte van de politie staat. Daarom vertrokken wij vanuit volgende bekommernis vanuit de wetenschappelijke literatuur: onze aandacht ging in eerste instantie uit naar de literatuur rond etnische profilering en, meer in het algemeen, naar *procedural justice*, procedurele rechtvaardigheid. In het tweede punt presenteren we de belangrijkste elementen van wat de politiemensen willen mobiliseren.

Als de relatie tussen de politie en de bevolking de motor is die in beweging wordt gezet door het mobiliseren van het raderwerk, dan is het in dit mechanisme dat het problematische aspect verschijnt. Onbewust, verborgen in de kern van problemen die ver weg lijken (zoals *organisational justice*), vonden we het problematisch mechanisme. Het is alsof er sprake is van een soort ontsporing van het mechanisme als gevolg van druk door te veel olie. Door te veel olie in het raderwerk toe te voegen, kan de druk in de motor oplopen. Deze wordt dan onrustig en kan op hol slaan. Het systeem is ontregeld. Voor ons is dit het beeld dat ontstaat uit de combinatie van elementen in ons onderzoek: het selectiviteitsproces van de politie ontspoord door dit problematische mechanisme. Dit mechanisme is organisatorisch, maar het raderwerk, de politiemensen, kunnen het effect van de druk afremmen. Ons actieplan zal zich richten op deze remming.

¹⁷ De politiezone heeft een charter van acht waarden opgesteld die regelmatig in herinnering worden gebracht, via affiches maar ook door werkgroepen met politiemensen van verschillende functies en niveaus die in 2018-2019 hebben nagedacht over de manier waarop deze waarden in de praktijk kunnen worden gebracht. Deze waarden zijn: respect, probleemoplossing, verantwoordelijkheid, beschikbaarheid, groepsgeest, uniformiteit, integriteit en openheid.

Het mechanisme heeft uiteindelijk niet alleen gevolgen voor de bevolkingsgroepen die er het slachtoffer van zijn (waardoor zij op hun beurt geraakt worden in hun ervaren van *procedural justice*) maar ook voor de patrouilleurs. Door dit mechanisme wordt het de patrouilleurs moeilijk gemaakt om een duidelijk doel en leidraad te hebben over de essentie van interventie (wat een invloed heeft op hun ervaring van *organisational justice*). Deze effecten zijn des te belangrijker omdat zij de relatie tussen deze politiemensen en deze bevolkingsgroepen beïnvloeden. Door de gevoeligheden van het interventieproces binnen de politiezone onder de aandacht te brengen en deze te benadrukken, is het uiteindelijk mogelijk om dit mechanisme te traceren. Dit mechanisme is in grote mate onopgemerkt en onbedoeld en zou zonder dit soort onderzoek waarschijnlijk nog lang onzichtbaar gebleven zijn.

2.2.1 *Het raderwerk: politiemensen en de organisatie*

In het eerste punt van dit hoofdstuk over de analyse van de politiselectiviteit zijn we begonnen met het bespreken van het tweeledige proces. Aangezien er meer manoeuvreerruimte is op het gebied van de interventiemodaliteiten, hebben we ons verdiept in de verschillende vormen van *knowhow* die worden gemobiliseerd in functie van de aangenomen houding. Deze houding wordt op zijn beurt beïnvloed door de *soft skills* van de patrouilleur. Deze *soft skills* leiden tot een interpretatie van de betekenis van hun interventie met betrekking tot de verschillende mogelijke finaliteiten van politiewerk. De ontwikkeling van specifieke *knowhow* wordt beïnvloed door de perceptie van de plaats van interventie in hun carrière, maar ook in de organisatie van het politiekorps. Bovendien – en we hebben dit belangrijke element niet kunnen bespreken – beslissen politieagenten niet individueel. De interventie is een beroep waarin men bijna nooit alleen handelt. De groepsdynamiek vindt plaats binnen en met betrekking tot de professionele organisatie¹⁸.

Deze afgelegde weg wees ons op de noodzaak om aandacht te hebben voor de organisatorische aspecten die van invloed zijn op het proces, met name de perceptie die politiemensen hebben van hun plaats in de organisatie. Deze perceptie beïnvloedt immers de te mobiliseren vaardigheden voor de interventie. Deze vaardigheden moeten worden versterkt als schild tegen bepaalde problematische vormen van selectiviteit en om het op zijn minst mogelijk te maken de effecten te verzachten van het selectiviteitsmechanisme zoals dat in dit onderzoeksproject is geïdentificeerd. Deze organisatorische problemen van politiselectiviteit kunnen inderdaad worden geanalyseerd door ons te beroepen op het concept van de *organisational justice*, de organisatorische rechtvaardigheid.

Het beeld dat de patrouilleurs ons massaal gaven van de betekenis en de werkdoelen van de interventie roept grote vragen op. Bovendien, zoals we in het vorige punt zagen, zal afhankelijk van de *soft skills*, de interpretatie van de doelstelling van die interventie zich vertalen in de concrete selectie van de *knowhow* die zal worden gemobiliseerd. In plaats van duidelijk te stellen dat interventie een of zelfs dé basistaak van de politie is, kwamen de eerstelijns

¹⁸ Een doctoraal onderzoek omtrent deze dynamieken is lopende op de Vrije Universiteit Brussel door Chaim Demarée.

politiemensen die we ontmoetten voortdurend terug op hun gevoel dat deze politiefunctie tegenwoordig niet meer erg gewaardeerd wordt. Zij getuigen hierbij van een malaise rond de plaats van deze functie in de organisatie van politiewerk.

Of de politiemensen dat nu een probleem vinden of niet, ze hebben het gevoel dat ze weinig “tijd mogen verliezen” in hun contact met de bevolking, omdat ze alweer moeten reageren op een andere oproep. Bij gebrek aan kennis van de werking van de andere politiediensten of zeker van de andere pertinente diensten (van de gemeente, verenigingen,...) in de wijk of gemeente, wordt de informatie bovendien niet systematisch doorverwezen naar diensten die met deze problemen aan de slag kunnen. Deze feitelijke situatie beperkt de samenwerking binnen de politie en staat haaks op het doel van een politiedienst die op geïntegreerde wijze een situatie aanpakt. Onder tijdsdruk maken de politiemensen hun keuzes niet helemaal in functie van het gerapporteerd probleem, door te kijken naar welke andere dienst het verwezen kan worden, maar op basis van een beoordeling van de middelen die hun dienst moet inzetten, en in het bijzonder de tijd in verhouding tot andere oproepen. Het probleem hier is de compartimentering van de diensten en ook een zekere onverschilligheid die opgelegd wordt door de tijdslijn van de interventie dat een onmiddellijke en daarom vaak onvolledige reactie op het meest hoogdringende aspect van het gemelde probleem, een soort “brandweer van de openbare orde” vraagt.

De werkdruk binnen de zone is vrij hoog. Er komen vrij veel missies binnen en tijdens de briefings zijn er ook telkens verschillende aandachtspunten. Bovendien deden wij onze observaties in een periode waarin voor een deel het OCAD-niveau hoog was. Daardoor kunnen agenten niet alleen patrouilleren en worden er aan de agenten in *corvée* specifieke OCAD-opdrachten gegeven. Bovendien mogen we niet vergeten dat deze Brusselse zone, gelegen vlakbij de Europese instellingen en de klassieke doorgangen van betogingen op de noord-zuidas, een hoge frequentie aan ordehandhaving in het kader van betogingen kent. De werkdruk in dit kader was bijzonder hoog gedurende een bepaalde periode van onze observaties gezien de wekelijkse klimaatbetogingen en vooral de “betogingen” of samenkomsten van de “gele hesjes”. Er zijn bijgevolg steeds te weinig politiemensen en er is steeds te weinig tijd. De tijd die wordt geïnvesteerd in het langdurig praten met mensen met een echtelijke twist of een buurtconflict wordt in deze omstandigheden al snel beschouwd als “verspilde” tijd, net zoals de tijd die wordt besteed aan het rustig praten in het commissariaat waar nochtans tijdens deze discussies een overdracht van interventievaardigheden kan plaatsvinden. Bovendien aarzelen collega's van andere diensten soms niet om hun collega's “tot de orde te roepen” als ze hen zien praten.

Interventie is na de politieopleiding heel vaak een functie waar de politiemensen hun carrière starten. Daardoor lijken weinig politiemensen zich voor te stellen om lang in deze dienst te blijven. Het resultaat is een ernstige uitdaging voor de socialisatie, de *on-the-job-training* van de nieuwe ladingen patrouilleurs die net van de politieschool komen. Er zijn maar weinig functionarissen die een langere ervaring hebben in de dienst. Dat betekent dat er minder

patrouilleurs zijn die de specifieke vaardigheden, *knowhow* en interessante *soft skills* kunnen overdragen waarvan onze analyse aantoonde dat ze een beschermende factor kunnen zijn tegen bepaalde zwakke punten die het proces kunnen beïnvloeden¹⁹. Deze overdracht vindt vooral plaats tijdens het vertellen van anekdotes, die gepaard gaan met commentaar. Er moet opgemerkt worden dat er niet altijd een direct verband bestaat tussen de manier waarop politiemensen zich (buiten het contact met de bevolking) uitdrukken over mensen en de handelingen in de praktijk zoals we deze konden waarnemen (zie in dezelfde zin: Waddington, 1999). Maar het is in zulke verhalen dat er ook iets doorgegeven wordt over zin en onzin van interventies, van successen tot nederlagen. Een deel van de socialisatie van de politiemensen lijkt ons via deze weg te worden overgebracht (zie ook: Fielding, 1988)²⁰. De brigades met patrouilleurs met meer dan vijf jaar dienst getuigden tijdens onze observaties aan de hand van verhalen van frustraties, onzin of groteske situaties. Regelmatig werden er uitspraken gedaan in de zin van “wij zijn het vuilnis van de politie” of “wij zijn de vuilnismannen van de maatschappij”. Daarnaast werden er verhalen en anekdotes verteld over onwaarschijnlijke successen die vaak een grote rol toedichten aan “politie-feeling”, aan kennis of aan de “kennis” of het perfect beheersen van “*tchatte*” of palaveren. Deze elementen worden op dat moment voorgesteld als hefboomen die het succes mogelijk maakten. Deze verhalen en anekdotes blijven nooit lang hangen: ze herhalen elkaar zonder dat een “geschiedenis” van verhalen vormt met ook verhalen van langere tijd geleden (in dezelfde zin: van Hulst, 2013)

Het leren kennen van de bevolking en de wijken van het commissariaat en de zone is belangrijk, wil de zone de filosofie van een gemeenschapsgerichte politiezorg ook behouden op het niveau van de interventie, en niet alleen voor de wijkagenten. Zeker bij jonge agenten die veelal vanuit de federale politie naar de zone uitgestuurd worden en Brussel niet kennen, of zelfs het stedelijk gegeven niet kennen, laat staan de verregaande diversiteit en grote bevolkingsdichtheid van pakweg Sint-Joost-ten-Node, is dit een problematisch gegeven. Deze agenten vertellen vaak hoe deze omgeving vreemd voor hen is. Het punt dat wij willen maken is zeker niet, laat ons heel duidelijk zijn, dat dit allen slechte agenten zijn, of dat dit agenten zijn die niet gemotiveerd zijn of die erbij lopen als koeien die naar een trein staren. Wat wij willen aanhalen is dat de interventie binnen de zone de “opstap” is, een eerste contact met de zone en dat velen van deze talrijke nieuwe rekruten het specifieke terrein van de zone niet kennen. Voor sommigen zijn de eigenschappen van de zone zeker niet oninteressant, terwijl anderen (die bijvoorbeeld te ver van het gebied wonen) zo snel mogelijk willen worden overgeplaatst. Nog andere agenten zien het als een tijdelijke passage naar de gerechtelijke politie of naar de zonale interventie-eenheden. Vrij zelden wordt de functie gezien als een doel op langere termijn. De blik van velen is dus gericht op de interventie als springplank naar een andere functie.

¹⁹ Niet dat de meer ervaren patrouilleurs altijd deze vaardigheden beheersen, noch dat minder ervaren patrouilleurs deze vaardigheden nooit beheersen. Toch tonen observaties dat ervaring in deze specifieke job zeer waardevol is.

²⁰ Schaefer en Tewksbury (2018) bespreken ook kritieke incidenten inzake politiegeweld die in politieverhalen worden aangetroffen. In tegenstelling tot hun observaties vertellen de politiemensen van PolBruNo elkaar soms ook epische mislukkingen en de meest bizarre situaties.

Als de periode op de interventie een springplank is naar een andere functie binnen politie, of naar een andere zone, is het in hun eigen belang om niet negatief te worden opgemerkt.

Maar goed contact met het publiek vereist inspanningen, de ontwikkeling van specifieke vaardigheden en een vorm van initiatief en risico's nemen. Het is daarom soms beter om zich te houden aan (formele) procedures. Temeer daar het initiatief om deze *knowhow* en *soft skills* te ontwikkelen niet altijd expliciet wordt aangemoedigd of, volgens sommige politieagenten, zelfs ontmoedigd. Veel politieagenten willen eerst en vooral niets te maken hebben met interne controle, om toch zo snel mogelijk naar een andere job hoppen. Want zelfs als het onderzoek dat is geopend naar aanleiding van een interventie die aanleiding heeft gegeven tot een klacht, wordt opgeschort of in hun voordeel wordt beslist, zijn politiemensen over het algemeen bang dat het in hun dossier blijft staan.

Dit wil zeggen dat vele agenten ertoe streven vooral geen aanvaring te hebben met de interne controle. Het wordt bijgevolg als het veiligst gezien voor de verdere carrière om te proberen niet opgemerkt te worden en dus geen risico's te nemen. Elke aanvaring met de interne controle wordt gemeden, alsook interventies van het Comité P. Gezien onduidelijke missies en interventies waar groepen samentroepen eerder een aanleiding zullen geven tot een klacht binnen een controle-instantie of tot een stukje gefilmde interventie dat op YouTube gedropt wordt, zullen agenten soms erg voorzichtig worden in deze situaties en slechts minimaal tussenkomen. Het is al bij al noch hun stad noch hun toekomst. Het is veeleer een periode die uitgezeten wordt in een vreemde plek waar volgens hen toch andere normen en waarden gelden.

Daarentegen worden interventies die uitdraaien op een ontegensprekelijk gerechtelijk pv als valoriserend en niet risicovol aanzien. Verhalen over pv's zijn feiten die ontegensprekelijk als criminele feiten kunnen gekwalificeerd worden. Verschillende malen werd ons meegedeeld dat dergelijke vaststellingen interessant zijn voor de verdere carrière wanneer een agent de ambitie koestert door te groeien naar de recherche of de zonale interventiedienst. Ambitie kan binnen een patrouille de motor zijn om, ondanks de omstandigheden, toch op zoek te gaan naar gelegenheden om een pv op te stellen voor een op heterdaad betrapte dief, een mensenhandelaar of een drugsbende. Deze vaststellingen vereisen echter een deel geluk en vooral de tijd om een buurt grondig te leren kennen. Een enkele patrouille beslist daarom af en toe een dergelijk pv op te stellen voor druggebruikers en hoopt dat er een minderjarige gevonden wordt. Enkele malen werden er om deze reden personen op een park of plein gecontroleerd op drugs. Tijdens deze controles worden bovenal specifieke openbare ruimtes gevisieerd waar er ongestoord en deels uit het zicht joints kunnen gerookt worden.

De manier waarop een interventie wordt uitgevoerd wordt volgens de politiemensen ook beïnvloed door de regels betreffende de interventie. Er wordt met de vinger gewezen naar de impact van de combinatie van functies zoals supervisor, steeds strengere procedures, maar ook

van de controle- en rapporteringsvereisten van zowel de hiërarchie, het parket als de buitenwereld. Volgens de politiemensen houdt deze blik van toezicht en controle, die ongetwijfeld met de beste bedoelingen is ingevoerd, niet altijd rekening met de realiteit ter plaatse en hebben ze een weerslag op de interventies. Zo worden de patrouillerende politiemensen in toenemende mate geïnfantiliseerd, wat de erkenning van hun specifieke kennis en vaardigheden aantast en bijdraagt tot een devaluatie van het beroep. Voorts leiden de controles in zekere mate tot een bepaalde gemoedstoestand bij de patrouillerende politiemensen, die al denken aan de verantwoording die ze eventueel moeten afleggen en het bijgevolg soms zelfs beter vinden om niet in te grijpen. Ze dekken zich zoveel mogelijk in en, zo nodig, wordt gebrek aan contact een van de manieren om dat te bereiken.

Op een discrete en misschien ironische manier kunnen de controleprocedures die juist bedoeld zijn om bepaalde vormen van misbruik van selectiviteit tegen te gaan, indirect een onderwaardering van bepaalde *knowhow* en *soft skills* als gevolg hebben, zoals van praten met de bevolking, van de tijd nemen om te luisteren en van problemen door te geven. Net deze acties, die het gevoel geven dat men nuttig werk levert, worden dan risico's voor de politiemensen. In een context waarin politiemensen en hun werk vaak ter discussie worden gesteld door de buitenwereld, waar elke interventie, wanneer ze op YouTube wordt geplaatst, kan leiden tot beledigingen (van hen en hun gezin), versterkt het gebrek aan ondersteuning en waardering van de interventie het gebrek aan interesse voor hun werk en gaat de zin ervan verloren.

Het waarderen van bepaalde benaderingen van de interventie via de erkenning en aanmoediging van bepaalde kennis, zowel *knowhow* als *soft skills*; het cultiveren van het nemen van tijd en het praten over interessante manieren van werken; het werken met eerstelijns politiemensen om de betekenis en het doel van hun missies te verduidelijken. Deze trefwoorden verwijzen naar meer algemene problemen van het functioneren van de politie. In die zin kan deze analyse een "zijstap" lijken van het spanningsveld van problematische praktijken of mechanismen van selectiviteit. Zoals gemeld in de uiteenzetting van de onderzoeksmethode, ging het echter veeleer om een perspectiefverschuiving die ons toeliet om de ontstaansomstandigheden van de selectieproblemen beter te identificeren en een actieplan te formuleren dat een antwoord kan bieden op de problemen die geleidelijk aan het licht kwamen tijdens het onderzoek, met name met behulp van een deel van de kennis uit de politiesociologie.

Deze organisatorische problemen van politionele selectiviteit kunnen inderdaad worden geanalyseerd doorheen het spectrum van de *organisational justice*. Binnen de organisatie vindt de interventiedienst niet dat hun taak heel erg gewaardeerd wordt, of toch zeker niet in de opdrachten van openbare orde die niet leiden tot een opvolging door de tweedelijnsdiensten. Op zoek naar betekenis en naar het doel van hun werk, zullen politiemensen ofwel trachten te muteren naar een ander politieberoep, ofwel het doel van de interventie voor zichzelf herdefiniëren.

De interventiebrigades weerspiegelen zo een probleem in hun perceptie van *organisational justice* binnen het politiekorps, dat wil zeggen de gedragingen, beslissingen en handelingen van hun organisatie en hoe deze hun eigen houding en gedrag op het werk beïnvloeden (Greenberg, 1987). Werknemers zijn gevoelig voor de beslissingen die hun werkgevers dagelijks nemen, zowel op kleine als op grote schaal, en beoordelen deze beslissingen als onrechtvaardig of rechtvaardig. Deze beoordelingen beïnvloeden het gedrag van werknemers (Frimousse, Peretti & Swalhi, 2008; Molines & Fall, 2017). Het is daarom des te belangrijker dat politiemensen als werknemers zich eerlijk behandeld voelen. Deze indruk heeft gevolgen voor de vaardigheden die bij een interventie gemobiliseerd worden en die versterkt zouden moeten worden om deze functie te beschermen tegen bepaalde problematische vormen van selectiviteit. Zo kunnen op zijn minst de effecten van een selectiviteitsmechanisme zoals dat in dit onderzoeksproject is geïdentificeerd, verzacht worden.

2.2.2 De motor: de relatie tussen politie en bevolking

De vastgestelde houdingen zijn op zich niet problematisch, maar kunnen dat wel worden wanneer ze “de grens naderen”. Naast de waardering van hun taken en hun behandeling binnen de organisatie, zijn er andere factoren die het selectiviteitsmechanisme van het selectieproces eerder versterken dan afremmen. Zoals we hebben gezien, kunnen enkele problematische praktijken of selectiviteitsmechanismen er in sommige gevallen toe leiden dat de politiemensen bepaalde bevolkingsgroepen in zekere zin “gunstiger” behandelen. We zullen ons veeleer richten op de gevolgen van de houdingen die de politiemensen ertoe brengen een persoon sneller te controleren, te ondervragen of op een zodanige manier te controleren dat hij de redenen daarvoor niet kan begrijpen.

De problemen vloeien meestal voort uit de afwijzing of ten minste de afstand die de politieagent tussen zichzelf en bepaalde bevolkingsgroepen plaatst. Deze afstand speelt een rol bij elke houding. Via verschillende mechanismen en redeneringen worden sommige bevolkingsgroepen immers geacht een overtreding te begaan door hun loutere aanwezigheid op sommige plaatsen, hoewel die plaatsen op zich geen voldoende reden zijn om verdenkingen te koesteren: mensen die niet van de wijk zijn bij de houding “mijn wijk” of die zich in de openbare ruimte bevinden bij de houding “veroveraar”, of zelfs de bevolking van de wijk bij de houding “onbekende plaats”. De distantiëring van de bevolkingsgroepen heeft tot gevolg dat bepaalde segmenten van de bevolking worden afgewezen, omdat ze als storend en/of verdacht worden gepercipieerd en zeker niet als een potentiële gesprekspartner die klaarheid kan scheppen in een situatie. Deze mentaliteit speelt een belangrijke rol in de omgang met de mensen en is van essentieel belang om de totstandkoming en het verdere verloop van de selectiviteit te begrijpen.

Het stemt tot nadenken dat de politiemensen op het terrein zelf, vooral degenen met een hogere anciënniteit, tijdens onze waarnemingen en vragen vaak opmerkten dat ze niet altijd de zin van hun werk begrijpen. Ze wezen er meermaals op dat ze de indruk hebben een spagaat

te maken tussen de betekenis die ze aan hun werk geven en de betekenis van de acties en procedures die worden opgelegd door de leidinggevendenden, soms direct leidinggevendenden en soms leidinggevendenden die hoger in de hiërarchie staan. Volgens de politiemensen op het terrein bestaat de zin van hun werk er meestal in dat ze een dienst aan de bevolking of aan de maatschappelijke orde verlenen. Hoewel ze tevens van mening zijn dat de acties, operaties en procedures die door leidinggevendenden worden opgelegd, grotendeels gericht zijn op doelstellingen die kunnen worden omschreven als “het behagen van de burgemeester”, “cijfers halen”, “een maat voor niets” (door het gebrek aan terreinkennis dat ze percipiëren), “misleiding van de bevolking of de politiek” of zelfs het toestaan van “zondagsprestaties aan sommigen”²¹. Deze politiemensen op het terrein, die al enkele jaren in dienst zijn in de politiezone, wijzen ook op de geringe belangstelling van sommige nieuwkomers voor de betekenis van het politiewerk (behalve de interesse voor een vaste en goedbetaalde job). Het gebrek aan belangstelling bij de politiemensen die recenter werden aangeworven, kan te maken hebben met een andere realiteit: het feit dat ze vaak in Brussel werken met het oog op een betere rangschikking bij het solliciteren naar een functie in een politiezone dicht bij huis. De meeste politiemensen gaan in de politiezone “aan de slag” in de interventiebrigade en er wordt pas een carrièreplan opgemaakt als de politieagent om een andere functie in de politiezone vraagt. Het feit dat men een duidelijke betekenis in het politiewerk ziet, garandeert evenwel niet dat er geen problematische selectiviteit meer kan zijn (denk aan de houding “mijn wijk” en de problemen die daaruit voortvloeien). Om dergelijke problematische gevolgen te vermijden, moet dit met de politiemensen worden besproken. Dat zal hopelijk een en ander voor hen verduidelijken en de kwaliteit van de politiedienst verbeteren.

Dergelijke overwegingen, die in de loop van het project naar voren zijn gekomen, hebben ons doen inzien dat het begrip *procedural justice* een interessant licht kan helpen schijnen op onze observaties. Terwijl politiemensen over het algemeen naar een interventie gestuurd worden, ter plaatse moeten roeien met de riemen die voorhanden zijn en zelf maar moeten inzien wat het doel en de zin is van de opdracht, begrijpt de betrokken persoon niet altijd waarom een politie-interventie plaatsvindt²². Het onderzoeksproject focust op de politieagent, maar een overvloedige literatuur rond *procedural justice* laat toe om toch even dieper in te gaan op deze invalshoek van de analyse: wat de betrokken personen ervaren.

Er bestaat binnen de politiesociologie uitgebreide literatuur over wat men *procedural justice* noemt (Hough, Jackson, Bradford, Myhill & Quinton, 2010)²³. Deze onderzoeken tonen aan dat

²¹ Deze uitdrukkingen komen van de politiemensen.

²² Zie voor een analyse van de motivatie van politiemensen tijdens een interactie (in Engeland en Wales): Quinton, 2019. Gauthier en Jobard (2018) wijzen erop dat een identiteitscontrole een banale en legitieme daad is voor een politieagent, maar dat het zonder rechtvaardiging ervaren kan worden als discretionair en discriminerend door de persoon die wordt gecontroleerd.

²³ Procedurele rechtvaardigheid schuift (met veel nuances) het idee naar voren dat men een groter gevoel van rechtvaardigheid, van een rechtvaardig en dus legitiem overheidsoptreden heeft wanneer het duidelijk is dat de procedurele waarborgen in acht werden genomen. Het lijkt dus dat procedurele rechtvaardigheid de perceptie is dat de middelen en processen die werden gebruikt om een beslissing te nemen, gebaseerd zijn op algemene principes inzake correcte rechtsprocedures.

de kwaliteit van de ontmoeting voor de mensen net zo belangrijk is als het feit dat ze door de politie worden tegengehouden. Weinig Belgische onderzoeken handelen over de procedurele rechtvaardigheid van de politie, maar wat de bestaande onderzoeken gevoerd door ngo's betreft, kan men vaststellen dat het probleem zeer actueel is voor de personen die geconfronteerd worden met bepaalde vormen van etnische profilering. Profilering op basis van het behoren tot een specifieke bevolkingsgroep kan het gevolg zijn van een actie die uitsluitend wordt ingegeven door het stereotiepe oordeel van een politieagent. We hebben dat niet als dusdanig waargenomen, maar de manier waarop sommige mensen worden aangesproken, kan net zo goed aanleiding geven tot ressentiment over etnische profilering. Bij de analyse van de houdingen is gebleken dat sommige acties vanuit het standpunt van de politie volkomen begrijpelijk zijn. De bevolking zal ze niet noodzakelijk als zodanig percipiëren als het niet over de sleutels beschikt om de interventies te begrijpen. Dit werk werd natuurlijk niet uitgevoerd bij de bevolking en het gaat dan ook om onze interpretatie van waargenomen interacties. Deze interpretatie lijkt evenwel te worden bevestigd door twee recente onderzoeken, een van de Liga voor Mensenrechten en een ander van Amnesty International België van begin 2018. Zo kunnen we een uittreksel uit het relaas van een jongeman van Marokkaanse origine uit dat verslag van Amnesty International België overnemen. Het uittreksel onderstreept de impact van een controle. De jongere wijst er ook op dat de onbeleefde benadering van een persoon de indruk wekt dat men al op voorhand veroordeeld is: "Soms heb je vriendelijke agenten....". Maar negen op de tien keer hoor je alleen: "Soms heb je vriendelijke agenten ... Maar negen op de tien keer hoor je alleen: 'Paskes', 'Bol het af', 'Hou uw bakkes.' Of soms stellen ze rare vragen: 'Geen drugs bij? Wat doe je hier?' Ze laten je heel hard voelen dat je ergens schuldig aan bent, dat je sowieso iets op zak hebt, een wapen of drugs. Je krijgt het gevoel dat je een crimineel bent. ... Alle politieagenten moeten weten dat een controle écht een impact heeft op een persoon, zowel psychologisch, zelfs fysiek, als toekomstgericht." (Amnesty International, 2018, p. 12). In het rapport van de Liga voor Mensenrechten, waarin verhalen van gecontroleerde personen worden verzameld, wijst een jongere er ook op dat hij minder gecontroleerd wordt wanneer hij stadskledij draagt dan wanneer hij een training draagt. Bovendien zegt hij dat, als hij wordt gecontroleerd wanneer hij stadskledij draagt, de politiemensen beleefd zijn en zelfs uitleggen waarom ze hem controleren, zelfs al is het enkel voor een verkeerscontrole (Ligue des droits de l'Homme, 2016, p. 40, Onze vertaling).

Volgens Hough en zijn collega's legt de procedurele rechtvaardigheid de nadruk op het verband tussen de manier waarop personen worden behandeld door de politie en hun vertrouwen in de instelling. Dat de bevolking de politie moet vertrouwen is deels noodzakelijk, omdat zulks kan leiden tot een betere samenwerking tussen de bevolking en de instellingen, maar vooral omdat het vertrouwen van de bevolking de legitimiteit van de instelling en dus ook het respect voor justitie vergroot (Hough et al., 2010).

Het cultiveren van procedurele rechtvaardigheid wordt dan een zeer efficiënt middel om aan politiewerk te doen. Jackson en Sunshine (2007) komen ook tot die conclusie. Als de bevolking de legitimiteit van de politie over het algemeen erkent, zal haar dagelijks gedrag grotendeels in

overeenstemming met de wet zijn. Bovendien zullen de inspanningen van de politie om de gemelde problemen aan te pakken, worden vergemakkelijkt door de samenwerking met de bevolking. Een benadering op basis van procedurele rechtvaardigheid brengt volgens de auteurs een maatschappelijke orde tot stand via samenwerking van de bevolking met wet en politie (Sunshine & Tyler, 2003). In de wijze waarop de politie met de bevolking omgaat, getuigt ze van de normen en waarden waarop de samenleving gebaseerd is. Rekening houdend met het feit dat haar interventie als eerlijk kan (en moet) worden ervaren, neemt de politie de rol van vertegenwoordiger van de morele structuur van deze samenleving op zich (Jackson & Sunshine, 2007). Dat idee brengt ons bij andere beschouwingen over de politie, die eveneens verklaren dat vooral in de armste wijken waaruit de andere instellingen zich hebben teruggetrokken, het belang van de politie groter wordt. Meer nog dan elders vertegenwoordigt de politie er de Staat (Gauthier, 2010; Monjardet, 2008).

Bovendien gaat het om veel meer dan enkel het vertrouwen van de gecontroleerde persoon in de instellingen en in het bijzonder in de politie. Personen met migratieachtergrond hebben minder vertrouwen in de politie wegens de discriminatie die ze in het algemeen regelmatig ervaren in de samenleving (Van Craen & Skogan, 2015). Van Craen en Skogan (2015) hebben de antwoorden van personen van Marokkaanse, Turkse of Poolse origine onderzocht. Zij tonen aan dat de perceptie bepaald wordt door andere ervaringen met institutionele actoren, naargelang de diversiteit van de interacties met verschillende institutionele actoren (niet enkel de politie), wordt uitgebreid tot de politie: de overtuiging dat de politie strenger is voor mensen met hun afkomst vloeit niet altijd voort uit persoonlijke interacties met de politie, maar ook uit de ervaringen die ze hebben opgedaan tijdens contacten met andere maatschappelijke actoren.

Andere auteurs hebben onderzoek verricht naar de procedurele rechtvaardigheid en het opbouwen van vertrouwen in de billijkheid van het politieoptreden volgens de groep waarmee men zich identificeert en de waarnemingen die men heeft gedaan van de manier waarop de politie met die groep omgaat. Die auteurs tonen aldus aan dat de percepties van andere personen met dezelfde origine daardoor beïnvloed worden (Tyler & Blader, 2003).

De perceptie die personen van de procedurele rechtvaardigheid hebben, vloeit dus voort uit de manier waarop ze de relatie percipiëren tussen de politie en degenen die volgens hen tot dezelfde groep als zichzelf behoren. Bovendien bestaat het gevaar dat groepen die vinden dat ze mogelijk worden benadeeld door de politie wanneer die de procedures die voor de andere groepen gelden, niet volgt, zich verzetten tegen de politie, in zoverre deze laatste dan niet dezelfde normen zou delen (Radburn & Stott, 2018). Vanuit dat perspectief strekt politiewerk met waarborging van de procedurele rechtvaardigheid er niet enkel toe in te werken op de werking van de politie en de opbouw van haar legitimiteit, maar natuurlijk ook op het probleem van etnische profilering²⁴.

²⁴ Vanuit wetenschappelijk standpunt is het interessant vast te stellen dat de geraadpleegde artikels over procedurele rechtvaardigheid nagenoeg uitsluitend gebaseerd zijn op kwantitatieve analyses (wat eveneens wordt opgemerkt door

Meares (2013) wijst op vier dimensies in de totstandkoming van politionele procedurele rechtvaardigheid:

- personen hun situatie en standpunt laten uitleggen;
- billijk zijn bij de beslissing door objectiviteit en transparantie na te streven;
- interacties bevorderen die gekenmerkt worden door beleefdheid en respect voor de rechten en de waardigheid;
- de indruk wekken van een zekere welwillendheid in de interacties.

Tyler en Wakslak (2004) benadrukken ook het verband tussen profilering en legitimiteit van de politie, alsook de rol van de kwaliteit van de beslissing en van de kwaliteit van de interacties en het belang van het vertrouwen als de drie sleutelementen van procedurele rechtvaardigheid, en dat niet alleen voor de slachtoffers van de profilering, maar ook voor andere groepen.

Een artikel van Van Craen en Skogan benadrukt evenwel een andere dimensie die men niet uit het oog mag verliezen als men een groter gevoel van procedurele rechtvaardigheid bij de bevolking ten aanzien van het politieoptreden wenst te bevorderen. De struikelblokken ten gevolge van de werkingsproblemen die tijdens de groepsanalyses werden vastgesteld, nopen ons ertoe te luisteren naar de waarschuwing van de politiemensen, namelijk dat het belangrijk is om de interne procedurele rechtvaardigheid van de hiërarchie ten opzichte van de politiemensen te bevorderen, als men wenst dat hun houding getuigt van een grotere procedurele rechtvaardigheid. Dat is een manier om de 'accountability' van de politiemensen op het terrein voor hun optreden te bevorderen, namelijk het verstrekken van rechtvaardigingen en het aanmoedigen van kritische vragen. Een dergelijke professionele houding zou immers belangrijk zijn voor het opbouwen van een groter vertrouwen en vereist dat de politie de normen en waarden met de bevolking bespreekt, wat wederzijdse kennis bevordert en de bevolking ervan overtuigt dat die normen en waarden worden gedeeld (Van Craen & Skogan, 2017).

De relatie tussen de politie en de bevolking is het bredere thema waarop dit actieonderzoek wil ingaan. Het gebruik van procedurele rechtvaardigheid als begrip stipt twee interessante elementen aan: enerzijds het belang om te investeren in deze relatie omwille van de toename van het vertrouwen vanwege de bevolking in de politie als instelling en het effect op de interactie tussen politie en bevolking; anderzijds het feit dat het respecteren van procedures niet automatisch betekent dat de bevolking ook de perceptie heeft dat ze eerlijk wordt behandeld. Het is belangrijk om te kunnen uitleggen wat men als politiemens doet en waarom. Maar, gezien de vorige paragraaf, knelt het schoentje hier wel eens. Nu we de verschillende stukken van onze analyse voorstelden, kunnen we het geïdentificeerde problematische mechanisme van politieselectiviteit beschrijven.

Radburn en Stott, 2018). Dat wijst op lacunes bij de beoordeling van de manier waarop de interacties daadwerkelijk verlopen. Ons onderzoek kan aldus een kleine bijdrage tot de reflectie leveren.

2.2.3 Een overdaad aan olie: het mechanisch afhandelen van klachten

We keken net naar de verschillende elementen die het interventieproces en het intrinsieke selectief karakter ervan uitmaken of beïnvloeden. In dit deel gaan we dieper in op een belangrijk resultaat van de analyse doorheen de verschillende fasen van het onderzoek. Laten we teruggaan naar de opeenvolging van stappen binnen het proces om daarin uiteindelijk een mechanisme bloot te leggen waardoor dit selectiviteitsproces problematisch kan worden. Het problematisch aspect wordt versterkt omdat uit de analyse zal blijken dat de perverse effecten van dit mechanisme alleen getemperd worden door het (eventuele) individuele optreden van een patrouilleur. Zoals in de vorige punten is opgemerkt, is een dergelijk mechanisme discreet en complex. Het is verankerd in de organisatie en gaat in wezen de middelen en vooral de verantwoordelijkheid van de eerstelijns politiemensen ver te boven.

Het meest problematische mechanisme van selectiviteit binnen het beschreven proces, zowel volgens onze eigen observaties als volgens vele agenten die wij spraken, schuilt in de vaststelling dat omwille van een hele hoop redenen deze politiezone voornamelijk op reactieve wijze gemobiliseerd wordt. In het specifieke kader van een zone met veel jonge agenten binnen de interventie met beperkte kennis van het terrein en een angst voor “moeilijkheden” wanneer een oproeper wordt “tegengesproken”, is een instrumentalisering van de politie door een deel van de bevolking die deze politie ziet als “haar gewapende arm” een zorgbarende combinatie. Wij proberen deze interferentie op het mechanisme dat zonet beschreven werd zo duidelijk mogelijk te stellen.

De grote werklast die een grote reactiviteit van het politiewerk met zich meebrengt, in combinatie met de vele jonge agenten die de omgeving slecht kennen en een risico beheersende houding aannemen in functie van de latere “echte” loopbaan, maken dat een instrumentalisering van de politie mogelijk is (Zie ook: Devresse & Hubert, 2008). Bovendien zorgt het mechanisme waarbij de weinig “proactieve” aanpak voor een groot deel gestoeld is op verwerkte klachten voor een problematische vorm van selectiviteit, hoewel deze niet per se ingegeven is door de politiemensen. De context die we net beschreven voor de politie-interventies geeft volgens onze observaties en gesprekken aanleiding tot zekere problematische selectiemechanismen. De aanleiding hiervan zijn sommige klachten en missies.

Oproepen tot politie-interventie hebben zeker niet steeds betrekking op criminele of strafbare feiten²⁵. Het grootste deel van de oproepen gaat over de openbare orde en rust. Het gaat dan over storende interacties met anderen waarvoor de politie gebeld wordt. In twee gevallen is er zulke instrumentalisering voor een eigen agenda mogelijk. Ten eerste zijn er oproepen over conflicten die al een tijdje spelen, bijvoorbeeld tussen burens of binnen een koppel. Daar kan de ene of de andere partij op een gegeven moment beslissen om via de politie een of andere verandering te bekomen, en hiermee een vorm van gelijk te halen. Dit zijn interventies die over

²⁵ Dit is een observatie die veelvuldig in de politiesociologie terugkomt (zie onder meer: Bittner, 2001; Brodeur, 2003; Ericson, 1991; Reiner, 2000).

de openbare rust gaan, en moeten zien te vermijden dat andere methodes aangewend worden om een eigen gelijk te halen.

Ten tweede kan het ook gaan over een plotse ergernis. Maar veeleer dan in contact te treden met de storende persoon wordt de politie gebeld teneinde de storende persoon te verwijderen. We denken zo aan een oproep van een dame die meldde dat er kinderen in plaats van op school te zijn, veel kabaal aan het maken waren aan haar appartement. Ze vreesde ook dat haar luiken of ramen het konden begeven door de ballen die rondvlogen. De agenten die de missie toegewezen kregen, bedachten zich snel dat het woensdagnamiddag was. Ter plaatse parkeerden de agenten de wagen iets verder af. Ze stelden vast dat er niets speciaals te horen was. Dichter bij de aangegeven plek waren twee jongens rustig aan het voetballen op een gemeenschappelijk binnenplaatsje. De jongens van ongeveer twaalf jaar meldden dat er een buurvrouw al vaker geklaagd had over hen bij de politie. Hoewel ze vermoedden dat het wellicht de oudere dame op het gelijkvloers was, had de dame hen nog nooit zelf aangesproken.

In dit geval besloten de agenten de identiteit van de jongens niet op te nemen en door te geven aan de dispatching omdat de oudere dame waarschijnlijk iets te angstig is. De jongens werden aangemaand de bal zeker niet tegen de muur of de ramen van de huizen te trappen. Om een eventuele wraakactie te voorkomen, werd er niet meegedeeld wie er precies gebeld had, noch werd er aangebelld bij de dame. Deze reactie kan evident lijken voor velen, maar uit de gesprekken met de agenten kwam duidelijk naar voren dat ze dit zien als het nemen van een risico. Deze tussenkomsten worden gevoerd op een bemiddelende toon, gebaseerd op “gezond verstand”. Dat neemt niet weg dat de gemoederen soms hoog kunnen oplaaien en dat niets ooit uitsluit dat één van de betrokken personen uiteindelijk besluit dat deze zich tekort gedaan voelt door de tussenkomst en dit meldt. Deze tussenkomsten vergen heel wat mensenkennis, geduld en tijd. Er wordt geprobeerd om de openbare rust te beschermen door escalatie tegen te gaan maar ook door mensen via afspraken toch te laten samenleven, ondanks moeilijke situaties door de grote bevolkingsdruk, slechte woonomstandigheden, de problematiek van geestelijke gezondheidszorg en de grote diversiteit in gewoontes en tradities.

Het melden van ontevredenheid doet zich voor op verschillende manieren. Soms gaat het over officiële klachten via de interne dienst, maar evengoed bellen mensen naar de dispatching om te klagen over de tussenkomst of schrijven ze naar de burgemeester. Betrokkenen melden soms tijdens een tussenkomst dat ze de burgemeester, iemand van het gemeentebestuur of de “chef van de politie” kennen, in een poging de agenten aan te manen iets meer mee te gaan in hun versie van het conflict. Politiemensen wensen, zoals reeds gezegd, geen last met interne inspectie, noch met vragen naar het verloop van een interventie door het middenkader, ook al monden deze interventies niet systematisch uit in negatieve feedback of sanctie. De onzekerheid over wat er van hen in dit soort situaties verwacht wordt, is echter groot en het gevoel is duidelijk aanwezig dat in het algemeen deze taken niet gezien worden als “echte politietaken”, weinig erkend worden en er nog minder omkadering voor is. Nochtans komen deze soorten missies zeer veelvuldig voor.

Om deze redenen zullen sommige agenten minder investeren in deze taken en er zich sneller tussenuit trekken teneinde niet al te veel risico's te nemen. Dit wil zeggen dat er soms zonder zich al te veel vragen te stellen ingegaan wordt op de vraag van de oproeper. Deze persoon wordt immers aanzien als diegene die eventueel terug zal bellen of zal klagen wanneer er niet gedaan wordt wat hij of zij verwachtte. Wanneer er een oproep is over een pleintje op een straathoek waar jongeren op een bank rondhangen, te veel lawaai zouden maken en er volgens de oproeper uitzien alsof ze drugs zouden kunnen verkopen, zullen de jongeren in dat geval een identiteitscontrole ondergaan, eventueel een fouillering en streng aangemaand worden om naar huis te gaan. De meer risicovolle interventie die we volgden, is er een waarbij drie jonge mannen met zwarte huidskleur op een bankje zaten. Een buurvrouw van het pleintje waar ze zaten, had de politie gevraagd de drie "Afrikanen" te komen arresteren, "want ja, die zullen sowieso wel drugs aan het verkopen zijn". De dispatching meldde aan de brigade dat zij meenden dat deze vrouw wel vaker belde "om links of rechts mensen te gaan arresteren". De brigade was ook op de hoogte dat deze dame vaak de politie belde om te vragen mensen te arresteren. Zij hebben de situatie even bekeken om vervolgens de mannen, die zij herkenden als buurtbewoners, aan te spreken zonder tot een identiteitscheck over te gaan. Het gesprek betrof uiteindelijk voornamelijk het aanmanen niet te veel te roken voor dat ene huis en peuken in de vuilbak te werpen.

Zelfs wanneer agenten het overwegen niet toegeven aan de problematische oproepers, is dit soms moeilijk. Tijdens de eerste fase van onze observaties observeerden we het duidelijkste voorval. Oproepers kunnen voluit getuigen van een gedachtengoed, gestoeld op discriminatie, zoals het bovenstaande voorbeeld kan illustreren. Het volgende incident illustreert dit ook, al komt de stereotiepe redenering pas later naar de oppervlakte. De gevolgde patrouille kreeg als opdracht tussen te komen aan de bussen aan het Noordstation. Er was een conflict tussen een vrouw die wou opstappen op een bus en geweigerd werd door de chauffeur. Omdat het er hevig aan toe ging, belde de toezichter van de bussen de politie. Er wordt geduwd en getrokken. Na de patrouille kwam ook de supervisor erbij. De Nederlandse vrouw had een Europese identiteitskaart aangezien ze in België woont en werkt. Ze had een ticket om met de bus naar Nederland te reizen. De buschauffeur wijst haar er echter op dat op een kaart aan de ingang staat dat enkel een Belgische identiteitskaart of een paspoort als geldig gezien wordt, geen Europese residentiekaart. Tijdens de verklaringen van de chauffeur verwijst hij duidelijk en meermaals naar de zwarte huidskleur van de dame als reden waarom hij haar identiteitsbewijs niet vertrouwt. Ook haalt hij aan tegen de agenten dat zij goed weten dat "zwarten" steeds lastig doen. Dit was zo expliciet dat de supervisor, wanneer de bus vertrekt zonder de vrouw (de chauffeur kon niet verplicht worden de vrouw mee aan boord te nemen), erop wijst dat zij zeker een klacht kan indienen wegens discriminatie en xenofobie en de agenten als getuigen kan opgeven. Verschillende politiemensen herhalen dit aan de vrouw. De supervisor meldt ook dat de agenten het incident moeten melden in hun rapport voor het geval dat de buschauffeur klacht zou indienen tegen de politie-interventie.

Dit mechanisme van het weinig filteren van klachten kan problematische neveneffecten hebben. Enkele mensen bellen inderdaad vaak, en vaak voor eenzelfde (soort) probleem. Ze herhalen exact dezelfde klacht, eventueel ten opzichte van andere personen. Wanneer agenten om bovengenoemde redenen hier dieper op ingaan, dan herhaalt de klacht en missie zich. Bij een deel van klachten is dat onder het motto om “zijn/haar” politie op het probleem af te sturen, wat ook effectief zo gebeurt als de dispatching de klacht zo doorgeeft en de interventie het veiliger vindt om er sowieso op in te gaan. Zo komen deze pogingen tot instrumentalisering in het dag/nachtrapport van de brigade.

Uit de brigaderapporten kan er, gezien de herhaaldelijke klachten over één bepaald plein, afgeleid worden dat een operatie op dat plein nodig is om te controleren wie er rondhangt om zo de overlast aan te pakken. Dit is ook mogelijk omdat de rapporten niet gebruikt worden om “persistente klagers” te identificeren. Wanneer een patrouille die naar dergelijke klacht gestuurd is, niet meent dat er sprake is van overlast en niet overgaat tot het controleren en fouilleren van personen, wordt dit gemeld via de melding “niets te melden”. Oproepers die vaak klagen zonder dat er constataties in die zin gebeuren, alsook oproepers die vrij duidelijk een discriminatoire draai geven aan hun oproep, worden niet geïdentificeerd. We spreken hier uiteraard niet over het vermelden van huidskleur of uiterlijke kenmerken om personen te omschrijven. Wij hebben het over oproepers die verdachtmakingen formuleren die voornamelijk gebaseerd zijn op leeftijd, huidskleur of andere kenmerken van een persoon.

Veel politiemensen herkennen deze pogingen tot instrumentalisering, maar weten niet steeds hoe er tegenin te gaan. Kleine strategieën bestaan, zowel op de dispatching waar sommige *calltakers* gesprekken aangaan die trachten een verdachtmaking te objectiveren, als de strategieën van de patrouille die we reeds bespraken. Bovendien is er de algemene indruk dat “de klager koning is”. Hierdoor is er de vrees dat als de oproeper die “klaagt” over een andere persoon zonder grondige reden, ook zal klagen over de interventie. Bij gebrek aan duidelijke steun vanwege de zone om dergelijke instrumentaliseringen als dusdanig te behandelen, zijn de interventies, en het effect dat ze kunnen hebben als deze klachten bovendien herhaald worden, een problematische vorm van (de)selectiviteit. Menig agent ervaart deze ook als dusdanig.

We kunnen concluderen dat ook al kunnen we niet spreken van een systematisch en structureel etnisch profileren tijdens onze observaties, het proces van positionele selectiviteit soms toch “misleid” wordt en daardoor een problematisch aspect kan krijgen. Dit is met name zo bij een mechanische verwerking van klachten die trachten de interventie van de politie te instrumentaliseren door deze als een soort “wapen” te gebruiken tegen bepaalde personen. In dit geval stellen de politiemensen vaak de redenen en de modaliteiten van deze interventie in vraag en kan deze ook slecht geduid worden aan het publiek. Sanselme (2007) en Van Den Broeck (2012) zijn tot een gelijkaardige conclusie gekomen. Voor deze auteurs moet instrumentalisering gezien worden als een excès aan politiefilosofie, gericht op de gemeenschap. Wanneer er bij de implementatie van deze filosofie geen rekening wordt

gehouden met veiligheidsbehoeften van sommige delen van de bevolking, kan dit ertoe leiden dat politionele problemen in een maatschappij die ongelijker wordt, zeer sterk gedefinieerd worden door die bepaalde delen.

Uiteindelijk zit het probleem in een te zeer geoliede machine van “klachtenafhandeling” die deze te zeer op automatische stand afhandelt. Dit betekent dat klachten niet altijd worden geanalyseerd in het licht van het algemeen belang. Dit is geen bewuste strategie van de politiezone, integendeel. Het gaat over een veeleer onopgemerkt mechanisme, een soort pervers effect van het ideaal een politie uit te bouwen die naar de bevolking luistert, en de algemenere tendens om diensten – zelfs politiediensten – te evalueren in functie van de tevredenheid van de klant.

Deze verschillende elementen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De meeste politiemensen, of ze nu jonger of ouder zijn, zien deze instrumentalisering en ontwikkelen vaak hun eigen trucs en tips om het effect ervan te neutraliseren. Zij voelen zich echter niet gewaardeerd noch gesteund in dit streven, omdat er weinig belangstelling zou zijn voor deze aspecten van hun werk. Deze leiden immers niet tot een gerechtelijk onderzoek of het opleggen van een GAS-boete, maar des te meer tot openbare rust en orde. Nochtans schuilen er net in dergelijke praktijken en vaardigheden mogelijkheden om de ervaring van *procedural justice* in hoofde van de bevolking te versterken. De wetenschappelijke literatuur toont dat bevolkingsgroepen die zich gerespecteerd en gesteund voelen door de politie, gemakkelijker zullen samenwerken met de politie. Deze verschillende aspecten moeten daarom worden gecombineerd in de ontwikkeling van een actie.

3 Een actie gericht op interventie-functie

De actie strekt ertoe het werk van de politiemensen van de interventiedienst te herwaarden en hen analyses van en richtsnoeren voor de relaties met de bevolkingsgroepen (in een optiek van procedurele rechtvaardigheid) en de werking van hun organisatie (in een optiek van organisatorische rechtvaardigheid) met elkaar te doen delen. We stellen voor om de actie in chronologische volgorde te overlopen. We beginnen met uitleg over de opzet van de actie en geven vervolgens een samenvatting van de praktijken die besproken werden om de doelstellingen van de actie te ondersteunen.

3.1 De opzet van de actie: de *knowhow* herwaarden en bepaalde praktijken bevorderen

Het actiedeel van het onderzoek was erop gericht het werk van de patrouilleurs te valoriseren, maar ook om hen deel te laten nemen in de analyse en formuleren van de aanpak van de relaties met de bevolking (vanuit het perspectief van *procedural justice*) en het functioneren van hun organisatie (vanuit het perspectief van *organisational justice*). Wij stellen voor om deze actie in chronologische volgorde te doorlopen: hoe ze is opgezet en het samenvatten van de besproken mogelijkheden om het mechanisme te veranderen.

3.1.1 De ideeën uit de gedeelde diagnose

Bij het uitwerken van het actieplan waren enkele sleutelementen van de analyse doorslaggevend. Bij de eerstelijns politie bestaan verschillende functies. We hebben ervoor gekozen te focussen op de interventie, omdat de politiemensen in die functie tijdens hun dienst het meest in contact komen met de bevolking. Wat de interventie betreft, zijn meer bepaald de patrouillerende politiemensen bijzonder interessant. In tegenstelling tot de politiemensen die de mensen onthalen die zich in het politiebureau aanmelden of daarheen worden gebracht door de patrouillerende politiemensen, kunnen de patrouillerende politiemensen zelf beslissen om zich voor een persoon of een situatie te interesseren. De ondersteunende brigades²⁶ hadden ook interessant kunnen zijn, maar ze bestaan niet overal en ze treden vooral op “ter ondersteuning” met name in situaties waarin ook de patrouillerende politiemensen ingrijpen. Bovendien gaan veel nieuwe rekruten, die minder vertrouwd zijn met de mentaliteit en de bevolkingsgroepen van de politiezone, aan de slag in de interventiedienst.

De patrouillerende politiemensen hebben dus de meeste contacten met de bevolking en kunnen proactief ingrijpen. Ze kunnen verschillende houdingen aannemen ten opzichte van de bevolking. Een van die houdingen, namelijk het kennen en herkennen van de inwoners van de wijk, kan leiden tot een beter contact met de bevolking, waardoor ze ook relevantere analyses kunnen maken van de delinquentieproblematiek in de wijk. Het lijkt ons belangrijk dat die vaardigheden geherwaardeerd en in grotere mate gedeeld worden, zowel onder de andere patrouillerende politiemensen als onder de supervisors.

Tegelijkertijd zijn de patrouillerende politiemensen en de interventie in het algemeen de politiemensen die het meest op zoek zijn naar zingeving en een duidelijk doel in hun werk. Het gevoel van onderwaardering van hun beroep belemmert de ontwikkeling van hun specifieke vaardigheden. Bijgevolg scherpen ze de vaardigheden aan die vereist zijn voor andere functies die meer gewaardeerd worden.

De patrouillerende politiemensen, die het gevoel hebben dat hun functie wordt ondergewaardeerd, worden bovendien tijdens hun zeer lange werkdagen geconfronteerd met personen die over het algemeen in een crisissituatie zitten. De politie wordt meestal gecontacteerd bij een crisis of in ieder geval in een bepaalde noodsituatie. Wanneer de patrouille uit eigen beweging beslist om in te grijpen in een situatie, begint de spanning meestal te stijgen. Het gaat tenslotte om een hulpdienstberoep. Op dergelijke momenten is het belangrijk om het kader van de interventie, de gevolgde of te volgen procedure en de eventuele gevolgen ervan duidelijk te kunnen uitleggen. Dat is niet altijd gemakkelijk, zeker niet wanneer mensen nerveus zijn of in een crisissituatie verkeren. Als de patrouillerende politieagent niet zeker is van het nut van zijn interventie, het gevoel heeft dat hij geen gehoor krijgt binnen zijn organisatie of niet altijd uitleg krijgt over wat hij moet doen, zal hij volgens de literatuur waarschijnlijk minder spontaan de reflex hebben om zijn interventie aan de bevolking uit te

²⁶ Het zijn anti-agressie- of anti-criminaliteitsbrigades die zwaarder bewapend zijn, anonieme wagens gebruiken en voldoen aan strengere fysieke rekruteringscriteria. Dit soort brigade bestaat vooral in stedelijke gebieden.

leggen (Van Craen & Skogan, 2017). Aangezien echter niet werd vastgesteld dat de politiemensen zich bezondigen aan problematische vorm van selectiviteit, kan men vooral nog werken aan de perceptie van de bevolking op de interventies. Gelet op de waargenomen context, gaat dat werk evenwel gepaard met een herwaardering van de functie en van de bijzondere vaardigheden die daartoe vereist zijn.

Het doel van ons actieplan bestond erin de ervaring van de verschillende patrouillerende politiemensen van de politiezone te herwaarderen, in het bijzonder hun vermogen om de interventies correct en met een oplossingsgerichte aanpak uit te voeren. Een dergelijke constructieve aanpak vereist een verantwoordelijke houding, die inhoudt dat men de tijd neemt om inzicht te verwerven in de situatie, maar ook dat men een risico neemt, namelijk het initiatief nemen om een compromis, een aanspreekpunt voor te stellen, mensen ervan te overtuigen klacht in te dienen of naar het politiekantoor te gaan. Deze politiemensen leggen uit waarom ze ingrijpen, gaan pedagogisch te werk en nemen de tijd om de lont uit het kruitvat te halen. Ze lichten de redenen voor de interventie toe, leggen uit wat kan en niet kan tijdens de interventie, kijken rond en beoordelen de situatie met kennis van zaken. Dat lijken vaardigheden die de bevolking het gevoel geven dat ze gerespecteerd worden, en voorkomen aldus dat de situatie escaleert of zich tegen de politieagent keert. Die vaardigheden zijn zeer specifiek en hangen samen met een bepaald gebied of een bepaalde bevolkingsgroep. Het gaat onder meer om vaardigheden die veeleer te vinden zijn bij patrouillerende politiemensen met een langere staat van dienst. Toch worden die vaardigheden vaak genegeerd of zelfs verwaarloosd door andere politiemensen.

In plaats van theoretische opleidingen te organiseren die ver van de dagelijkse realiteit staan, kunnen we dus onmiddellijk werken met de *knowhow* en vaardigheden van actoren die niet vaak de gelegenheid hebben om daarover te spreken. De *knowhow* die de politiemensen het meest waarderen, is immers de kennis van de straat (*street wise*), die kan leiden tot resultaten die als concreet worden beschouwd (Loftus, 2010). We zouden het dan ook interessant vinden om met de patrouillerende politiemensen na te gaan welke interventiemethodes “vruchten afwerpen” en deze uit te diepen, namelijk interventiemethodes die als billijk worden ervaren en op middellange termijn het meest overtuigende resultaat opleveren. Het doel van de actie bestaat erin die methodes te herwaarderen en de collega’s aan te moedigen om ze over te nemen.

3.1.2 Intervisie als opleiding: de “taartvergaderingen”

Die vaststellingen hebben geleid tot een actieplan dat als ongewoon kan overkomen, gelet op de oorsprong van het onderzoek. Ons actieplan dat werd ingevoerd voor de patrouillerende politiemensen, was immers een “taartvergadering”. Dit soort vergadering strekt ertoe de aanwezige ervaring te benutten, vooral die van de patrouillerende politiemensen met een zekere anciënniteit en/of vaardigheden in de contacten met de bevolkingsgroepen van de politiezone. Ze is afgestemd op de reële behoeften, en de oplossingen die ze aanreikt, zijn

aanwezig in de groep collega's, met name bij de meest ervaren politiemensen, of worden gevonden nadat de groep de noodzakelijke informatie heeft bijeengebracht. De herwaardering van die ervaring en het voortbouwen op de bestaande *knowhow* zorgen er dan voor dat jongere collega's zich kunnen laten inspireren door de kennis en goede praktijken van hun oudere collega's. En dit met een minimum aan begeleiding, waarbij de hiërarchie wordt betrokken.

De doelstellingen bestonden er enerzijds in de interventiepraktijken te identificeren die “goed werken”, omdat ze billijk zijn en overtuigende resultaten opleveren in de contacten met de burgers. Anderzijds was het belangrijk om de patrouillerende politiemensen te doen nadenken over verbeteringen of aanpassingen van de systemen waarin ze werken, of het nu gaat om operaties, coördinatie tussen de verschillende diensten of nog eventuele ideeën op het vlak van aanspreekpunten of doorgeefluiken buiten de politie. Er is gekozen om te investeren in cultuur en uitwisseling tussen collega's om de beroepsvaardigheden van politieagenten zichtbaarder te maken, te waarderen en, meer in het algemeen, te versterken, en om dit te doen door te zorgen voor een koppeling met de beslissingen die door de directie van de politiezone worden genomen. In het licht van de gedeelde diagnose en, meer bepaald, gelet op de problemen om systematisch dezelfde personen samen te brengen voor de groepsanalyse (niet enkele dezelfde functies), werd beslist om bijeenkomsten te houden met de patrouillerende politiemensen binnen de normale werkshiften van een politiekantoor.

Om deze bijeenkomsten deel uit te laten maken van de gebruikelijke gang van zaken en om ervoor te zorgen dat de discussies zich konden richten op de recente probleeminterventies van de patrouilles, volgden wij gedurende de roulatie van de brigade door de brigade twee dagdiensten van 12 uur en twee nachtdiensten van 12 uur te volgen, alvorens de drie bijeenkomsten gedurende drie nachtelijke 12 uren diensten te faciliteren. Het hele gebeuren was gespreid over een periode van min of meer acht weken per brigade. Op de bijeenkomsten waren de politiemensen van een brigade en hun leidinggevende aanwezig.

Het principe van de bijeenkomsten is dat van de intervisie, dat discussie en uitwisseling tussen professionals over hun recente activiteiten op gang brengt. Intervisie is een bijzondere methode waarbij collega's elkaar ontmoeten in de werkomgeving. De bijeenkomsten dienen om ervaringen uit te wisselen en samen na te denken over hun professioneel gedrag. De intervisie vindt plaats tussen collega's in vertrouwen en zonder enige hiërarchische relatie (Lippmann, 2013; Marshall & Etcheverry, 2010)²⁷. Tijdens onze actie was de brigadechef hierbij ook aanwezig. Deze persoon is weliswaar “chef”, maar het blijft vooral een collega die de administratieve kant van de human resources van de brigade afhandelt. Naast deze administratieve dimensie deelt hij het werk van de brigade met zijn collega's en is hij gedurende dezelfde uren aanwezig op het kantoor van de brigade.

Om een doelstelling van het type permanente opleiding te kunnen bereiken, is het van essentieel belang dat er daadwerkelijk tijd wordt vrijgemaakt buiten de interventies en de

²⁷ In het artikel van Marshall en Etcheverry (2010) staat een interessant voorbeeld van de toepassing van deze methode op magistraten om hun communicatie met de rechtzoekenden te verbeteren.

operaties. Om een intervisiebijeenkomst te kunnen houden, moest men bijgevolg een manier vinden om de brigade vrij te stellen van dringend en onvoorzien werk en moest men tegelijkertijd alle andere brigades daarvan op de hoogte brengen. Die tijd mocht evenmin worden afgehouden van de weinige tijd die de politiemensen nog rest om hun pv's te redigeren. In die tijd moeten de leden van de brigade elkaar op een andere plaats ontmoeten zonder de adrenaline en paraatheid die kenmerkend zijn voor de interventies.

Wat het verloop en de inhoud van de bijeenkomsten betreft, zijn de uitwisselingen tussen de deelnemers gericht op recente feiten, interventies of operaties. De deelnemers hebben nagedacht en hun standpunten uitgewisseld over wat men doet, hoe, waarom, met welke gevolgen en over de manier waarop dat wordt ervaren door de bevolkingsgroepen. We hebben de ervaringen en reflecties bijeengebracht en de discussie uitgebreid met andere problemen die werden gemeld door de politiemensen en er tegelijkertijd op gelet dat we altijd terugkwamen op de analyse van de problematische of zelfs onrechtmatige praktijken of mechanismen van selectiviteit. Op die manier komen we tot een voortgezette opleiding voor en door de politiemensen uit de praktijk. Deze voortgezette opleiding bevordert terreinkennis, maar ook een zekere *knowhow* die houdingen en een algemene reflectie zowel over de eigen praktijken als over de instelling omvat. De voortgezette en permanente opleiding gebeurt door middel van de bijeenkomsten. Het proces zelf heeft een opleidend karakter. De begeleider van de bijeenkomsten heeft evenwel korte memo's opgesteld om de belangrijkste vragen of mogelijke oplossingen en ideeën, om de problemen verder uit te diepen, te kunnen noteren. De memo's worden van bijeenkomst tot bijeenkomst aangevuld voor elke brigade. Zo wordt het gesproken woord, een belangrijk onderdeel van de politiecultuur in de patrouilles, gerespecteerd. Bij sommige brigades hebben de leden beslist om de vaststellingen via de memo's terug te koppelen naar de directie.

De verschillende praktische toepassingen van het plan hebben geleid tot een schema waarmee een constructief en concreet opleidingsproces werd opgezet. Het was de bedoeling ruimte te laten voor een openhartige discussie op een vrij informele toon op basis van "cases", situaties die zich hebben voorgedaan, zoals die doorgaans rondverteld worden door de interventiebrigades. Die verhalen werden verteld in een open, informele en aangename sfeer, maar er moest iets mee gedaan worden, namelijk de praktijken analyseren en er de interessante aspecten uit halen. Alvorens de bijeenkomsten te organiseren, heeft de onderzoekster de brigade tijdens vier shiften, twee overdag en twee 's nachts, gevolgd om ze beter te leren kennen, zichzelf en het project te kunnen voorstellen, de groepsdynamiek binnen de brigade te peilen en zich bewust te worden van de fenomenen die zich tijdens de interventies voordoen. Na deze waarnemingen volgde ze drie nachtdiensten tijdens welke de bijeenkomsten plaatshadden. Tijdens de eerste bijeenkomst werden de deelnemers ertoe aangemoedigd na te denken en van gedachten te wisselen over de problemen die zich hadden voorgedaan en over de wijze waarop ze geanalyseerd konden worden. Tijdens de tweede bijeenkomst gingen de uitwisselingen meer over de manier waarop de problemen worden aangepakt: wat doet men, hoe, waarom, met welke gevolgen en hoe wordt dat ervaren door

de bevolkingsgroepen. Tijdens de laatste bijeenkomst werd nagedacht over constructieve en concrete mogelijkheden om de problemen verder aan te pakken, waarbij men eventueel kon beslissen om enkele problemen en mogelijke oplossingen onder de aandacht van de hiërarchie te brengen.

3.1.3 Enkele elementen over de opzet

Het project werd opgezet op basis van een principeakkoord en met de steun van de directie. Voor elk politiekantoor waar we het project hebben opgezet, hebben we het uitgelegd aan de directie en om haar medewerking gevraagd. De brigades werden willekeurig gekozen. We hebben de tijd genomen om het project aan de brigadechef voor te stellen en zijn instemming te vragen om zijn brigade te betrekken bij het actieplan. Sommige brigadechefs verwelkomden ons met open armen, anderen waren terughoudender. De discussies en de garantie dat de onderzoekster aanwezig zou zijn tijdens de shiften om de methode te bewaken en toe te spitsen op de actuele problemen, konden iedereen overtuigen. Het onthaal tijdens de waarnemingen en bijeenkomsten was hartelijk en in een geest van openheid die meestal bleek gaf van een oprechte belangstelling voor het proces.

Om deze *time-out* binnen de normale werking van de interventiebrigade te organiseren, diende er een vrij rustig moment te worden gevonden. Het was immers niet mogelijk om een tijdspanne te plannen waarin de brigade tijdens de bijeenkomst kon worden vervangen door een andere brigade. Aangezien de opdrachten ten dienste van de bevolking het grootste deel van de interventies uitmaken en zelfs specifieke operaties tijdens de shift kunnen worden uitgevoerd, is het moeilijk om de rustigere periodes in te plannen. Tijdens de eerste waarnemingen hadden we echter vastgesteld dat na een bepaald tijdstip (meestal tussen 1 uur en 6.30 uur op weekdays en vanaf 2 tot na 7 uur in het weekend) de wijken rustiger worden. Dat betekent geenszins dat er niets meer gebeurt, maar dat het op zijn minst makkelijker is om één op de vijf brigades van de straat te halen.

De voorgestelde oplossing, die vrij goed gewerkt heeft, bestond er in dat de onderzoekster telkens van 19 tot 7 uur de volledige “nachtdienst” zou volgen om de vergaderingen te kunnen leiden op een moment dat het rustiger werd. Er was een code “NICC-vergadering” overeengekomen met de zonale dispatching, waardoor de brigade 2 uur kon worden vrijgesteld van de dienst, behalve in extreme noodsituaties. Concreet hadden de bijeenkomsten meestal plaats tussen 1 en 2 uur 's nachts. Ze vonden meermaals plaats juist na de pauze. Dat zorgde ervoor dat alle betrokken politiemensen stoom konden aflatenvoordat de bijeenkomst begon. Andere, jongere teams, gaven er de voorkeur aan om een beetje meer met de auto te rijden of van die uren in het midden van de shift gebruik te maken om hun pv's te schrijven. In deze teams begonnen de bijeenkomsten rond 4 uur.

Op de bijeenkomsten waren er ook taarten. Dat lijkt misschien een triviaal detail, maar het werd geapprecieerd door elke brigade, vooral het feit dat het ging om taarten die bekend stonden voor hun kwaliteit in het Brusselse. De taarten droegen bij tot de waardering van de

brigades en hebben er onmiddellijk voor gezorgd dat de NICC-vergaderingen werden omgedoopt tot taartvergaderingen.

In totaal werden vier brigades gevolgd in vier verschillende politiekantoren en werd iets meer dan 420 uur geobserveerd tijdens de actiefase. De uitgelote deelnemers heetten ons telkens van harte welkom. Na verduidelijkingen en voor de hand liggende vragen over voor wie de informatie bestemd was, trokken de politiemensen, zowel de patrouillerende politiemensen, de politiemensen die van wacht waren in het politiekantoor als de brigadechef, enorm veel tijd voor ons uit. De integratie in het team verliep altijd snel in onze hoedanigheid van waarnemend lid met wie het interessant was te discussiëren en die – een klein extraatje – een handje kon helpen met het Nederlands. Vaak fluisterden ze ons ideeën in om in de patrouillewagens te bespreken. Ze gaven commentaar op de opdrachten, zowel ervoor als erna. Deze zeer interessante discussies werden gebruikt om de vergaderingen te animeren, maar leverden ook input voor de analyse. De waarnemingen vóór de vergaderingen waren zeer nuttig. Ze stelden de onderzoekster in staat om de politiemensen beter te leren kennen en zichzelf voor te stellen, maar ook om de vergaderingen te leiden en ze te doen aansluiten op de recente problemen op het terrein.

Alles bij elkaar werden er tien volledige bijeenkomsten gehouden. Driemaal moest een bijeenkomst worden uitgesteld tot een andere nacht wegens lange opdrachten waarvoor de meeste leden van de brigade ingeschakeld werden. Zo moest een bijeenkomst (na 1.20 uur vergaderen) voortijdig worden beëindigd wegens een brand in de buurt van het politiekantoor. De weekendnachten vormden in dat opzicht een groter risico.

De brigades hebben enkele malen van de gelegenheid gebruikgemaakt om andere mensen uit te nodigen op de bijeenkomsten. Zo woonde een zeer gewaardeerde supervisor een bijeenkomst bij. Bij twee gelegenheden werden personen die bij de dispatching werkten, uitgenodigd en één keer werd de vergadering zo vroeg in de ochtend gehouden dat het team dat om 7 uur 's morgens moest beginnen, deelnam aan het laatste deel van de vergadering. Toen de brigade expliciet wenste dat de collega's aanwezig zouden zijn, hebben we hen bij de intervisie betrokken. Wanneer de politiemensen die aanwezigheid echter niet wisten, woonde de collega (bijvoorbeeld van een andere brigade) de bijeenkomst niet bij.

Sommige bijeenkomsten leverden meer resultaten op dan andere, maar over het algemeen namen de politiemensen er zonder al te veel problemen aan deel. De bijeenkomsten waren vooral moeilijker wanneer de onderzoekster te vermoeid was. Ondanks alle mogelijkheden om de bijeenkomsten 's nachts te houden (minder opdrachten na een bepaald uur, een rustiger politiekantoor, meer team spirit 's nachts,...), blijft de vermoeidheid een factor die soms roet in het eten gooit. De leiding van de intervisiebijeenkomst diende vooral het algemene thema (van het onderzoek en de bijeenkomst) mee te delen en bracht uitwisselingen tussen politiemensen over een recente opdracht op gang. Tijdens de bijeenkomsten hebben we ook nota genomen om de ideeën te kunnen structureren en voort te bouwen op de uitspraken, teneinde het werk tijdens de tweede en derde bijeenkomst op constructieve wijze te kunnen

voortzetten. Het gebeurde vaak dat de politiemensen na de bijeenkomsten de discussie over een thema of over een bepaald element voortzetten in het politiekantoor of in de patrouillewagen. De allerjongsten waren vaak minder spraakzaam tijdens de vergaderingen, maar ze verdwenen nooit op de achtergrond en stonden erop de discussie met ons voort te zetten in de patrouillewagen.

Na afloop van de bijeenkomsten kon na enkele weken met een van de brigades, op haar verzoek, een meer informele debriefing worden gehouden. Twee brigades wensten dat we contact zouden opnemen met het politiekantoor van de politiezone om feedback van de gevoerde discussies te geven. Deze feedback werd gegeven en de twee commissarissen hebben hun waardering voor het proces uitgesproken.

3.2 Werken op het contact tussen politie en bevolking

De observaties van dezelfde brigades gedurende minstens twee dagdiensten en minstens vijf nachtdiensten, de vergadering 's nachts en de informele discussies voor en na de vergaderingen, lieten toe een preciezer beeld te krijgen van de concrete problematische situaties van selectiviteit, volgens hen of volgens ons. Een deel van de vergaderingen maar ook van de informele discussies draaiden uiteraard rond hoe ermee om te gaan op het niveau van de brigade en welke mogelijke verbeteringen de agenten zien buiten hun brigade. In dit deel komen we hierop terug.

De voorstellen zijn soms concrete ideeën, soms praktijken die als interessant gezien werden, en soms punten waarop gewerkt zou moeten worden zonder een preciezere formulering. Er gaat een zekere malaise uit van de voorstellen, voor een deel ook over de werkomstandigheden, maar het grootste deel draait al dan niet volledig rond het uitgesproken goed dat de interventie een opstapje is binnen het politiewerk en niet gezien wordt door de rest van de politie als een specifiek metier. Vooral de iets meer ervaren agenten en de jongere agenten die eigenlijk graag wat langer in die functie zouden willen blijven, ervaren het gebrek aan opwaardering van hun functie als een drempel.

Tijdens onze vergadering en tijdens de informele gesprekken werd het duidelijk dat het mechanisme van de interventie met de instrumentalisering hiervan, die voor problematische praktijken of mechanismen van selectiviteit zorgt, een van de uitdrukkingen van deze twee aspecten is. Om dit aan te pakken, is gebleken dat het interessant is op voldoende brede wijze het proces van de interventiefunctie op te vatten, zodat rekening wordt gehouden met verschillende factoren waarvan in punt 2 is aangetoond dat zij een invloed kunnen hebben op dit selectieproces in het algemeen en in het bijzonder op het selectiviteitsmechanisme dat daarop van invloed is. Zoals reeds gemeld in de literatuurstudie is het belangrijk dat bij een aanpak van *procedural justice* de agenten ook *organisational justice* ervaren. Aan die *organisational justice* kan volgens de agenten nog gewerkt worden.

De drie verschillende elementen werden in alle brigades aangehaald: (1) de erkenning van het basispolitiewerk en de bijhorende werklust; (2) een discussie over de plaats en de rol van

politie-interventie binnen de taken van politie; (3) de erkenning van het bestaan van en de vorming in een specifieke *knowhow* om politie-interventies uit te voeren. De lezer kan over enkele aspecten zeker twijfelen over de link met het onderwerp van dit onderzoek. Wij houden ons er nochtans aan om ze allemaal voor te stellen omwille van het verband tussen *organisational justice* en *procedural justice*. Zelfs in de brigades die al zeer bekend waren met noties van *procedural justice* in het algemeen (zonder het zo te noemen) en zelfs met problematische vormen van politieselectiviteit werden steeds alle invalshoeken doorlopen. Dit getuigt volgens ons van een zekere malaise binnen de functie. Bovendien zitten in alle invalshoeken voorstellen die mogelijkheden omvatten om door middel van het valoriseren van de interventie praktijken rond *procedural justice* ook de relatie tussen politie en bevolking te bevorderen. Zo wordt dan ook het aspect van gemeenschapsgerichte politiezorg of nabijheidspolitie versterkt.

3.2.1 Erkennen van basispolitiewerk met stevige werklust

Een punt dat telkens weer als eerste punt in alle eerste vergaderingen terugkwam, was dat de brigades erg getuigden van minder belang van de interventie binnen de politie, dit terwijl zij hun werk zien als de basis van politiewerk. Als argument werden meestal de “aftandse” middelen aangehaald waarmee zij hun werk moeten doen. Vooral het trage informaticapark zorgde voor ergernis. Dit zorgt voor soms lang wachten tot informatie kan opgezocht worden. Daarnaast zorgden blokkades ervoor dat pv’s die net afgewerkt werden niet opgeslagen konden worden. Zo konden wij ook vaststellen dat gedurende een nacht een computer blokkeerde naar het einde van het initiële verhoor van een jongen die seksueel geweld kwam aangeven. Elementen die vaak terugkwamen, met verschillende nuances afhankelijk van het commissariaat, was de staat van de burelen van de interventie. Zo was er sprake van de aanwezigheid van muizen, vuile muren, een rustlokaal met zetels met gaten in, enzovoort. Gedurende de acht weken dat wij geregeld rondliepen in het commissariaat van een zone waar een gemiddeld meer welgestelde bevolking leeft, werd dit ook menig maal opgemerkt door melders. Daarnaast deden meerdere rustlokalen ons veeleer denken aan een scoutslokaal dan aan een lokaal waar er gedurende (of na) een werkshift van 12 uur even uitgeblazen kon worden. Naast deze materiële aspecten gaven sommige opmerkingen, gegeven door agenten van andere diensten, niet echt blijk van respect. Wat te denken van de wijkagent die meldt: “Bon, als jullie toch binnen zitten dan kunnen jullie wel even mijn post rondbrengen?” of van de tweedelijsagente die weigert de deur van de schietstand te openen voor een collega in uniform met Marokkaanse achtergrond, maar wel voor de collega “zonder kleur” die net tien dagen geleden gestart is, met de melding: “Er zijn genoeg van zo’n mensen die uniformen stelen, men kan nooit weten, toch?”

Andere aspecten gaan meer over de rol van de interventie en het gevoel dat die rol niet duidelijk is “omdat het maar interventie is”. De eigen interpretatie van de functie, gebaseerd op de vorming die de agenten krijgen, is die van een *crime-fighting* dienst of van een urgentiedienst, ietwat gelijkaardig aan de ambulances maar dan voor sociale conflicten. In

beide definities staat actie centraal, omringd door enige adrenaline. Vandaar dat tijdrovende taken die neerkomen op wachten, gezien worden als een aanfluiting van hun functie. Die tijdrovende opdrachten zijn legio. In geval van een aanhouding wordt er op de zone systematisch een medische controle uitgevoerd. In de ziekenhuizen laten dokters de agenten met de aangehouden persoon vaak lang tot zeer lang wachten. De indruk leeft dat dit opzettelijk gedaan wordt omdat de geneesheren de agenten niet appreciëren. Hetzelfde gebeurt bij de Nixon-procedure, waar het bovendien soms zeer heikel is om de persoon rustig te houden. Deze verloren tijd is deels *part of the job* maar het gevoel heerst dat het management niet erkent dat dit soms zeer lang duurt en ervoor zorgt dat andere missies niet zoals het hoort afgewerkt kunnen worden. Verschillende agenten stipten aan dat deze wachttijden ook voor de aangehouden persoon moeilijk zijn. Er werd voorgesteld de geneesheren voor deze problematiek te sensibiliseren. Andere politiezones zouden trouwens een akkoord hebben met een ziekenhuis zodat er niet langs de “gewone” wachtrijen van andere wachtenden moet gegaan worden en de aangehoudene sneller kan gezien worden. Nog een andere persoon meldde dat er ook gewerkt zou kunnen worden naar voorbeeld van een andere grote zone door een grote doorgang te maken met de printtracking, de medische controle, de wachtcellen en een verhoorlokaal zodat zowel de wachttijd als het aantal verplaatsingen erop vooruitgaan. Een eventueel voorstel zou zijn om dit in samenwerking te doen met een andere nabijgelegen politiezone.

3.2.2 Verduidelijken van de plaats en de rol van interventie

Binnen dit kader kwam het enkele keren terug dat het voor enkele agenten lijkt dat de rol van interventie vooral is om te doen wat de andere diensten niet willen of moeten doen. Zo komen ze er soms toe te spreken over de “vuilbakdienst” van de politiediensten. Dit is een boutade, die meestal komt na het opperen van één of meerdere elementen van het vorige punt, maar ze duidt wel op een dieper vraagstuk: wat is de plaats en de rol van interventie? Het zoeken naar de zin en de essentie van deze functie zagen we ook bij de focusgroepen.

Deze vraag komt vaak terug. Ze ligt aan de oorsprong van een hoop andere vragen en heel wat voorstellen vertrekken van een eigen invulling. Die vragen zijn: “Waartoe dient de politie?”, “Wat is haar taak?”, “Wat is dan precies de rol van de politie-interventie?”. Waar sommige *middle managers* spreken van een inherent polyvalente functie, lost dat voor menig agent de vragen niet op. In een context van klachten en wantrouwen ten opzichte van de politie zoeken zij naar wat er exact van hen verwacht wordt. Meer precies spraken zij vaak over de twijfel wat het doel is van een interventie: rust herstellen, boetes uitschrijven, zoveel mogelijk pv’s uitschrijven, de administratie van verzekeringsmaatschappijen uitvoeren, enzovoort. Tussen de soms bijna tegengestelde injuncties en de verwachtingen van de bevolking, ziet zeker niet elke brigade duidelijk wat haar missie is. In de meest concrete formulering komt het hierop neer: dient interventie om een wat vage openbare orde te bewaren (en welke “orde” is dat dan)? Is de politie in dienst van de klager, als gewapende hand van zij die geen zin hebben in het burgerlijk recht, als manusje-van-alles? Of is de eigenlijke rol ervoor te zorgen dat de

gemeentefinanciën positief blijven en het college op tijd terug herkozen wordt? Vooral in het kader van de GAS-boetes komt de vraag van het doel van de interventie terug. Specifiek wanneer agenten gevraagd worden GAS-boetes uit te schrijven waarvan het “educatief” aspect hen ontgaat, groeit de indruk dat hun beroep geïnstrumentaliseerd wordt voor oneigenlijke, financiële doelen. Hoe verder het doel van openbare rust en orde of het bestrijden van misdaad weg lijkt, hoe meer vragen agenten zich vaak stellen. Wanneer zij dan toch aangesproken worden over de GAS-boete bijvoorbeeld, is dit vaak kortaf. *Procedural justice* nastreven is niet mogelijk wanneer men zelf niet weet wat er nagestreefd wordt. Veel agenten vinden daarom dat het doel beter omlijnd zou mogen zijn en GAS-verkeersboetes, of de controle van sluitingsuren waar geen buur over klaagt misschien beter aan een andere ploeg gegeven worden. Zo zou de “globale missie” verduidelijkt kunnen worden en meer kunnen toegroeien naar het ideaal van nabijheidspolitie.

Maar niet alleen het doel van interventie bij richtlijnen vanuit politiehiërarchie wordt als een limiet gezien. Een vraag die regelmatig terugkwam, is die van “overbevraging” van politie door bevolking. Wanneer ze de tijd nemen om de limieten van hun tussenkomst uit te klaren met een oproeper, besteden agenten vaak veel tijd aan het uitleggen aan bevolking dat de macht van de politie zeer beperkt is. Niet zelden volgt na die uitleg een zekere frustratie en/of ontgoocheling met de limieten van de politie-interventie die soms ook overgedragen wordt op de agenten. Via deze discussies werd als piste geopperd om niet alleen na te denken over wat de taak is van interventie, de hoofdtaak en het hoofddoel, maar ook om na te denken over wanneer een interventie begint en wie eraan deelneemt. Concreet stelt zich de vraag of alle missies eigenlijk voor de interventiepatrouilles bestemd zijn.

Een situatie die ook vragen oproept, betreft meldingen die eigenlijk aan een andere urgentiedienst gericht zijn. Politie heeft momenteel een unieke eigenschap: ze is altijd gratis oproepbaar. Zowel de ziekenwagen als de brandweer rekenen sommige kosten door naar de oproeper. De dienstverlening van de brandweer is altijd gratis bij brand, ontploffingen en het redden van mensen in nood, maar de gemeenten zijn verplicht de kosten door te factureren voor alle niet-wettelijke opdrachten die de brandweer uitvoert. De ziekenwagen rekent ook vaak kosten door. Agenten sturen echter geen rekening en als zij beroep doen op brandweer of ziekenwagen dan wordt de rekening niet doorgestuurd naar de oproeper van de politie. Een wellicht sprekend voorval hierrond is het voorval van de hoogzwangere vrouw aan het Noordstation dat we al eens aanhaalden. De vrouw in kwestie vroeg de taxichauffeurs om de politie te bellen en vooral niet de ziekenwagen. Volgens de geobserveerde agenten is de reden dat ze die niet zou kunnen betalen. Een ander voorbeeld is de oproep voor een “gevaarlijke situatie in een badkamer” rond 2 uur ’s nachts. Bij thuiskomst wilde een vrouw douchen. Omdat de douche-afvoer verstopt zat, had ze er ontstoppingsproduct ingegoten maar het product bleef in de douche stagneren. Ze belde de politie om te vragen wat ze moest doen met het bijtend zuur in haar douche. Ter plaatse is de patrouille gaan kijken om vervolgens meteen de brandweer te bellen. Uiteraard zijn er agenten die als reactie hierop melden dat zij vinden dat politie ook betalend zou kunnen worden. Velen echter vrezen dat dit geen oplossing zou zijn

en dat de vraag gesteld kan worden over hoe *calltakers*, en hier in het bijzonder *calltakers* van het CIC, beslissen om de ene of de andere dienst te sturen. Vragen rijzen soms bij de agenten van de interventie of er voldoende informatie verzameld wordt om de verwijzing zo accuraat mogelijk te maken.

Een ander aspect van het idee bovenal een urgentiedienst te zijn, is ook leesbaar op een andere vlak. Zij worden regelmatig afgerekend bij hun contacten met de bevolking op de snelheid, de urgentie piste tot verbeteren van een interventie waarmee een oproep beantwoord wordt. Voor de patrouilleurs is het nochtans duidelijk dat feiten waarbij er fysiek gevaar dreigt voor een persoon en misdrijven op heterdaad en zaken die nog lopende zijn voorrang hebben op alle andere taken. Dat wordt ook zo toegepast door de dispatching. Die theorie is nochtans niet zo eenvoudig aan te houden. Er moeten steeds voldoende brigades instant inzetbaar zijn als iets bijzonder dringends binnenloopt. Ook, en dit werd eerder reeds vermeld, zijn er interventies die soms bijzonder veel tijd kosten. Omtrent deze vragen melden patrouilleurs dat het erg spijtig is dat ze geen toegang hebben tot de informatie-fiches van de dispatching. De patrouilleurs weten meestal niet wanneer een oproeper belde, hoeveel keer deze persoon het probleem meldde, noch de korte beschrijving (die niet altijd volledig gecommuniceerd of begrepen wordt). Een idee dat enkele malen geopperd werd, is om de dispatching van de zone een grotere taak te geven binnen de interventie: in de mate van het mogelijke zouden de *calltakers* en de dispatchers opnieuw contact kunnen opnemen met oproepers wanneer de wachttijd oploopt; of zouden ze de missende informatie kunnen opvragen wanneer geen enkele patrouille onmiddellijk ter plaatse kan gaan.

Enkele agenten gaan nog verder en vragen zich af of er geen oproepen zijn die eventueel doorgestuurd kunnen worden naar andere diensten indien de urgentie beperkt is. Bij de voorbeelden die gegeven worden, is er bijvoorbeeld de doorverwijzing naar de wijkagent voor oproepen inzake aanslepende burenruzies waarbij er geen melding gemaakt wordt van een acuut conflict waarbij de burens elkaar confronteren. Niet enkel andere politiediensten werden hier vernoemd, maar ook diensten van de gemeente. Ook zou mensen gevraagd kunnen worden eerst zelf informatie in te winnen en hulp te vragen aan de burens. Een voorbeeld hieromtrent dat enkele keren aangehaald werd – wegens recent gebeurd tijdens onze observaties – was dat van een slechtziende vrouw die de politie gebeld had omdat ze haar vals gebit nergens kon vinden.

Een ander topic dat vooral 's nachts naar boven kwam, is de vraag of alle oproepen en alle vragen aan de politie op alle momenten mogelijk moeten zijn. Deze opmerkingen werden gezien als moeilijk bespreekbaar in een zone die zo bereikbaar mogelijk wil zijn, maar wat urgent is voor een oproeper (bijna elke oproep) is niet altijd even urgent voor de agenten. De vraag werd gesteld of oproepen die 's nachts binnenkomen, aanmeldingen op het commissariaat inbegrepen, niet doorverwezen kunnen worden naar de dagdienst. Overdag is er immers veel meer personeel, ook gespecialiseerder personeel, beschikbaar in de commissariaten. In één commissariaat werd er in kader hiervan gesproken over de grens tussen

een nabije politie en een “politie als loopjongen van de bevolking” die maar moet lopen, liefst erg hard, wanneer een vraag gesteld wordt, zonder nadenken. Dit geldt inzake de instrumentaliseringen die wij al eens aanhaalden, met name in het kader van problemen met de buurt of binnen de familie, maar zeker ook over administratieve vragen. Moet, zoals wij enkele malen zelf observeerden, het verlies van een identiteitskaart, rijbewijs of paspoort dringend behandeld worden wanneer de klager het verlies van het document eigenlijk al drie maanden eerder vaststelde? Sommige zones zouden toelaten dat sommige papieren door administratief personeel worden opgesteld. Ik dat geval zouden openingsuren voor administratieve documenten door menig agent, zeker van de wacht, als een opluchting onthaald worden.

Uiteraard kan hierbij de vraag gesteld worden wat de link nog is met problematische mechanismen van politieselectiviteit. Die is er echter wel. Wanneer we immers wensen dat patrouilles doordrongen worden van de zin van *procedural justice* bij het benaderen van personen, moeten ze hiervan overtuigd worden via de steun hieraan vanuit de hiërarchie. Deze principes zouden deel moeten uitmaken van de specifieke cultuur binnen dat politieberoep zodat patrouilleurs het evident gaan vinden uit te leggen waarom ze iemand controleren en dit niet slechts gedaan wordt uit “eigenbelang”, zijnde uit angst anders via de interne controle gestuurd te worden. Het moet ook duidelijk zijn voor hen waarom en met welk doel voor ogen ze tussenkomen, zowel wanneer ze naar een missie gestuurd worden als wanneer ze zelf beslissen zich aan een situatie te interesseren. Wanneer de agenten *organisational justice* ervaren dan zal die *procedural justice* op een meer evidente wijze geïmplementeerd worden. Dat is waarom ook deze opmerkingen van de politiemensen en deze pistes meegenomen moesten worden in dit rapport, tenminste als het doel van de actie is om in te werken op deze praktijken zonder dat het leidt tot een excessieve controle of een mechanische toepassing waar de relatie tussen politie en bevolking in de meeste gevallen niets aan zou hebben.

De erkenning van de socialere kant van de interventies laat toe aandacht te besteden aan die zijde van het interventiewerk via vorming of het cultiveren van kennis en de erkenning van de tijd die in de interventies wordt gestoken. In de literatuur wordt er gemeld dat agenten weerstand vertonen tegen die meer socialere kant van het beroep (zie bijvoorbeeld Brodeur, 2003; Monjardet, 1996). Waar dit discours ook terugkwam in de discussies met de agenten in dit onderzoek, soms met strategieën om dat type missies te ontlopen, verdedigden ze deze missies als het enige werk waar iets mee bereikt kan worden. Het zijn taken waarbij deze agenten vinden dat de mensen in de wijken geholpen of “opgevoed” kunnen worden en dus komende interventies vermeden kunnen worden. Denk aan opdrachten waarbij de zakken met eigendommen van een dakloze gezocht moeten worden in een park omdat deze oudere persoon bang is voor anderen die er rondhangen, of waarbij een andere oudere dame hulp vraagt bij het zoeken naar haar vals gebit. Ook discussies tussen burens over het uitvoeren van langdurige werken in huis, over waar lege flessen wijn, bier en wodka best bewaard worden, of over hoe omgaan met burens met sterk uitgesproken paranoïde trekken, vallen hieronder.

Een grotere implicatie van de dispatching met meer communicatie, opvolging maar ook het eventueel herformuleren van oproepen is een idee dat ook toe zou staan op een andere manier om te gaan met oproepen die pogen het interventiemechanisme van de politie te instrumentaliseren binnen conflicten of zelfs te gebruiken binnen xenofobe gedachtenschema's. Het bewuster omgaan met de kerntaken van interventie en het meer erkennen van de dominantie van de "sociale" finaliteit van deze dienst als bewaarder of ontwikkelaar van openbare rust, biedt een kans hier meer belang en meer sturing aan te geven. Op deze wijze kan binnen deze zone, die al een sterke aandacht heeft voor nabijheidspolitie, diversiteit en een open cultuur een aanpak die oog heeft voor de maatschappelijke implicaties van elke interventie nog meer wortel te schieten.

3.2.3 Cultiveren van de specifieke knowhow van interventie

Een ander belangrijk aspect met een meer directe impact op *procedural justice* draait rond het erkennen en valoriseren van professionaliteit binnen de interventiepatrouilles. Een vlotte interventie, zowel voor de meer criminele missies als de missies inzake openbare orde, vergt polyvalentie en specifieke kennis. Deze kennis is niet alleen "procedure-kennis", zoals die die vereist wordt van een supervisor, maar ook pragmatische kennis die toelaat een probleem op te lossen of te stabiliseren. Meer aandacht voor de specifieke kennis van terrein en *knowhow* van interventie, die sommige patrouilleurs bezitten, te valoriseren en zo te consolideren, zou toe laten aan alle agenten correct, zonder onnodige risico's tussen te komen in conflictsituatie, met kennis van zaken en de grootste kans op een voldoening gevend resultaat voor zowel politie als bevolking. Dit is zeker een uitdaging wanneer een grote groep agenten vrij nieuw is in hun functie en ook vreemd is aan de bijzondere omgeving van de dichtbevolkte en hyperdiverse stad.

Kennis, een brede kennis over verschillende aspecten van een interventie, is wat toelaat moeilijke situaties af te handelen. Die kennis is echter terreinkennis, zeer deels bijzonder lokaal en tijdsgebonden. Uit dit actieonderzoek komt echter ook voort dat een cultuur van valoriseren en delen van kennis gecultiveerd kan worden door de directe omkadering van de interventie.

3.2.3.1 Kennis is key

Interventie vraagt dus een goede beheersing van *street wise* en *police wise* kennis. De kennis over politieele technieken en procedures worden hier niet behandeld. Deze is gevaloriseerd en wordt overgebracht in politiescholen en tijdens vormingen. Bovendien zijn er binnen de bestudeerde politiezone ook supervisors die steeds bereikbaar zijn en ter plaatse bijstand kunnen verlenen aan agenten tijdens moeilijkere interventies. Deze functie wordt ingevuld door agenten met een langere anciënniteit en een excellente kennis van de procedures en technieken (en vaak ook van een deel van het type kennis waar we het hier over hebben).

Naar deze kennis wordt meestal verwezen als een “feeling”. De vergaderingen en discussies lieten ons toe beter te achterhalen over welke kennis het gaat. Vooreerst is een kennis van de wijken waar men in werkt bijzonder nuttig. Het zorgt ervoor dat agenten reeds bij het krijgen van de missie een beter beeld hebben van waar ze waarschijnlijk naartoe rijden en van de sociale fenomenen die aanwezig zijn in die wijk. Een uitgebouwde kennis van de wijken zorgt dat er ook met meer kennis van zaken en met minder onzekerheid tussengekomen kan worden. Er blijkt dan vrij snel een zeker gevoel van verantwoordelijkheid voor de sociale rust en orde in die wijken, die ook gecommuniceerd en overgedragen wordt op de mensen waarmee de agenten in contact zijn tijdens het uitoefenen van hun functie. Zelfs al wonen deze politiemensen niet persé in de politiezone of in het Brussels gewest, soms communiceren politiemensen op een manier die duidelijk gaat dat het over “onze wijk” gaat. Ze getuigen van hun betrokkenheid bij de wijk. Er komt dus een betere kennis van de wijk. Deze kennis kan binnen de interventie ook gevaloriseerd worden, zoals deze ook gevaloriseerd wordt voor de wijkagenten, een gewaardeerde praktijk die zijn ingang vond in één van de commissariaten van de zone die wij op dat moment niet bestudeerden. Deze praktijk, zoals die uit de discussies naar voor kwam, biedt een manier om operaties op te zetten die toelaten problematische evoluties op de voet te volgen zonder te vallen in stereotiep denken (wat uit de problematische klachten kan volgen). De omschrijving kwam als volgt naar boven: met enige regelmaat gaat een lid van het middenkader langs in de verschillende brigades om te luisteren naar hun observaties. Elke agent wordt gevraagd na te denken over mogelijke interessante punctuele operaties die zo precies mogelijk beschreven moeten worden. De voorstellen moeten geargumenteed zijn door observaties tijdens tussenkomsten en zich richten op een specifiek fenomeen op een bepaalde plaats en ook een tijdstip voorstellen. Wanneer een voorstel interessant lijkt, worden ook de andere brigades gevraagd om het idee aan te vullen of te nuanceren. In de communicatie van de operatie wordt steeds de agent of de brigade vernoemd die blijk gaf van gegronde kennis, alsook het resultaat. Meer als operaties die enkel via de brigaderapportages opgezet worden, lijkt het ons ook interessant om de impact van zeer instrumentele klachten te beperken. Als kers op de taart verwijzen wij naar een praktijk in Nederland waar tijdens operaties naar de bevolking gecommuniceerd wordt wat er gebeurt en waarom (voor meer info: Beekman & Gademan, 2018). Vanuit het standpunt van een grotere transparantie lijkt ons dit een interessante aanvulling.

De kennis van de wijk zorgde er ook voor dat binnen één van de brigades die we konden volgen de wens uitgedrukt werd om te werken op een sociale woonwijk waar verschillende klachten uit kwamen. Het interessante aan deze wens is dat ze zich richtte tot het probleem dat er enkele keren een confrontatie was tussen groepen jongeren in deze wijk en de politie, en dat op andere momenten dergelijke confrontatie niet ver weg was. Verschillende personen meldden drugverkoop en gebruik op een specifieke plaats. Bij de jeugdinfrastructuur van de gemeente in deze buurt was al twee keer ingebroken en de verantwoordelijke deelde tijdens een langer gesprek met de agenten mee dat de spanningen binnen één groep aangevoeld werden. Er waren camera's geplaatst en via de briefings werd extra aandacht gevraagd voor de wijk. Tijdens de gesprekken met de brigade kwam de wijk verschillende keren terug als een plek waar

er een andere dynamiek moest komen, maar liefst zonder het continu controleren van steeds dezelfde jongeren. Het voorstel werd via onze vergadering gelanceerd om ontmoetingen te organiseren met de volwassenen van de wijk, liefst de ouders van de jongeren. Hun steun bieden en de problemen bespreken kwam voor deze brigade, waarvan verschillende agenten de wijk zeer goed en al lang kennen, als een interessante strategie naar boven. Het voorstel werd ook opgepikt door de leiding van het commissariaat.

Wanneer wij naar de kennis van de wijk refereren dan gaat dat, zoals uit de voorbeelden naar voren kwam, over de kennis van welke bevolking met welke vragen en zorgen waar woont, en welke fenomenen zich binnen dat territorium voordoen. Een andere soort kennis die minder lokaal is, is in zekere zin een bredere kennis van de culturen en tradities die voorkomen in de wijken. Deze kennis helpt om bijvoorbeeld klachten over lawaai te kunnen kaderen wanneer er net een religieus feest is bij de burens. Soms werden zeer precieze strategieën gedeeld binnen de groepsgesprekken. Zo vertelde een agent met een zeer “Belgische” achtergrond dat hij van een collega leerde dat bij een tussenkomst binnen een groep mensen die zich als Turks identificeren, het belangrijk is eerst de oudste vrouw van de groep te groeten, haar te vragen wat er gaande is en zich strategisch naast haar te positioneren. Op deze wijze werd er respect getoond en verliepen de tussenkomsten ook zonder confrontatie. Meer dan het voorbeeld specifiek werd er binnen de brigade besproken hoe belangrijk het is een zekere praktische “warme” kennis te hebben van culturele praktijken en dat deze kennis vooral opgedaan kan worden door contact te hebben. Gemengde brigades, met mannen en vrouwen, Nederlandstaligen en Franstaligen, stadsbewoners en plattelandsbewoners, met verschillende culturele achtergronden, werden in deze ook gezien als zeer kostbaar, zeker als deze diversiteit geuit mag worden tijdens onderlinge pauzes zodat er een gelegenheid ontstaat om kennis en ervaring over te brengen.

Kennis van procedures buiten het strafrechtelijke is een ander aspect dat naar voren kwam. Zeer veel interventies gaan in feite over andere zaken dan feiten die naar het strafrecht vertaald kunnen worden. We spraken al eens over de procedures rond de gedwongen opname in de psychiatrie, maar ook echtscheidingsprocedures, de regelingen inzake hoederecht, de normen inzake geluidsoverlast of andere burenhinder, maar ook consumentenrecht of nog vreemdelingenrecht zijn specifieke reglementeringen waarvan de meeste agenten niet exact weten hoe ze juist in elkaar zitten. Bovendien zijn er in deze zaken vaak geen eenvoudige antwoorden te geven. Een brigade opperde dat het toch niet onmogelijk zou moeten zijn om een online referentiegids op te stellen met enkele elementen of schema’s en pertinente referenties naar instellingen die over zulke vragen toelichting kunnen geven. Hoe preciezer een agent antwoord kan geven en doorverwijzen, hoe meer voldoening een interventie kan geven, voor zowel de agent als de oproeper. Deze brigade, werkzaam binnen een commissariaat waar vele mensen wonen die tijdelijk in België wonen wegens de aanwezigheid van internationale instellingen, voegden er meteen bij dat deze “gouden interventiegids” nog nuttiger zou zijn als voor de belangrijkste begrippen ook een vertaling in minstens het Frans, Nederlands, Engels en Spaans voorzien zou worden.

Dat brengt ons naar een moeilijker punt: talenkennis. Vooral omdat communicatie (gelukkig) centraal staat in de interventie, is de kennis van taal zeer waardevol. Wij konden vaststellen dat het zeker niet in alle brigades vanzelfsprekend is dat elke patrouille vlot Nederlands begrijpt of zich in deze landstaal kan uitdrukken. Nochtans is het voor allen zeer duidelijk dat dat zou moeten en dat dat gebrek mogelijks tot een klacht kan leiden. De dynamiek van een tussenkomst van een brigade die geen Nederlands machtig is maar waarbij oproeper of verdachte Nederlands spreekt en de agenten op hun tekortkoming wijst, kan snel stroef en kort kan verlopen. Nochtans is de ignorantie van het Nederlands niet steeds slechte wil. Taalopleidingen voor agenten zouden moeten kunnen gegeven worden, rekening houdend met veranderende diensturen van de interventie. Waar enkele agenten ook wijzen op de absolute noodzaak voor mensen die de Belgische nationaliteit bezitten om zich in minstens één landstaal te kunnen uitdrukken, is er ook een groot besef dat een deel van de mensen binnen de zone slechts tijdelijk in België verblijft en geen landstaal machtig is, maar meestal wel een (zekere) kennis van het Engels heeft. Dat leidt ertoe dat een deel van de agenten erop wijst dat, ondanks alle spanningen rond taal in België, in de veranderende wereld en in de wijken waar zij werken, een ondersteuning voor hun kennis van het Engels zeer nuttig zou zijn.

De “gouden interventiegids” werd ook geopperd tijdens de discussies van interessante praktijken of verbeteringen rond het verwijzen van mensen naar meer gespecialiseerde diensten. Sommige agenten kennen niet alleen de wijk erg goed, via persoonlijke interesse of ervaring of via hun professionele carrière kennen ze ook andere diensten waarnaar problemen verwezen kunnen worden. Deze andere diensten verwijzen naar externe diensten zoals verhuurderssyndicaten, verenigingen voor consumentenbescherming, diensten die gratis juridische bijstand bieden, Brussel Leefmilieu voor alles rond lawaaioverlast, instellingen die pedagogische bijstand kunnen verlenen aan ouders, enzovoort. Echter zijn interne diensten van de politie niet altijd goed gekend. Agenten zijn vaak vragende partij om beter ingelicht te worden over de taken en diensten van tweedelijnsdiensten binnen de zone, maar ook om de contactgegevens van wijkagenten, de dienst die werven omkadert of de dienst sociale wetgeving, mee op te nemen in de gouden interventiegids.

Agenten die reeds enkele jaren op interventie werken, storen zich vaak aan het feit dat ze elke zoveel maanden opnieuw een verse lading afgestudeerde agenten moeten vormen. Verschillenden kiezen om deze reden de interventie te verlaten. De kennis is immers niet alleen kennis over de wijken, over de procedure en over de diensten, maar ook over het weten hoe een collega tussenkomt. Wat zijn de limieten en sterke punten van de collega? Zo konden wij een patrouille observeren die een missie gekregen had om te kijken wat het lawaai was dat vanuit de lokalen van een feministische vereniging kwam. Ter plaatse ging de vrouwelijke agente meteen binnen om contact te nemen, de andere patrouilleur controleerde tot waar het lawaai hoorbaar was en praatte met de klagende burens. Terug in de auto bleek dat de mannelijke collega het niet zo op heeft met feministes en de vrouwelijke agente daarom het initiatief had genomen alleen met de organisatrice van het concert contact te nemen. Een interventie afwerken met een vertrouwde collega gebeurt met kennis van zaken, in

samenwerking. Met een nieuwe collega is dit soms moeilijker, en als de nieuwe collega weinig ervaring heeft met interventie dan kan dit een bron van bijkomende stress zijn.

Een laatste vorm van kennis is die van de verwerking van dossiers door het parket. Agenten zijn vragende partij om meer kennis te hebben van hoe het parket werkt en welke beslissingen zij neemt. Het parket wordt gezien als een soort zwart gat waar dossiers naar toegestuurd worden. Andere gerechtelijke arrondissement zouden de politiezones af en toe brieven over wat er waar gebeurt en waarom, of staan toe dat het gevolg dat gegeven werd aan de pv's opgezocht kan worden. Deze kennis zou er volgens de agenten voor zorgen dat er beter samen gewerkt zou kunnen worden. Ook de stages die substituten heel soms doen bij politie worden als zeer interessant gezien omdat de agenten zo de indruk hebben dat de magistraat de pv's beter zal kunnen interpreteren. Het zou de frustrerende indruk "water naar de zee dragen" beperken.

3.2.3.2 Omkaderen via concrete situaties

Brigadechefs spelen in de geobserveerde brigades een grote rol. In de verkennende gesprekken dichtten drie van de vier chefs zichzelf vooral een administratieve rol toe, niet als een invloed op hun brigade. Allen gaven toe dat ze door de functie slechts zelden nog echt fysiek mee buiten het commissariaat komen. De drie die niet spraken over de invloed die ze op de wijze van tussenkomst door de agenten van hun brigade hebben, trachten zich soms echter nog mee op het terrein te begeven. Twee van hen namen gedurende onze observaties tijdens een dienst mee plaats in de politiewagen omdat een lid van de brigade geblesseerd was of zich niet al te goed voelde en liever binnen bleef. Een brigadechef vertelde uitgebreid over hoe hij de agenten van zijn brigade bijstaat bij hun interventie en hen traint. Deze diversiteit is wellicht niet representatief. Er zijn immers 30 verschillende brigades met elk hun interne werking, in functie van het aantal agenten (tussen de vijf en de veertien), verschillende persoonlijkheden en verschillende jaren anciënniteit. Wat echter opviel, is dat de drie brigadechefs die zichzelf minder als "chef" voordoen, maar meer als een gelijke die de administratieve rompslomp van het organiseren van het werk erbij neemt, meer betrokken werden door de agenten bij de informele discussies over hoe interventies verliepen. Meer dan de andere chef werden zij tijdens de interventies vernoemd als "de chef zou dit of dit doen of gelaten hebben". Hun sturende invloed op het verloop van de interventies, de duurtijd die voor een interventie uitgetrokken durfde te worden, werd door de agenten gemotiveerd met verwijzing naar hun geapprecieerde chef. Een brigadechef die een bepaalde stijl *leadership* aanneemt, overtuigd is van een gemeenschapsgerichte, democratische politie en voldoende tijd heeft om informeel met de andere agenten te spreken, liefst terwijl hij/zij hen af en toe kan vervoegen op patrouille, heeft een zeer grote invloed. Die invloed betreft zowel hoe er op het terrein tussengekomen wordt als hoe nuttig en pertinent de agenten hun werk ervaren.

Wij stelden vast, ook buiten de informele vergaderingen, dat veel kennis doorgegeven wordt door anekdotes. De verhalen over successen of zaken die fout gingen, worden vaak verteld en de besten, de spannendste of meest schokkende verhalen gaan soms tot weken mee. Ze doen niet alleen de ronde van de brigade en van de agenten die deze brigade tegenkomen,

verschillende malen hoorden we ook anekdotes die andere brigades was overkomen. Deze verhalen zijn niet zomaar verhalen. Waar het door een van de geïnterviewde personen uit het hogere management werd afgedaan als “er wordt veel geroddeld” is dit volgens ons, in de meeste gevallen, zeker niet de kern van de verhalen. Ze houden de kern in van communicatie tussen teams over zorgen, fenomenen, ervaringen en waarschuwingen. Het is de narratieve traditie, eigen aan vele politieculturen, en op zich een zeer zinnig materiaal om een bepaalde politiecultuur te analyseren. Wij hadden helaas niet de tijd gedurende dit onderzoek om deze analyse erbij te nemen. Wel merkten wij op hoezeer deze narratieve traditie een middel kan zijn om ook te wegen op deze cultuur. In één commissariaat leek het *middle management* dat ook aan te voelen. De verantwoordelijke interventie spendeerde er regelmatig op informele wijze tijd met de agenten. Hij luisterde op actieve wijze naar het relaas van hun meest opmerkelijke missie en gaf ook zijn zienswijze en interpretatie van de feiten mee. Vaak feliciteerde hij agenten wanneer ze vertelden over lange en moeilijk gesprekken tijdens interventies. Wij hoorden hem enkele aanwijzingen geven over wat kan, wat beter kan en wat niet kan. Deze leidinggevende wordt erg geapprecieerd, maar is ook een referentie waar agenten weten dat ze steeds raad aan kunnen vragen. Zijn invloed op het terrein, ook buiten het commissariaat, was duidelijk merkbaar.

4 Van een actieonderzoek naar het opstellen van een stappenplan

Hier start het einde van dit onderzoeksrapport waarin we de belangrijkste resultaten bespreken van een actieonderzoek naar de problematische en zelfs onrechtmatige praktijken en mechanismen van politieselectiviteit. Die vraag was al een verbreding van de kijk op de politiepraktijken in vergelijking met de opleidingen die UNIA en PolBruNo al hadden georganiseerd over etnische profilering. De vanuit een dergelijk perspectief geformuleerde vraag past weliswaar in het kader van de onderzoeken over selectiviteit van de politie tijdens de interventies in het algemeen, maar focust vooral op de elementen die kunnen bijdragen tot de totstandkoming en instandhouding van vormen van problematische praktijken en mechanisme van politieselectiviteit in het bijzonder. Bovendien is de vraag gericht op actiemogelijkheden om dergelijke problemen het hoofd te bieden, in dit geval een mechanisme dat verschillende processen van de normale werking van een politiezone combineert en een referentiekader vormt waartegen de patrouilleurs zich voortdurend positioneren.

4.1 Houdingen en vaardigheden die het problematische mechanisme bevorderen

Dankzij het actieonderzoek konden we, op basis van de waargenomen individuele houdingen, het algemene interventieproces en in het bijzonder het problematische mechanisme uitdiepen dat de politiemensen ertoe brengt de houdingen aan te nemen die tijdens de fase van de gedeelde diagnose werden waargenomen en samengevat²⁸. Dat mechanisme werd gedefinieerd als een mogelijk problematisch gevolg van een principiële selectiviteit in het politieoptreden, dat voortvloeit uit bepaalde combinaties van de organisatorische opties en de

²⁸ Positioneringen die werden samengevat in punt 2.1.2.2.

houdingen die de politiemensen volgens de situatie aannemen. De selectiviteit van die politiemensen, met name de keuze om al dan niet in te grijpen, wordt grotendeels beperkt door dezelfde organisatorische keuzes.

De politionele selectiviteit blijft grotendeels onveranderd in de keuze van de interventiemethodes, in het bijzonder van de houdingen die hij kan aannemen. Houdingen die bepaalde vaardigheden (al dan niet) mobiliseren en/of bevorderen, naargelang ze beschikbaar of afwezig zijn en al dan niet gewaardeerd worden (met name wegens een perceptie van organisatorische onrechtvaardigheid, die de zin die de politiemensen aan hun werk geven, beïnvloedt). Die vaardigheden (*knowhow* en sociale vaardigheden) kunnen op hun beurt een remmende en/of afradende werking hebben op dat mechanisme, het (onbedoeld) bevorderen of het gewoonweg de vrije loop laten, wat neerkomt op vormen van profilering (bewuste selectiviteit) in de concrete gevolgen voor de betrokken bevolkingsgroepen (en aldus vormen van procedurele onrechtvaardigheid worden, ongeacht of ze enkel als dusdanig worden ervaren of daadwerkelijk bewezen zijn).

We hebben drie houdingen aan het licht gebracht die zowel de relatie van de politieagent tot de interventie weerspiegelen als de zin die hij geeft aan het werk dat van hem wordt gevraagd. De eerste houding wordt gedefinieerd in relatie tot de wijk waarvoor hij zich verantwoordelijk acht. Hij werkt voor het welzijn van de inwoners. Men kan zeggen dat zijn optreden zal worden ingegeven door een beschermingsdoelstelling. Daaruit volgt dat de politieagent, tijdens de interventies waarin hij die houding aanneemt, relationele vaardigheden gebruikt die gekenmerkt worden door het nemen van tijd, discussiëren en doorgeven aan andere buurtdiensten. Als hij dan verdenkingen koestert tegen personen die niet op hun plaats zijn, die van buiten de wijk komen, zal zijn terreinkennis de problematische gevolgen van het geïdentificeerde mechanisme afremmen.

De tweede houding, de “veroveraar”, komt tot uiting in de interacties van de politiemensen met als doel de openbare orde te herstellen. De openbare orde dient in de eerste plaats te worden hersteld, want de wijk moet worden zoals ze voorheen was, gezien de (publieke en zeer stedelijke) ruimtes waar ze moeten ingrijpen, beschouwd worden als diametraal, het tegenovergestelde van hun idee van openbare orde. Ze moeten die ruimten dus veroveren of heroveren. Wat de *knowhow* en de sociale vaardigheden betreft, herdefinieert de politieagent de vragen van de burgers en zelfs van de politie in het licht van die doelstelling. Om de doelstelling te halen, moet iedereen zijn bevelen volgen, doen wat van hem gevraagd wordt, namelijk de ruimte “ontruimen”, opdat de orde terugkeert. De vaardigheden die met dergelijke doelstellingen geassocieerd worden, worden zeer weinig gekenmerkt door onderhandelingsbereidheid, maar veeleer door assertiviteit in de confrontatie met de bevolkingsgroepen die de openbare orde verstoren. De impact van een dergelijke houding op het problematisch mechanisme is dubbel. Naargelang het idee van openbare orde kan die houding de problematische gevolgen van het geïdentificeerde mechanisme afremmen of versterken. De gevolgen kunnen versterkt worden wanneer de politieagent tevens van mening

is dat de ene of andere bevolkingsgroep meer “wanorde” veroorzaakt dan de andere, maar die houding is niet enkel een louter gevolg van een vraag die stigmatiserend kan zijn.

Op dit niveau vinden we het zeer problematische karakter van de derde houding – de procedurele houding – die de politiemensen kunnen aannemen. Die houding wordt gekenmerkt door het feit dat de politiemensen zich terugtrekken uit de bevolking, maar ook door de zin die ze aan hun interventie en zelfs aan hun beroep geven. Met deze houding geven de politiemensen blijk van een gebrek aan begrip en zelfs van een zeker onvermogen. Dat betekent niet dat ze niets zullen doen. Zij zullen de procedures zoveel mogelijk naar de letter volgen en doen “wat men vraagt”. Een dergelijke houding remt het problematisch mechanisme helemaal niet af, maar versterkt het per definitie, in zoverre het optreden van de politieagent wordt gereduceerd tot een schakel in de interventie, die zich beperkt tot het mechanisch behandelen van de vragen, wat zoveel betekent als het mechanisch overbrengen van de al dan niet problematische inhoud van de selectiviteit die hem in actie doet schieten. Met andere woorden, de problematische vragen worden mechanisch afgehandeld en houden uiteraard een mechanisme in stand dat daardoor alleen maar beter zal verlopen: de vragen (en procedures) zullen gevolgd worden zonder rekening te houden met de context. De procedurele houding is in dat opzicht de meest problematische. De politiemensen reageren op mechanische wijze op het mechanisme en dat versterkt enkel de problematische gevolgen van het viseren van bepaalde bevolkingsgroepen en verslechtert de relaties ermee.

4.2 Een stappenplan met voorafgaande voorwaarden

Het identificeren van dit mechanisme was niet de enige doelstelling van dit actieonderzoek. Het ontwikkelen en testen van mogelijke antwoorden was het hoofddoel van de actiefase van dit project. Verschillende elementen van de ontwikkelde actie kunnen belicht worden. Sommige elementen zijn van essentieel belang, maar kunnen de veralgemening ervan beperken wegens de omstandigheden van het actieonderzoek zelf, of omdat het noodzakelijke voorwaarden zijn waarmee men rekening moet houden wanneer men zich wenst te beschermen tegen het problematische karakter van het mechanisme dat aan het licht werd gebracht.

We herinneren eerst aan onze keuze om te focussen op de interventiebrigades. Hoewel die ontegensprekelijk de kern vormen van de problematiek die het actieonderzoek verantwoordt, wat door de gedeelde diagnose is bevestigd, en een essentieel onderdeel van de lokale politiediensten vormen, is het niet mogelijk om onze conclusies eenvoudigweg uit te breiden tot andere beroepen of functies bij de politie, aangezien ze er niet alle kenmerken mee delen. Dat is bijvoorbeeld het geval voor de brigades van het type “anti-banditisme”, die over het algemeen over doeltreffendere middelen beschikken, waarvan het optreden veel minder wordt bepaald door de opdrachten en de urgentie en waarvan de leden specifieke tests moeten afleggen of specifieke opleidingen moeten volgen. Die elementen maken dat de vaststellingen van de gedeelde diagnose die ons ertoe gebracht hebben de intervisiebijeenkomsten te organiseren, niet helemaal dezelfde zijn, waarbij evenwel de mogelijkheid niet wordt

uitgesloten dat soortgelijke vaststellingen en mechanismen relevant kunnen zijn, op voorwaarde dat ze aangepast worden aan hun specifieke professionele en organisatorische omstandigheden.

Ook meer conjuncturele omstandigheden hebben de waarnemingen en de opzet van de actie beïnvloed. We kunnen enerzijds verwijzen naar het feit dat er zich in de politiezone al meer dan drie jaar geen gewelddadige fenomenen hebben voorgedaan en anderzijds naar de investeringscontext na de terroristische aanslagen in Parijs en vervolgens in Brussel, die geleid heeft tot de uitvoering van het "kanaalplan", dat onder meer heeft bijgedragen tot de aanwerving van nieuwe politiemensen, maar vooral tot de uitbreiding van een oud fenomeen: de toewijzing van een groot aantal nieuwe politiemensen aan de Brusselse politiezones, die daar niet noodzakelijk voor gekozen hebben. Sommigen onder hen proberen, zodra ze aangekomen zijn, te worden overgeplaatst naar een politiezone dicht bij huis. Eenvoudig gezegd, het personeelsverloop was zeer groot in de brigades die tijdens het project werden begeleid.

Tot slot, en misschien vooral, werd het onderzoek uitgevoerd in samenwerking met een enkele politiezone die een unieke achtergrond heeft. Het is dan ook niet mogelijk conclusies te trekken en ze zeker niet te veralgemenen zonder te herinneren aan wat men "voorafgaande voorwaarden" kan noemen, die het experiment en de mogelijke veralgemening ervan beïnvloeden en in dezelfde zin voorafgaande voorwaarden zijn om een buurtpolitie op te richten (Van Den Broeck & Eliaerts, 1994, pp. 165-176).

4.2.1 Institutionele context en voorafgaande voorwaarden

Om de mogelijke bijdragen van ons onderzoek tot de praktijken van andere politiekorpsen te bespreken, is het immers bijzonder belangrijk om de aandacht te vestigen op de initiatieven van de politiezone die centraal staat in ons project, want dat zijn volgens ons belangrijke factoren en zelfs voorwaarden voor het slagen van een dergelijke actie.

In het kader van dit project wensten we niet alleen een bredere invalshoek dan die van de louter etnische profilering te gebruiken, maar we moesten in de context van het onderzoek ook rekening houden met het feit dat de directie van PolBruNo vanaf de oprichting van de politiezone een beleid ter bevordering van diversiteit voert, dat er vooral op gericht is verschillende vormen van profilering, in het bijzondere etnische profilering, te voorkomen. Er zij opgemerkt dat profilering in die zin een connotatie van een wilsuiting heeft en kan voortvloeien uit een beleid en/of beroepscultuur dat op zijn beloop wordt gelaten. Daarbij zijn veel maatregelen genomen die onmiskenbaar een impact hebben gehad op de individuele vormen van etnische profilering die van de patrouillerende politiemensen kunnen uitgaan, of dat nu uiteindelijk te wijten is aan een evolutie van de lokale beroepscultuur of aan de vrees voor negatieve gevolgen indien dergelijke houdingen worden ontdekt door de directie. Het project heeft aangetoond dat vormen van problematische selectiviteit, in dit geval niet enkel onopzettelijke maar ook grotendeels onopgemerkte vormen, kunnen ontsnappen aan de beste

voornemens en het beste beleid van de directie. Zodoende beschikt ze nu, zowel via de analyse als via de uitgevoerde actie, over nieuwe middelen om haar reeks initiatieven op het gebied van problematische praktijken en mechanismen van politiselectiviteit in het algemeen en (etnische of andere) profilering in het bijzonder aan te vullen.

Wat betreft de initiatieven die in zekere zin een voorafgaande vereiste zijn en waarvan het belang werd vastgesteld in ons onderzoek, is het belangrijk om dat weer te geven in een reflectie over de mogelijkheden om het project te veralgemenen. Een werk van het *Open Society Justice Initiative* bevat een synthese van ongeveer 100 Europese initiatieven die het probleem van etnische profilering bij de politie aanpakken, waaronder initiatieven van PolBruNo (Neild, Bridges, & Open Society Justice Initiative, 2012). Het onderwerp van het werk is weliswaar beperkter dan ons rapport, maar de reflectie die erin wordt ontwikkeld, stelt ons in staat om het spectrum van de verschillende soorten initiatieven te schetsen. Het werk verwijst naar de benadering van de problematische vormen van selectiviteit waarbij ons project diende aan te sluiten, en pleit voor een holistische aanpak om het probleem van de etnische profilering terug te dringen. De auteurs benadrukken aldus dat veel van die initiatieven niet alleen de discriminerende praktijken terugdringen, maar ook de kwaliteit en de algemene efficiëntie van de politie verhogen (Neild et al., 2012, p. 15). In een holistische aanpak versterkt elke etappe immers de andere en wordt een coherente boodschap naar zowel de politiemensen als naar de burgers gestuurd.

De structurering van de belangrijke elementen van een dergelijke holistische aanpak leent zich zeer goed voor de presentatie van de voorafgaande voorwaarden die in verschillende mate aanwezig zijn in PolBruNo. Als ze in de vorm van acties worden gegoten, gaat het erom: (1) de juridische normen en de operationele en institutionele praktijken te onderzoeken; (2) systemen voor controle op de praktijken op te zetten; (3) de vaardigheden en het vermogen van de politiemensen om zonder profilering te werken te versterken; (4) bij de aanwerving van politiemensen toe te zien op diversiteit; (5) samen te werken met de verschillende bevolkingsgroepen om de lokale problemen te bepalen en aan te pakken en met alle burgers een vertrouwensband op te bouwen. Die benaderingen hebben een dubbel effect: een hogere efficiëntie van de politie en betere contacten tussen de politie en de bevolkingsgroepen (Neild et al., 2012, p. 30).

Ten eerste bestaat er in België geen specifieke norm wat betreft de juridische normen en de operationele en institutionele praktijken. De beginselen van gelijkheid die zijn vastgelegd in de Grondwet, maar meer in het bijzonder in de wet op het politieambt, bepalen echter dat “bij het vervullen van hun opdrachten van bestuurlijke of gerechtelijke politie, de politiediensten waken over de naleving en bijdragen tot de bescherming van de individuele rechten en vrijheden, evenals tot de democratische ontwikkeling van de maatschappij. Om hun opdrachten te vervullen, gebruiken zij slechts dwangmiddelen onder de voorwaarden die door

de wet worden bepaald”²⁹. Dit verbod wordt verder toegelicht in de omzendbrief van 2 februari 1993 betreffende de wet van 5 augustus 1992 op het politieambt³⁰.

Binnen PolBruNo hecht de directie, naast dit wettelijk kader, bijzonder veel belang aan de principes die geassocieerd worden met de buurtpolitie³¹. Sinds de oprichting ervan heeft de directie bijzondere aandacht besteed aan diversiteitskwesties, waaronder aandacht voor etnische profilering. In dat opzicht is dit actieonderzoek slechts een nieuwe getuigenis van het belang dat de directie van de politiezone aan die kwestie hecht.

Ten tweede lijken de politiemensen van de politiezone er zich van bewust te zijn dat de dienst Interne Zaken zeer actief is en dat de controle op hun beslissingen om een persoon te controleren waarschijnlijk zeer reële gevolgen kan hebben³². Naast de follow-up van de klachten die via Comité P binnenkomen, kan de bevolking rechtstreeks contact opnemen met de dienst Interne Zaken.

De beslissingen van de politiemensen van de interventiebrigade om de identiteit van een persoon te controleren, worden eveneens in de politiezone geregistreerd. Aangezien de politiemensen niet over een draagbare toegang tot de databanken beschikken, moeten ze contact opnemen met de dispatching om de controle uit te voeren. In de dispatching wordt bij elke controle op initiatief van de politieagent een opdrachtformulier voor de brigade opgemaakt. Daarbij zal de dispatcher vragen om heel kort de context te schetsen. Er is weliswaar geen expliciete controle op een onrechtmatige controle, maar er blijft een spoor van de controle en er moet een reden voor de controle worden gegeven aan de collega van de dispatching die de controle daadwerkelijk uitvoert. De strategische analisten van de politiezone kunnen dus toegang krijgen tot die gegevens om een analyse te maken van de tijden, plaatsen, (beknopte) redenen en zelfs van de gecontroleerde personen.

Ten derde zijn er inspanningen geleverd op het vlak van diversiteit, die ook tot gevolg kunnen hebben dat de vaardigheden en het vermogen van de politiemensen om zonder profilering te werken, worden versterkt. Zo worden er tweejaarlijkse opleidingscycli georganiseerd rond diversiteit in haar verschillende aspecten. De politiemensen kunnen tijdens hun diensturen deelnemen aan die opleidingen. De inhoud is divers, wordt benaderd vanuit de sociologische en de godsdienstwetenschappen en omvat bijscholing op het vlak van wetgeving en informatie over de aanpak van bepaalde aangelegenheden door het parket. Het netwerk Bruno@ttitudes

²⁹ Art. 1 van de wet van 5 augustus 1992 op het politieambt, *Belgisch Staatsblad* van 22 december 1992.

³⁰ Voor een vollediger analyse van het wettelijke kader in België, zie Liga voor Mensenrechten. “Contrôler et Punir? Etude Exploratoire Sur Le Profilage Ethnique Dans Les Contrôles de Police: Paroles de Cibles.” Brussel: Liga voor Mensenrechten 2016.

³¹ De meest voor de hand liggende gevolgen van deze verwijzing naar de buurtpolitie komen tot uiting in de organisatie van de zone: decentralisatie van de beslissingscentra, decentralisatie van de middelen, (relatieve) despecialisatie via de wijkteams, de herwaarderding van de wijkinspecteurs, enquêtes bij de bevolking, enzovoort.

³² De politiemensen van PolBruNo kunnen bovendien gecontroleerd worden door Comité P, een instelling die in het boek wordt vermeld wegens haar onafhankelijke controle en haar uitgebreide onderzoeksmiddelen, alsook de mogelijkheid om rechtstreeks ingeschakeld te worden door de bevolking of om uit eigen beweging een onderzoek in te stellen. In de praktijk worden de bij Comité P ingediende klachten doorgestuurd naar de dienst Interne Controle van de betrokken politiezone. Na onderzoek beslist Comité P welk gevolg aan de klacht dient te worden gegeven.

promoot met verschillende initiatieven eveneens het idee dat diversiteit een rijkdom is. Het netwerk heeft een zeer goede reputatie bij vele politiemensen van de politiezone. Ze waarderen in het bijzonder dat het netwerk bestaat uit collega's die tegelijk nuttige en aangename activiteiten aanbieden (bijvoorbeeld in de vorm van shows of films).

Laten we er even aan herinneren dat dit project precies voortvloeit uit een opleidingstraject van meerdere dagen over etnische profilering, dat vooral bestemd was voor de hoofdinspecteurs van de politiezone. Het opleidingstraject omvatte zowel wetenschappelijke analyses van het fenomeen als de gevolgen ervan voor de doelgroepen, gevolgd door reflecties over de wijze waarop de politiemensen hun praktijken concreet kunnen aanpassen.

Ten vierde, en het gaat hier om de meest zichtbare en vroegste inspanningen van de politiezone, heeft de directie van PolBruNo bij de aanwervingsprocedures aandacht voor de diversiteit van haar personeelsleden, van wie ze hoopt dat ze een weerspiegeling zullen zijn van de bevolking waarvoor ze verantwoordelijk zijn. Het is ook de bedoeling om de culturele kennis van de politiemensen beter af te stemmen op de realiteit van de bevolkingsgroepen van de verschillende wijken en zoveel mogelijk te kunnen rekenen op politiemensen die verschillende talen beheersen. Er zijn voortdurend inspanningen geleverd om ervoor te zorgen dat het personeel mannelijk noch blank is. De resultaten daarvan zijn dagelijks zichtbaar in de zone. Maar de aanwerving van politiemensen van verschillende afkomst, hoe noodzakelijk ook, is niet voldoende. Het is trouwens niet redelijk om van die politiemensen te verlangen dat ze een politiecultuur veranderen (Smeets & Tange, 2015), te meer omdat ze zich integreren in de politiecultuur en tijdens de uitvoering van hun opdrachten in de eerste plaats politiemensen worden (Gauthier, 2015). Toch kan die diversiteit op zijn minst bijdragen tot het imago van een politie die dichterbij staat bij de socioculturele realiteit waarin ze optreedt.

Tot slot betreft het vijfde aspect van een holistisch systeem, zoals dat voorgesteld wordt door de *Open Society*, het aanknopen van relaties met de verschillende bevolkingsgroepen om de lokale problemen te detecteren en aan te pakken en om een vertrouwensband met alle burgers op te bouwen. PolBruNo wordt door Neild en zijn collega's (Neild et al., 2012) als een interessant voorbeeld genoemd, met name omdat de wijkagenten in een kleine wijk van enkele straten werken. Van hen wordt dus verwacht dat ze de behoeften, problemen en bekommernissen van de wijk kennen. Een andere vorm van contact tussen de politie en de bevolking wordt tot stand gebracht via het MEGA-project (Mon Engagement pour Garantir l'Avenir/ Mijn engagement voor de toekomst). Het is een project in 52 zesde leerjaar klassen van het basisonderwijs om persoonlijke contacten met de jongeren en de moeilijk te bereiken bevolkingsgroepen tot stand te brengen. De geïnterviewde politiemensen die eraan deelnemen, zijn voornamelijk wijk- en interventiepolitiemensen die al meer dan tien jaar in de politiezone werken. We vermelden ook de aanwezigheid van overlegassistenten, die kunnen worden aangesproken door de bevolking wanneer ze bepaalde problemen wenst te melden, en die projecten opzetten met politiemensen van verschillende diensten om samen te reageren op de gemelde problemen.

Alle inspanningen die in de politiezone op het vlak van diversiteit zijn geleverd, vormen uiteindelijk niet enkel de voorafgaande voorwaarden van de vaststellingen waarop de analyse de aandacht vestigt, maar ook die van de actie, die beide samen met de actoren van de politiezone worden uitgevoerd. Als een andere politiezone in het kader van een veralgemening overweegt om een soortgelijke actie uit te voeren, is het belangrijk om rekening te houden met die voorafgaande voorwaarden. De politiezone moet bereid zijn om te werken met de bevolkingsgroepen in al hun diversiteit en die bereidheid integreren in haar identiteit en er zich bewust van zijn dat zulks een constante inspanning vereist en, meestal, openheid voor andere perspectieven en standpunten. In dat opzicht is de openheid voor onderzoekers in feite slechts een uiting van die houding van algemene openheid.

4.2.2 Een stappenplan

Nadat dergelijke voorafgaande voorwaarden in herinnering zijn gebracht, onderstreept ons project uiteraard ook de beperkingen ervan en het belang om de selectiviteit te onderzoeken (en ook aan te pakken) vanuit een ander perspectief, namelijk door rekening te houden met de reële processen in de organisatie én met de professionele houdingen van de patrouillerende politiemensen.

Uit de uitgevoerde analyse en het actie-experiment binnen PolBruNo komen twee centrale elementen naar voren die veralgemeend dienen te worden. Het eerste element betreft de gevolgen van de analyse (en van de actie om een antwoord te geven op de problemen die de analyse aan het licht heeft gebracht) voor de directie van de politiezone. Het tweede element betreft meer bepaald de modaliteiten en ambities van de intervisie als experimentele actie met de patrouillerende politiemensen.

We beginnen met de gevolgen voor de organisatie van de verduidelijking van het problematische mechanisme van de selectiviteit. Die verduidelijking is onmiskenbaar een taak die de directie resoluut moet aanpakken, met name de averechtse gevolgen van het feit dat voorrang wordt gegeven aan de vragen en tevredenheid van de burgers. Het is zeker geen verrassing dat de eisen van de burgers het werk van de patrouillerende politiemensen kunnen verzwaren. Een dergelijke druk, die versterkt wordt door een managementfilosofie die tevredenheid van de klant (de klager) hoog in het vaandel voert, druist grotendeels in tegen een professionele traditie van wantrouwen (niet noodzakelijk van argwaan) jegens de klager. Wat ons onderzoek meer fundamenteel tracht aan te tonen, is dat als men de politieagent, maar ook de hele organisatie, niet langer de tijd gunt om de gegrondheid van een vraag te beoordelen, een geheel van processen (die zijn opgezet om verschillende redenen, die elk op zich als terecht worden beschouwd) ertoe leidt dat het idee dat de politie als taak heeft die vragen te analyseren en erop te reageren, bijvoorbeeld in het licht van het begrip ‘openbare orde’, afgedaan heeft. Een dergelijke situatie werkt een visie op het politiewerk in de hand die de kijk van politiemensen op de aard en de zin van hun werk (“ten dienste van de bevolking”, “de politiemensen als mensen van bij ons”) nog meer beperkt en, niet zonder paradox, de

relatie tussen de politie en de bevolkingsgroepen, althans met sommige, dan ook niet verbeterd. Dat geldt in het bijzonder voor de bevolkingsgroepen die minder bereid zijn op de voorgrond te treden en bij de politie te klagen over andere mensen. De moeilijk te bereiken gemeenschappen (*hard-to-reach* communities) of de bevolkingsgroepen die minder gehoor vinden (*hard-to-hear*) zullen minder vaak een beroep doen op de politie om eventuele problemen met anderen op te lossen (Neild et al., 2012, p. 163). Als de vragen die uitgaan van personen uit bevolkingsgroepen die vlot contact leggen met de politie, gedeeltelijk worden ingegeven door stereotypen en racistische overwegingen, wordt het idee zelf van een politiedienst die ten dienste van de hele bevolking staat, in de praktijk afgezwakt.

De intervisie is een element dat niet alleen heeft bijgedragen tot deze analyse (de reflectiepistes voor de directie), maar ook een mogelijkheid heeft geboden om de professionele middelen binnen de politiezone te versterken, in het bijzonder in het licht van het vastgestelde problematische mechanisme van selectiviteit. Intervisie is tevens het tweede element dat dient te worden ingevoerd in de andere politiekorpsen (op voorwaarde dat de voornoemde omstandigheden aanwezig zijn of de voorafgaande voorwaarden vervuld zijn). Het doel van intervisie is het beroep van patrouillerende politieagent te herwaarderen, de ontwikkeling van zijn vaardigheden te erkennen en te ondersteunen door rekening te houden met de beroepsrealiteit. Intervisie bevordert een perspectief waarin de politieorganisatie meer interesse toont voor de verschillende aspecten van de interventie, met inbegrip van de aspecten die veeleer onder de administratieve politie vallen en meer in het algemeen onder de handhaving van de openbare orde. Een perspectief waarbij men niet vreest dat er vragen worden gesteld over de zin en het doel van dit basispolitiewerk. De intervisiebijeenkomsten kunnen een echte hefboom zijn om praktijken die aangepast zijn aan een bepaalde context, te bevorderen en te herwaarderen. Daartoe is het instrument gebaseerd op het reflectievermogen van de politiemensen, ongeacht de waardering van hun functie en taken en in het bijzonder van de instrumenten die daarbij worden gebruikt.

Het reflectievermogen heeft een dubbel positief effect: enerzijds bevordert het niet alleen de selectiviteitspraktijken van de politie op basis van gelijkheid, maar ook de communicatie met de burgers met als doel de redenen en procedures van het politiewerk beter uit te leggen, zodat de bevolkingsgroepen die met de politie te maken krijgen beter kunnen begrijpen wat er gebeurt. Anderzijds komt het reflectievermogen de politieorganisatie ten goede, want de directie krijgt een bredere kijk op het management van de verschillende beroepen en op het beheer van de processen die zich in de organisatie voltrekken. Bij processen die eventueel ongewenste selectiviteitseffecten hebben, kan de directie dan de nodige vragen stellen en de wenselijke aanpassingen doorvoeren. De intervisiebijeenkomsten hebben de reflecties van de patrouillerende politiemensen gestructureerd en geleidelijk aan de oppervlakte gebracht. Daarbij worden niet alleen de problemen waarmee al die politiemensen geconfronteerd worden, maar ook de kennis en de sociale vaardigheden van sommige leden van de interventiebrigade, erkend en uitgewisseld, wat op zich al een vorm van herwaardering van het beroep is.

Intervisie is uiteindelijk een vorm van permanente opleiding tussen collega's die binnen de politiezone dient te worden uitgebreid en in andere politiediensten dient te worden gepromoot. Intervisie bevordert het reflectievermogen van de politiemensen en stelt hen in staat hun eigen praktijken kritisch onder de loep te nemen, de goede praktijken die ze hanteren te delen met hun collega's, en hun analyses van opkomende fenomenen en van de mechanismen die ter discussie gesteld moeten worden, door te geven aan de directie. Een essentiële factor bij de intervisiebijeenkomsten is het bespreken van concrete, reële gevallen, die de personen rond de tafel onlangs hebben meegemaakt. Dat vergt tijd. Om een kader te creëren dat buiten de normale werkzaamheden ligt, om vrijgesteld te zijn van dringende oproepen en om het werk grondig, maar op een gemoedelijke manier te kunnen uitvoeren, moet men "tijd mogen verspillen" om zich te ontspannen, bijvoorbeeld door taarten aan te snijden en koffie te zetten. Een andere belangrijke factor is dat het proces wordt begeleid door een persoon die de richting kan aangeven, namelijk – in het kader van ons project – bijzondere aandacht blijven besteden aan de relaties tussen de politiemensen en de bevolkingsgroepen. Om de interviews te ondersteunen kan een zekere kennis van de reële omstandigheden van de interventie een troef vormen (in het kader van het actieonderzoek hebben de waarnemingen die kennisopbouw uiteraard in grote mate vergemakkelijkt), maar er zijn ook voordelen verbonden aan het feit dat de begeleider van buiten de politie komt om de besproken praktijken dan ook "op een naïeve manier" ter discussie te kunnen stellen. In ieder geval heeft de "kennis" van de stad en van de interacties binnen de stad duidelijk een zekere geloofwaardigheid bij de politiemensen versterkt wanneer er sprake is van de uitwisselingen tussen politie en bevolking. Kortom, we kunnen ons zelfs voorstellen dat de facilitator een gewone burger is. Maar die externe positie heeft niet enkel voordelen. Het lijkt ons zelfs onmogelijk dat we voldoende vertrouwen en vooral het nodige inzicht in de besproken situaties zouden hebben gekregen als we de patrouilles niet op het terrein hadden vergezeld.

De waarnemingen, met inbegrip van de eerste waarnemingen die niet beperkt waren tot de interventiediensten, hebben het mogelijk gemaakt om de intervisiebijeenkomsten te begeleiden en voor te stellen welke interventies in aanmerking kwamen voor bespreking. Idealiter zou een begeleider bovendien in staat moeten zijn om standpunten te analyseren en samen te vatten, alsook voorstellen en analyses te formuleren die kunnen worden doorgegeven aan het middenkader en de directie.

Onder die voorwaarden kunnen intervisiebijeenkomsten een waardevol instrument zijn voor het bepalen van de doelstellingen van het politieoptreden die bijvoorbeeld geassocieerd worden met de garantie van procedurele rechtvaardigheid, en van de manieren waarop de politiemensen hun werk uitvoeren, die op hun beurt geassocieerd worden met de garantie van organisatorische rechtvaardigheid.

Bibliografie

- Amnesty International. (2018). *"Je weet nooit met mensen zoals jij". Politiebeleid ter preventie van etnisch profileren in België.* / www.amnesty-international.be / 'On ne sait jamais, avec des gens comme vous'. *Politiques policières de prévention du profilage ethnique en Belgique*. Published on the Amnesty International website: https://www.amnesty-international.be/sites/default/files/bijlagen/amn_rapport_etnisch_profileren_web_ok_0.pdf,
https://www.amnesty.be/IMG/pdf/amn_rapport_profilage_ethnique__web_ok.pdf
- Bednarz, N., Rinaudo, J.-L., & Roditi, É. (2015). La recherche collaborative. *Carrefours de l'éducation*, 39(1), 171–184.
- Beekman, Mariette, and Paul Gademan. (2018) "Aanpak Etnisch Profileren. Handelingskader Proactief Controleren En Leerpunten." In *Conferentie Etnisch Profileren*. Brussel: www.amnesty-international.be.
- Bittner, E. (2001). Florence Nightingale à la poursuite de Willie Sutton: Regard théorique sur la police. *Déviance et Société*, 25(3), 285–305.
- Boussard, V., Lorient, M., & Caroly, S. (2006). Catégorisation des usagers et rhétorique professionnelle. *Sociologie du Travail*, 48(2), 209–225.
<https://doi.org/10.1016/j.soctra.2006.04.006>
- Brodeur, J.-P. (2003). *Les visages de la police. Pratiques et perceptions*. Presses de l'Université de Montréal.
- Campenhoudt, L. van, Chaumont, J.-M., & Franssen, A. (2005). *La méthode d'analyse en groupe: Applications aux phénomènes sociaux*. Dunod.
- Coux, N., Pardo, C., & Arranz, J.-M. (2015). Une méthode de diagnostic partagé de territoire, des implicites. Editions Quæ. <http://www.cairn.info/partenariats-pour-le-developpement-territorial--9782759224081-page-87.htm>
- De Man, C. (2015). *Interactions entre policiers et population dans l'espace public: Des ajustements du cadre de l'expérience policière aux routines d'interactions ordinaires* [Thèse de doctorat]. Université Libre de Bruxelles.
- Devresse, M.-S., & Hubert, H. O. (2008). Jeunes et espace public. In M. Easton, C. Tange, & P. Ponsaers (Red.), *Out of the box. Een boek om te kleuren en te denken over interculturaliteit en politie: Diversiteit in diversiteit / Un livre pour colorier et penser sur l'interculturalité et la police: Diversité dans la diversité*. (pp. 122–134). Uitgeverij Politeia nv.
- Ericson, R. V. (1991). *Reproducing order: A study of police patrol work* (2nd Revised ed. edition). Univ. of Toronto Press.
- Fielding, N. (1988). *Joining forces: Police training, socialization, and occupational competence*. London ; New York : Routledge. <https://trove.nla.gov.au/version/15772977>

- Frimousse, S., Peretti, J.-M., & Swalhi, A. (2008). La diversité des formes de performance au travail: Le rôle de la justice organisationnelle. *Management Avenir*, n° 18(4), 117–132.
- Gauthier, J. (2010). Esquisse du pouvoir policier discriminant. *Déviance et Société*, 34(2), 267–278. <https://doi.org/10.3917/ds.342.0267>
- Gauthier, J. (2015). Origines contrôlées Police et minorités en France et en Allemagne. *Sociétés contemporaines*, 97, 101–127.
- Gauthier, J., & Jobard, F. (2018). Introduction. Légitimités policières, approches comparées. In *Police: Questions sensibles* (pp. 5–20). Puf.
- Greenberg, J. (1987). A taxonomy of organizational justice theories. *The Academy of Management Review*, 12(1), 9–22. <https://doi.org/10.2307/257990>
- Guillain, C., & Cartuyvels, Y. (2015). Les sanctions administratives communales en Belgique: Sources et principes d'un contrôle social renforcé. *Les dossiers de la Revue de droit pénal et de criminologie*, 23, 1–20.
- Hendrickx, T., Smeets, S., Strebelle, C., & Tange, C. (2000). La police de proximité en Belgique. Bilan des connaissances [Rapport final].
- Hough, M., Jackson, J., Bradford, B., Myhill, A., & Quinton, P. (2010). Procedural Justice, Trust, and Institutional Legitimacy. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 4(3), 203–210. <https://doi.org/10.1093/police/paq027>
- Hulsman, L. (1981). Une perspective abolitionniste du système de justice pénale et un schéma d'approche des situations problématiques. In C. Debuyst & F. Tulkens, *Dangerosité et justice pénale. Ambiguïté d'une pratique* (pp. 7–16). Masson. Médecine & Hygiène.
- Hulsman, L. (1986). Critical criminology and the concept of crime. *Contemporary Crises*, 10(1), 63–80. <https://doi.org/10.1007/BF00728496>
- Jackson, J., & Sunshine, J. (2007). Public Confidence in Policing A Neo-Durkheimian Perspective. *The British Journal of Criminology*, 47(2), 214–233. <https://doi.org/10.1093/bjc/azl031>
- Kane, R. J., & Reisig, M. D. (Red.). (2014). *The Oxford Handbook of Police and Policing*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199843886.001.0001>
- La Ligue des Droits de l'Homme. (2016). Contrôler et punir? Etude exploratoire sur le profilage ethnique dans les contrôles de police: Paroles de cibles (p. 68). La Ligue des Droits de l'Homme.
- Lippmann, E. D. (2013). *Intervision. Kollegiales Coaching professionell gestalten* (3. Auflage). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-30060-8_3
- Loftus, B. (2010). Police occupational culture: Classic themes, altered times. *Policing and Society*, 20(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/10439460903281547>
- Manning, P. K. (2008). *The Technology of Policing. Crime Mapping, Information Technology, and the Rationality of Crime Control*. (Livres). New York University Press; INCC/NICC Bib.

- Marshall, D., & Etcheverry, J.-M. (2010). L'intervision ou comment améliorer la pratique des magistrats. *Les Cahiers de la Justice*, 2(2), 129–136.
- Meares, T. (2013). The Good Cop: Knowing the Difference Between Lawful or Effective Policing and Rightful Policing -- And Why It Matters. Faculty Scholarship Series. http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/4661
- Molines, M., & Fall, A. (2017). Le rôle médiateur de l'engagement au travail dans la relation entre la justice organisationnelle et les comportements de citoyenneté: Le cas de la police française. *Relations industrielles*, 71(4), 660–689. <https://doi.org/10.7202/1038527ar>
- Monjardet, D. (1996). *Ce que fait la police: Sociologie de la force publique*. La Découverte.
- Monjardet, D. (2008). *Notes inédites sur les choses policières, 1999-2006*. La Découverte.
- Neild, R., Bridges, L., & Open Society Justice Initiative. (2012). *Reducing ethnic profiling in the European Union: A handbook of good practices*. Open Society Foundations.
- Olivier de Sardan, J.-P. (2008). *La rigueur du qualitatif: Les contraintes empiriques de l'interprétation socio-anthropologique*. Academia-Bruylant.
- Penven, A. (2013). 6. L'observation sociale et le diagnostic partagé. *Trames*, 109–130.
- Quinton, P. (2019). Officer strategies for managing interactions during police stops. *Policing and Society*, 1–17. <https://doi.org/10.1080/10439463.2019.1606220>
- Radburn, M., & Stott, C. (2018). The social psychological processes of 'procedural justice': Concepts, critiques and opportunities. *Criminology & Criminal Justice*, 1–18. <https://doi.org/10.1177/1748895818780200>
- Reiner, R. (2000). *The Politics of the Police*. Oxford University Press.
- Roy, M., & Prévost, P. (2013). La recherche-action: Origines, caractéristiques et implications de son utilisation dans les sciences de la gestion. *Recherches Qualitatives*, 32(2), 129–151.
- Sanselme, F. (2007). L'instrumentalisation de la force publique: Ce que l'on demande à la police la nuit. *Socio-logos . Revue de l'association française de sociologie*, 2. <http://socio-logos.revues.org.ezproxy.ulb.ac.be/310>
- Schaefer, B. P., & Tewksbury, R. (2018). The Tellability of Police Use-of-force: How Police Tell Stories of Critical Incidents in Different Contexts. *The British Journal of Criminology*, 58(1), 37–53. <https://doi.org/10.1093/bjc/azx006>
- Smeets, S., & Strebelle, C. (2000). *La police de proximité en Belgique: Vers un nouveau modèle de gestion de l'ordre? (Livres)*. Bruylant; INCC/NICC Bib.
- Smeets, S., & Tange, C. (2015). "Colouring or Changing the Belgian Police?" About Faces and Ways of Policing. *European Journal of Policing Studies*, 2(4), 442–460.

- Sunshine, J., & Tyler, T. R. (2003). The Role of Procedural Justice and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing. *Law & Society Review*, 37, 513–319.
- Tange, C. (2000). La police de proximité. *Courrier hebdomadaire du CRISP*, 1691–1692, 1–63. <https://doi.org/10.3917/cris.1691.0001>
- Tyler, T. R., & Blader, S. L. (2003). The Group Engagement Model: Procedural Justice, Social Identity, and Cooperative Behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 349–361. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0704_07
- Tyler, T. R., & Wakslak, C. J. (2004). Profiling and Police Legitimacy: Procedural Justice, Attributions of Motives and Acceptance of Police Authority. *Criminology*, 42(2), 253–282. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2004.tb00520.x>
- Van Craen, M., & Skogan, W. G. (2015). Differences and similarities in the explanation of ethnic minority groups' trust in the police. *European Journal of Criminology*, 12(3), 300–323. <https://doi.org/10.1177/1477370814535375>
- Van Craen, M., & Skogan, W. G. (2017a). Achieving Fairness in Policing: The Link Between Internal and External Procedural Justice. *Police Quarterly*, 20(1), 3–23. <https://doi.org/10.1177/1098611116657818>
- Van Craen, M., & Skogan, W. G. (2017b). Officer Support for Use of Force Policy: The Role of Fair Supervision. *Criminal Justice and Behavior*, 44(6), 843–861. <https://doi.org/10.1177/0093854817696341>
- Van den Broeck, T., & Eliaerts, C. (role)aut. (1994). Community policing: Organisatieveranderingen naar de basispolitiezorg bij de gemeentepolitie. Brussel : Politeia. <http://lib.ugent.be/catalog/rug01:001377269>
- Van Gool, E. (2015). De GAS-procedure: Rechtsbescherming bij gemeentelijke administratieve sancties. (Livres). Editions Larcier.
- van Hulst, M. (2013). Storytelling at the Police Station: The Canteen Culture Revisited. *British Journal of Criminology*, 53(4), 624–642. <https://doi.org/10.1093/bjc/azt014>
- Vanden Broeck, T., & Eliaerts, C. (1994). Community policing: Organisatieveranderingen naar de basispolitiezorg bij de gemeentepolitie. Politeia. <http://lib.ugent.be/catalog/rug01:001377269>
- Vandenbroeck, T. (2012). Tides and Currents of Social Control. The Drift of Community Policing, a Belgian case... *Journal of police studies*, 25 Tides and currents in police theories(4), 207–224.
- Waddington, P. a. J. (1999). Police (canteen) sub-culture. An appreciation. *British Journal of Criminology*, 39(2), 287–309. <https://doi.org/10.1093/bjc/39.2.287>
- Worden, R. E., & McLean, S. J. (2017). *Mirage of police reform: Procedural justice and police legitimacy*. University of California Press.

Inhoudstafel

INLEIDING	5
1 EEN ACTIEONDERZOEK, EEN OP SAMENWERKING GEBASEERDE AANPAK.....	8
1.1 KADER	8
1.2 METHODE	9
2 VAN EEN ANALYSE VAN SELECTIVITEIT IN HET POLITIEOPTREDEN NAAR DE IDENTIFICATIE VAN EEN PROBLEMATISCH MECHANISME.....	14
2.1 TWEELEDIG PROCES VAN POSITIONELE SELECTIVITEIT	14
2.1.1 <i>Eerste selectieniveau: het voorwerp/onderwerp van interventie selecteren</i>	15
2.1.1.1 De klacht: een opgelegde selectie	16
2.1.1.2 De vele levens van een klacht: een georiënteerde selectie.....	16
2.1.1.3 Een selectie door een persoonlijk initiatief	18
2.1.2 <i>Tweede selectieniveau: de wijze van tussenkomen</i>	21
2.1.2.1 Een waaier aan polyforme <i>knowhow</i>	21
a. Het doorverwijzen van de situatie	22
b. Het analyseren van de situatie	23
c. Het bemiddelen in de situatie	24
d. Het beheersen van de situatie	28
2.1.2.2 <i>Soft skills</i> om een gesitueerde houding te selecteren	29
2.2 ONTSPORING DOOR EEN OVERGEOLIED ORGANISATORISCH MECHANISME.....	34
2.2.1 <i>Het raderwerk: politiemensen en de organisatie</i>	35
2.2.2 <i>De motor: de relatie tussen politie en bevolking</i>	40
2.2.3 <i>Een overdaad aan olie: het mechanisch afhandelen van klachten</i>	45
3 EEN ACTIE GERICHT OP INTERVENTIE-FUNCTIE	49
3.1 DE OPZET VAN DE ACTIE: DE <i>KNOWHOW</i> HERWAARDEREN EN BEPAALDE PRAKTIJKEN BEVORDEREN	49
3.1.1 <i>De ideeën uit de gedeelde diagnose</i>	50
3.1.2 <i>Intervisie als opleiding: de “taartvergaderingen”</i>	51
3.1.3 <i>Enkele elementen over de opzet</i>	54
3.2 WERKEN OP HET CONTACT TUSSEN POLITIE EN BEVOLKING	56
3.2.1 <i>Erkennen van basispolitiewerk met stevige werklust</i>	57
3.2.2 <i>Verduidelijken van de plaats en de rol van interventie</i>	58
3.2.3 <i>Cultiveren van de specifieke knowhow van interventie</i>	62
3.2.3.1 Kennis is key	62
3.2.3.2 Omkaderen via concrete situaties	66
4 VAN EEN ACTIEONDERZOEK NAAR HET OPSTELLEN VAN EEN STAPPENPLAN	67
4.1 HOUDINGEN EN VAARDIGHEDEN DIE HET PROBLEMATISCHE MECHANISME BEVORDEREN	67
4.2 EEN STAPPENPLAN MET VOORAFGAANDE VOORWAARDEN.....	69
4.2.1 <i>Institutionele context en voorafgaande voorwaarden</i>	70
4.2.2 <i>Een stappenplan</i>	74
BIBLIOGRAFIE.....	77
INHOUDSTAFEL	81

5 Actualisée en juillet 2020 – Geactualiseerd in juli 2020

- N°42c VAN PRAET, S., TANGE, C. (PROM.), *Identifying and tackling problematic or abusive forms of police selectivity. An action research on the problematic practices and/or mechanisms of police selectivity in the police district of Schaerbeek-Evere-St-Josse (PolBruNo)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, PolBruno, Bruxelles/Brussel, juillet/juli 2020, 74 p.
- N°42b VAN PRAET, S., TANGE, C. (PROM.), *Identificeren en aanpakken van problemen of misbruiken bij politieselectiviteit. Een actiononderzoek naar problematische praktijken en mechanismes van politieselectiviteit in de politiezone Schaarbeek-Evere-Sint-Joost-ten-Node (PolBruNo)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, PolBruno, Bruxelles/Brussel, juillet/juli 2020, 80 p.
- N°42a VAN PRAET, S., TANGE, C. (PROM.), *Identifier et affronter des problèmes et abus dans la sélectivité policière. Une recherche-action sur les pratiques et/ou mécanismes problématiques de sélectivité policière au sein de la zone de police schaarbeek-Evere-St-Josse (PolBruNo)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, PolBruno, Bruxelles/Brussel, juillet/juli 2020, 79 p.
- N°41 VANNESTE, C., *La politique criminelle en matière de violences conjugales : une évaluation des pratiques judiciaires et de leurs effets en termes de récidive*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai/Mei 2016, 131 p.
- VANNESTE, C., *Het strafrechtelijk beleid op het vlak van partnergeweld : een evaluatie van de rechtspraktijk en de gevolgen ervan inzake recidive*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai/Mei 2016, 135 p.
- N°40 MAHIEU, V., RAVIER, I., VANNESTE, C., *Vers une image chiffrée de la délinquance enregistrée des jeunes en Région de Bruxelles-Capitale.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Juin 2015, 154 p.

- N°39 BURSENS, D., TANGE, C., MAES, E., *Op zoek naar determinanten van de toepassing en de duur van de voorlopige hechtenis. A la recherche de déterminants du recours à la détention préventive et de sa durée.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Juni/juin 2015, 103 p.
- N°38 MINE, B., ROBERT, L., *Recidive na een rechterlijke beslissing. Nationale cijfers op basis van het Centraal Strafreregister. La récidive après une décision judiciaire. Des chiffres nationaux sur la base du Casier judiciaire central.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai 2015, 62 p.
- N°37 RAVIER, I., *l'évolution des signalements de mineurs pour faits qualifiés infraction : quelles pistes de compréhension ?*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai 2015, 56 p.
- N°36 JONCKHEERE, A., *Le rôle et l'organisation des greffiers d'instruction.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Septembre 2014, 76 p.
- N°35 MAHIEU, V., LEMONNE, A. (dir.), VANNESTE, C. (dir.), *Projet de recherche portant sur le développement d'un outil d'aide à la décision en matière de violences entre partenaires. Projet réalisé dans le cadre d'une collaboration avec l'équipe de l'Institut Thomas More Kempen.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Avril 2014, 99 p.
- N°34 DACHY, A., BOLIVAR, D., LEMONNE, A. (dir.), VANNESTE, C. (dir.), *Implementing a better response to victims' needs. Handbook accomplished in the framework of the project « Restorative justice, Urban Security and Social Inclusion : a new European approach » JUST/2010/JPEN/1601. Financed by CRIMINAL JUSTICE Programme EU 2008-2010*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, 2012, 103 p.
- N°33 MINE, B., ROBERT, L., JONCKHEERE, A. (dir.), MAES, E. (dir.), *Analyse des processus de travail de la Direction Gestion de la détention et des directions pénitentiaires locales dans le cadre de la formulation d'avis et de la prise de décisions en matière de modalités d'exécution des peines/Analyse van werkprocessen van de Directie Detentiebeheer en lokale gevangenisdirecties in het kader van de advies- en besluitvorming inzake bijzondere strafuitvoeringsmodaliteiten*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, février/februari 2013, 370 p.

- N°32b GILBERT, E., MAHIEU, V., GOEDSEELS, E. (PROM.), RAVIER, I. (PROM.), *Onderzoek naar de beslissingen van jeugdrechters/jeugdrechtbanken in MOF-zaken*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Onderzoeksrapport, Brussel, september 2012, 189 p.
- N°32a GILBERT, E., MAHIEU, V., GOEDSEELS, E. (DIR.), RAVIER, I. (DIR.), *Recherche relative aux décisions des juges/tribunaux de la jeunesse dans les affaires de faits qualifiés infractions*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Rapport final de recherche, Bruxelles, septembre 2012, 189 p.
- N°31 MAHIEU, V., VANDERSTRAETEN, B., LEMONNE, A. (dir.), *Evaluation du Forum national pour une politique en faveur des victimes/ Evaluatie van het Nationaal Forum voor Slachtofferbeleid. Rapport final/Eindrapport(bilingue)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Operationele Directie Criminologie/Direction Opérationnelle de Criminologie, Brussel/Bruxelles, février/februari 2012, 220 p + annexes.
- N°30 ADELAIRE K., REYNAERT J.-F., NISEN L., *Recherche relative au système de rémunération de l'aide juridique de deuxième ligne*, MINCKE C., SHOENAERS F. (dir.), Centre de recherche et d'interventions sociologiques de l'Université de Liège / Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, septembre 2012, 156 p + annexes.
- N°29 JEUNIAUX, P., RENARD, B. (dir.), *Les dépenses en matière d'expertises génétiques dans le système pénal belge, de 2000 à 2010*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Rapport final de recherche, Bruxelles, janvier 2012, 185 p.
- N°28 JONCKHEERE, A., *La (mise en) liberté sous conditions : usages et durée d'une mesure alternative à la détention préventive (2005-2009). Note de recherche dans le cadre de l'exploitation scientifique de SIPAR, la base de données des maisons de justice*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, février 2012, 12p.
- N°27 ROBERT, L., MAES, E. (dir.), *Wederopsluiting na vrijlating uit de gevangenis*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Brussel, 27 januari 2012, 151p. + bijl.
- N°26 DEVRESSE (dir.), M.-S., ROBERT, L., VANNESTE, C. (dir.), coll. HELLEMANS, A., *Onderzoek inzake de classificatie van en de vraag naar regimes binnen de strafinrichtingen/Recherche relative à la classification et à la question des régimes au sein des établissements pénitentiaires*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Operationele Directie Criminologie/Direction Opérationnelle de Criminologie, Brussel/Bruxelles, 2011, 276 p.
- N°25 MINE, B., VANNESTE, C. (dir.), *Recherche relative aux conditions de faisabilité d'une articulation des bases de données statistiques sous la forme d'un « Datawarehouse »*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, décembre 2011, 220 p.

- N°24b BURSENS, D., VANNESTE, C. (dir.), *La médiation pénale. Note de recherche dans le cadre de l'exploitation scientifique de SIPAR, la base de données des maisons de justice*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, mai 2011, 38 p.
- N°24a BURSENS, D., VANNESTE, C. (dir.), *Bemiddeling in strafzaken. Onderzoeksnota in het kader van de wetenschappelijke exploitatie van SIPAR, databank van de justitieuizen*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Brussel, mei 2011, 38 p.
- N°23 DE MAN, C., MAES, E. (dir.), MINE, B., VAN BRAKEL, R., *Toepassingsmogelijkheden van het elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis – Possibilités d'application de la surveillance électronique dans le cadre de la détention préventive*, Eindrapport - Rapport final, Brussel/Bruxelles, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Operationele Directie Criminologie/Direction Opérationnelle de Criminologie, december/décembre 2009, 304 p. + bijlagen/annexes.
- N° 22 HEYLEN B., RAVIER I., SCHOFFELEN J., VANNESTE C. (dir.), *Une recherche évaluative d'un centre fermé pour mineurs, le centre « De Grubbe » à Everberg/Evaluatieonderzoek van een gesloten instelling voor jongeren, centrum « De Grubbe » te Everberg*, Rapport final/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, 2009, 193 p.
- N° 21b JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Wetenschappelijke exploitatie van SIPAR, de databank van de justitieuizen. Analyse van de gegevens betreffende het jaar 2006*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, februari 2009, 111 p.
- N° 21 JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'exploitation scientifique de SIPAR, la base de données des maisons de justice. Analyse de données relatives à l'année 2006*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juillet 2008, 141 p.
- N° 20b GOEDSEELS E., DETRY I., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'exploitation scientifique des données disponibles en matière de protection de la jeunesse et de délinquance juvénile, Premier rapport, Analyse du flux des affaires entrées au niveau des parquets de la jeunesse en 2005*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juillet 2007, 112 p. + annexes.
- N° 20a GOODSEELS E., DETRY I., VANNESTE C. (dir.), *Onderzoek met betrekking tot de productie en wetenschappelijke exploitatie van cijfergegevens aangaande jeugddelinquentie en jeugdbescherming, Eerste onderzoeksrapport, Analyse van de instroom op de jeugdparquetten voor het jaar 2005*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, juli 2007, 116 p. + bijlagen.

- N° 19b LEMONNE A., VAN CAMP T., VANFRAECHEM I., VANNESTE C. (dir.), *Onderzoek met betrekking tot de evaluatie van de voorzieningen ten behoeve van slachtoffers van inbreuken*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, juli 2007, 356 p. + bijlagen.
- N° 19a LEMONNE A., VAN CAMP T., VANFRAECHEM I., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'évaluation des dispositifs mis en place à l'égard des victimes d'infraction*, Rapport final, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juillet 2007, 354 p. + annexes.
- N° 18 MAES E., i.s.m. het Directoraat-generaal Uitvoering van Straffen en Maatregelen (DELTENRE, S. en VAN DEN BERGH, W.), *Strafbecijfering en -uitvoering in België anno 2006. Analyse van de actuele praktijk en voorstelling van enkele alternatieve denkpistes*, Onderzoeksnota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, 26 september 2006, 37 p. + bijlagen.
- N° 17 MAES E., *Proeve van werklasmeting van de toekomstige strafuitvoeringsrechtbanken. Een simulatie-oefening op basis van data in verband met de strafuitvoeringspraxis tijdens het jaar 2004*, Onderzoeksnota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, 13 december 2005 (met aanvulling d.d. 19 mei 2006: tabel in bijlage), 10 p. + bijlagen.
- N° 16b JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Onderzoek met betrekking tot de wetenschappelijke exploitatie van het gegevensbestand betreffende de justitiehuizen – SIPAR*, Eerste rapport (vertaling uit het Frans), Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, december 2006, 83 p.
- N° 16a JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'exploitation scientifique des bases de données existantes au sein des Maisons de justice – SIPAR*, Premier rapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, décembre 2006, 77 p.
- N° 15b RENARD B., VANNESTE C. (dir.), *Het statuut van de deskundige in strafzaken*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, december 2005, (gedeeltelijke vertaling, april 2006), 86 p.
- N° 15a RENARD B., VANNESTE C. (dir.), *Le statut de l'expert en matière pénale*, Rapport final de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, décembre 2005, 405 p.
- N° 14 GOOSSENS F., MAES E., DELTENRE S., VANNESTE C. (dir.), *Projet de recherche relatif à l'introduction de la surveillance électronique comme peine autonome/Onderzoeksproject inzake de invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf*, Rapport final de recherche/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, octobre/oktober 2005, 204 p. + bijlagen/annexes.

- N° 13 DAENINCK P., DELTENRE S., JONCKHEERE A., MAES E., VANNESTE C. (dir.), *Analyse des moyens juridiques susceptibles de réduire la détention préventive/Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen*, Rapport final de recherche/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, mars/maart 2005, 367 p.
- N° 12 RENARD B., DELTENRE S., *L'expertise en matière pénale – Phase 1: Cartographie des pratiques*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Rapport final de recherche, Bruxelles, juin 2003, 138 p. + annexes
- N° 11 DELTENRE S., MAES E., *Analyse statistique sur base de données de condamnations: plus-value et applications concrètes/Statistische analyse aan de hand van de veroordelingsgegevens: meerwaarde en praktijkvoorbeeld*, Notes de recherche/Onderzoeksnota's, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, 2000-2002.
- N° 10 MAES E., [Studie van de evolutie van de gedetineerdenpopulatie volgens misdrijfcategorie \(1980-1998\)](#), Onderzoeksnota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, september 2001, 15 p. + bijlagen.
- N° 9 DELTENRE S., MAES E., *Effectmeting van enkele mogelijke wetswijzigingen op het vlak van de voorlopige hechtenis/Simulations de l'impact de quelques modifications législatives en matière de détention préventive*, Onderzoeksnota's/Notes de recherche, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Brussel/Bruxelles, 2001.
- N° 8b VANNESTE C., *De beslissingen genomen door de parketmagistraten en de jeugdrechters ten aanzien van delinquente minderjarigen*, Eindrapport (vertaling), Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, dec. 2001, 206 p. + bijlagen.
- N° 8a VANNESTE C., *Les décisions prises par les magistrats du parquet et les juges de la jeunesse à l'égard des mineurs délinquants*, Rapport final de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juin 2001, 205 p. + annexes.
- N° 7 RENARD B., *L'usage du polygraphe en procédure pénale; analyse procédurale, Note d'étude – Partie III de l'avis pour le Ministre de la Justice et le Collège des Procureurs généraux sur l'usage du polygraphe en procédure pénale belge*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, septembre 2000, 59-80 p.
- N° 6 MAES E., DUPIRE V., TORO F., VANNESTE C. (dir.), *De V.I.-commissies in actie. Onderzoek naar de werking van de in het kader van de nieuwe V.I.-wetgeving (wetten van 5 en 18 maart 1998) opgerichte commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling/Les commissions de libération conditionnelle en action. Recherche sur le fonctionnement des commissions de libération conditionnelle créées dans le cadre de la nouvelle réglementation sur la libération*

- conditionnelle (lois des 5 et 18 mars 1998)*, Eindrapport/Rapport final de recherche, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Brussel/Bruxelles, augustus/août 2000, 355 p. + bijlagen/annexes.
- N° 5 MORMONT, C. (DIR.), VANNESTE, C. (DIR.), TORO, F., MARSDEN, E., SNIJDERS, J., *Etude comparative dans les 15 pays de l'Union Européenne relative au statut et modalités de l'expertise des personnes présumées ou avérées abuseurs sexuels*, Rapport final de la recherche co-financée par la Commission Européenne et le Ministère de la Justice belge, Programme européen STOP, Université de Liège et Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, octobre 1999, 192 p. + résumés en néerlandais (11 p.) et anglais (11 p).
- N° 4 RENARD B., VANDERBORGHT J., *Recherche Proactive, révélateur d'une approche nouvelle? Etude relative à la recherche proactive dans le cadre de la lutte contre la criminalité organisée Proactieve Recherche, exponent van een vernieuwde aanpak? Onderzoek naar de proactieve recherche in de strijd tegen de georganiseerde criminaliteit*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Rapport final de recherche/Eindrapport, Bruxelles/Brussel, septembre/september 1999, 386 p.
- N° 3 SNACKEN S. (dir.), DELTENRE S., RAES A., VANNESTE C., VERHAEGHE P., *Recherche qualitative sur l'application de la détention préventive et de la liberté sous conditions/Kwalitatief onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*, Rapport final de recherche/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Vrije Universiteit Brussel, Bruxelles/Brussel, 1999, 244 p.
- N° 2 SNACKEN S. (dir.), DE BUCK K., D'HAENENS K., RAES A., VERHAEGHE P., *Onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Vrije Universiteit Brussel, Brussel, 1997, 174 p.
- N° 1 DE BUCK K., D'HAENENS K., *Electronic Monitoring*, Studienota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, 1996, 40 p.

**Direction Opérationnelle de Criminologie
Operationele Directie Criminologie**

**TOUR DES FINANCES/FINANCIETOREN
7ème étage / 7de verd. – bte/bus 71**

**Bd du Jardin Botanique / Kruidtuinlaan 50
B-1000 Bruxelles/Brussel**

<http://incc.fgov.be> <http://nicc.fgov.be>